

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS

REAGAN DOKTRİNİ: SOĞUK SAVAŞI BİTİREN HÜKÜMET
DIŞI AKTÖRLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZHAN AYBERK BOZTEPE

ANKARA 2020

T.C
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS

**REAGAN DOKTRİNİ: SOĞUK SAVAŞI BİTİREN
HÜKÜMET DIŞI AKTÖRLER**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

OĞUZHAN AYBERK BOZTEPE

TEZ DANIŞMANI

DOÇ.DR. CENK AYGÜL

ANKARA-2020

KABUL VE ONAY

Oğuzhan Ayberk Boztepe tarafından hazırlanan “Reagan Doktrini: Soğuk Savaşı Bitiren Hükümet Dışı Aktörler” başlıklı bu çalışma, 08.01.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Cem Karadeli (Başkan)

Doç. Dr. Cenk Aygöl (Danışman)

Dr. Öğr. Üyesi Nilgün Eliküçük Yıldırım (Üye)

Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi'ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

04. 02. 2020

Oğuzhan Ayberk Boztepe

ÖZ

Boztepe, Oğuzhan Ayberk. Reagan Doktrini: Soğuk Savaş Bitiren Hükümet Dışı Aktörler, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Reagan doktrini ile birlikte izlenen politikalar, Sovyetlerin üçüncü dünya ülkelerindeki nüfuzunu koruyabilmek ve bu ülkelerde güç dengesini sağlayabilmek adına kaldıramayacağı bir yükün altına girmesine sebep olmuş, bu ülkelerdeki Sovyet askeri varlığı; ABD desteği ile savaştan hükümet dışı gruplar vasıtasıyla büyük ölçüde bastırılmış ve tüm bunlar Sovyetlerin Brezhnev doktrini yerine daha ılımlı politikalar izleyip, yayılmacı politikalarına son vermesine sebep olmuştur. Ayrıca Soğuk Savaştan sonra, doktrin bağlamında desteklenen bu gruplar tasfiye olmamakla birlikte, insani yönden ağır eleştiriler alacakları birçok olaya sebebiyet vermişlerdir. Çalışmanın amacı: Soğuk Savaş dönemi ABD'nin Sovyet politikalarında, Reagan doktrini bağlamında gerçekleşmiş olan hükümet dışı aktörlere yardımlar ve çevreleme stratejisi yerine geri dönüş stratejisinin benimsenmiş olması, güvenlik ikilemi göz önünde alınarak değerlendirildiğinde, bu iki politikanın ABD'nin Soğuk Savaş'ı kazanmasındaki rollerini tespit etmek ve bu politikalar kapsamında desteklenen grupların, çatışma bittikten sonra küresel terörizm ile bağlantılarını ortaya koymaktır. Konu kuramsal açıdan realist bir perspektifle ele alınacak olup yöntem olarak literatür taraması seçilmiştir.

Anahtar sözcükler: Ronald Reagan, terörizm, geri dönüş, Düşük Yoğunluklu Çatışma Stratejisi, Reagan doktrini

ABSTRACT

Boztepe, Oğuzhan Ayberk. Reagan Doctrine: Non- Governmental Actors Who End the Cold War, Master's Thesis, Ankara, 2019.

The policies pursued in conjunction with the Reagan doctrine have caused the Soviets to undertake a burden that they cannot bear in order to maintain their influence in third world countries and to maintain the balance of power in these countries; It was largely suppressed by non-governmental groups fighting US support, all of which led the Soviets to pursue more moderate policies rather than the Brezhnev doctrine and end their expansionist policies. Moreover, after the Cold War, these groups, which were supported in the context of doctrine, were not liquidated, but caused many humanitarian criticisms with their actions. The aim of the study was to evaluate the role of the Reagan doctrine in winning the Cold War when the security dilemma was taken into consideration in the Cold War period in the Soviet policies, the adoption of a rollback strategy that is aiming non-governmental actors who are fighting against Soviets; instead of isolation and containment strategy and establish the links between the groups supported by these policies and global terrorism after the conflict is over. The subject will be handled with a realist perspective from the theoretical point of view and literature review is chosen as the method.

Keywords: Reagan doctrine, rollback strategy, low intensity conflict, Nicaraguan Civil War, Contras, Angola, Unita terrorism, Afghanistan, Cold War

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİN.....	v
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

REAGAN DOKTRİNİNİN GELİŞİMİ

1.REAGAN DOKTRİNİNİN GELİŞİMİ.....	9
1.1. Reagan'ın Beyaz Saraya Çıkışı.....	9
1.2. Yumuşama Döneminde Artan Sovyet Yayılmacılığı ve Reagan'ın İlk Dönemi.....	12
1.3. Reagan Doktrininin gelişimi ve Reagan'ın İkinci Dönemi.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

REAGAN DOKTRİNİNİN UYGULANMASI

2. REAGAN DOKTRİNİNİN UYGULANMASI.....	23
2.1. Angola.....	28
2.2. Afganistan.....	33
2.3. Nikaragua.....	39
2.4. Kamboçya.....	44
2.5. Stratejinin Genel Değerlendirmesi.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOKTRİNİN SONUÇLARI

3. DOKTRİNİN SONUÇLARI.....	53
3.1. Sovyet Kayıpları ve Sovyetler Birliğinin Dağılması	53
3.2. Doktrine Getirilen Eleştiriler ve Hükümet Dışı Aktörlerin Küresel Terörizm ile İlişkisi.....	60
SONUÇ.....	71
KAYNAKÇA.....	75
ÖZGEÇMİŞ.....	83

KISALTMALAR DİZİNİ

FNLA: Angola Kurtuluş Cephesi

MPLA: Angola Bağımsızlık Halk Hareketi

BM: Birleşmiş Milletler

CIA: Merkezi İstihbarat Ajansı

UNITA: Angola'nın bağımsızlığı için ulusal birlik partisi

RENAMO: Mozambik Ulusal Direnişi

FAPLA: Halkın Angola Kurtuluş Hareketi

ABD: Amerika Birleşik Devletler

GİRİŞ

Reagan doktrini, Amerika Birleşik Devletleri'nin özellikle 1980 yılından itibaren izlemeye başladığı, düşük yoğunluklu çatışma stratejisi bağlamında, hükümet dışı aktörlere yardımları hedef alan; her ne kadar demokratikleştirme politikaları gibi gözükse de, genel itibariyle sonucu düşük yoğunluklu demokrasi olmuş stratejiler bütünüdür. Bu bağlamda izlenen politikaları incelemeyi önce Amerika Birleşik Devletleri başkanlık doktrinleri genel hatlarıyla bilinmelidir. Çünkü ancak bu şekilde bu doktrinlerin amacı ve Amerikan dış politikasına etkileri kavranabilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Washington'un ABD halkını kalıcı müttefikliklerden kaçınması konusunda uyarması da doktrini olarak kabul edilse de Monroe doktrini ile başkanın adıyla anılmaya başlayan başkanlık doktrinleri; başkanın döneminin mevcut spesifik sorununun çözümü için; uluslararası şartlar ve ülke menfaatleri doğrultusunda çizmiş olduğu yol haritasını ve bu doğrultuda belirlemiş olduğu politikaları kapsayan bir bütündür. Çalışmada Ronald Reagan'ın doktrini ve bunun Soğuk Savaşa olan etkisi incelenmeden önce Monroe'den Reagan'a kadar olan başkanlık doktrinleri ve bunların ABD dış politikalarına yansımalarına değinmek, başkanlık doktrinlerinin önemini vurgulamak açısından da önem taşımaktadır.

Monroe Doktrini (1823) İspanya, İngiltere ve Fransa gibi sömürgeci devletleri Amerika kıtasından uzak tutmayı amaçlayan ve Güney Amerika'yı ABD'nin "arka bahçesi" olarak niteleyen bir doktrindi. Dönemin ABD dış politikasındaki sorun bu sömürgeci ülkelerin ABD'nin kendi 'arka bahçesi' olarak nitelendirdiği bölgelerde sömürgecilik faaliyetlerini sürdürmeleriydi ve bu sorunun çözümü üzerine bir doktrin geliştirildi. Yirminci yüzyılın ortalarına kadar ABD dış politikası bu doktrine göre şekillenmiş ve ABD Avrupa'nın iç işlerinden uzak kalmıştır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında Roosevelt, Roosevelt Corollary olarak bilinen politikaları hayata geçirmiş, fakat bunlar bir yeni doktrin olarak görülme yerine Monroe Doktrini kapsamında değerlendirilmiştir.¹ 1947 yılında Başkan Harry Truman tarafından deklare edilen Truman doktrini ise Soğuk Savaşın başlangıcı olarak kabul edilir. Doktrin temel olarak Sovyet tehdidi altındaki ülkelere ekonomik ve askeri yardımı, Sovyetlerin

¹ H.W., Brands, "Presidential Doctrines: An Introduction", Presidential Studies Quarterly, University of Texas, 2006, Austin, s.1.

çevrelenmesini ve ABD'nin başını çektiği kapitalist düzenin dünyaya yayılmasını sağlamayı amaçlıyordu. Dönemin ABD dış politikasındaki en önemli sorun Sovyet yayılmacılığı ve komünizmin ihracatıydı. Eisenhower doktrini (1957) Orta Doğu'ya odaklanıyor ve Orta Doğu ülkelerine komünist tehdide karşı yardım sözü veriyordu. Deklare edildiği dönemde batı sömürgeciliğinden kurtulan Orta Doğu halklarının, bu sebeple batı yerine Sovyetleri kampına yanaşmasını engelleme amacı güdüyordu. Bu doktrin bağlamında izlenen politikalar ABD ve Sovyetlerin Orta Doğu'da ilk defa karşı karşıya geldiği politikalar. Başkan Nixon'un doktrini (1969) Guam doktrini olarak bilinir ve Nixon'a göre nükleer savaşları caydırmak Amerika Birleşik Devletleri'nin görevi olsa da, bölgesel savaşların önlenmesi ve sorumluluğu savaşın cereyan ettiği bölgedeki ülkelere aittir. Bu sebeple Amerika Birleşik Devletleri ekonomik ve askeri gücünü böyle bir yükün altına sokmaya devam etmemelidir. Bu doktrinin ortaya çıkış sebebi, ABD'nin Kore ve Vietnam gibi çatışma alanlarında ciddi harcamalar yapması ve müttefiklerin ABD ekonomisini zorlamasıydı. Carter doktrini ise kendisinden sonra gelecek olan Reagan'ın izleyeceği politikaların olası sertliğine ipucu veriyordu. Vietnam Savaşı'ndan sonra ilk defa bir ABD başkanı ABD'nin ulusal çıkarları için gerekirse askeri gücünü kullanacağını dile getiriyor ve ABD'nin koruma alanına Basra Körfezi'ni de katıyordu. 80'li yıllara gelindiğinde ise Başkan Ronald Reagan tarafından izlenen politikalar; Sovyetlerin önlenemeyen ve üçüncü dünya ülkelerine sıçramış olan yayılmacılığına karşı, geri dönüş (rollback) stratejisini temel alan ve Soğuk Savaş bitirmeyi amaçlayan Reagan Doktrini olarak adlandırılır.

Her ne kadar tarihsel olaylar tek bir etkene bağlı olarak açıklanmayacak kadar karmaşık olsalar da, yani bir olayın gerçekleşmesi için birden çok sebep ve o sebepleri de hazırlayan derin tarihi süreçler olsa da, bahsedilen başkanlık doktrinlerinin ilgilendikleri sorunlar değerlendirildiğinde; bu sorunların doktrine uygun şekilde çözüldükleri gözlemlenebilir. Monroe'den sonra Latin Amerika'ya bir Avrupa girişimi olmamıştır, Truman Yunanistan ve Türkiye'yi Sovyet karşıtı konuma sokmuş ve Kore savaşına giden süreci hazırlamıştır, Eisenhower Doktrini sonrası Sovyetlerin Arap ülkelerindeki etkisini genişletmesi engellenmiştir ve Başkan

Reagan'dan sonra soğuk savaş bitmiştir.² Bu bağlamda, başkanlık doktrinlerini özetlemek gerekirse, mevcut Amerika Birleşik Devletleri başkanının dönemin şartlarına göre, yine dönemin Amerika Birleşik Devletleri çıkarlarını maksimize etmek için çizmiş olduğu yol haritaları ve çözüm yöntemleridir. Soğuk Savaş dönemindeki doktrinlerde de görebileceğimiz gibi, aynı uluslararası aktöre karşı izlenen ve aynı sorunun çözümü için uygulanan politikalar, farklı başkanlar tarafından kendi doktrinleri bağlamında farklı yöntemlerle değerlendirilmiş, farklı yorumlanmış ve aynı şekilde farklı çözüm yöntemleri gerektirmiştir. Örneğin Sovyetlere karşı Truman'ın izlediği politika çevreleme yönündeyken, Eisenhower daha agresif politikalar izlemiştir. Reagan ise kendi doktriniyle bu agresif politikaların uygulanma yöntemini optimize etmiştir. Bu bağlamda izlenen politikaları, başkanların başkanlık doktrinleri incelenmeden detaylı bir şekilde analiz edilemez. Bu sebeple, Soğuk Savaş döneminin en ateşli zamanlarından biri olan 1980 sonrası dönem incelenirken de, bu dönemde uygulanan politikaların yeterli analizi, Reagan doktrini bağlamından uzak bir bakış açısıyla mümkün değildir.

11 Eylül saldırıları sonrası televizyona çıkan 44. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı George W. Bush, doktrininin ilk maddesi sayılabilecek görüşlerini söylüyordu. Bush bu doktrini doğrultusunda Amerika Birleşik Devletleri'nin yalnızca teröristleri değil, ona yataklık eden ülkeleri de (daha sonraları şeytan üçgeni ifadesini kullandı) hedef alacağını açıkladı. Fakat yakın tarihten hatırladığımız ve George W. Bush'un "şer odaklarından kurtulma" odaklı başlattığı bu savaş aslında ABD'nin terörizmle ilk büyük karşılaşması değildi. Aslında Bush bu konuşmasında Ronald Reagan'ın 1985 yılında "kötülük kaynağı terörizm" nitelendirmesine kadeh kaldırıyordu.³ 40. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Ronald Wilson Reagan'ın terörizme başlattığı ilk savaş Ortadoğu'ya değil Afganistan ve Orta Amerika'ya odaklanmıştı. Fakat bu savaş, başkan Bush'un verdiği savaştan hem neden, hem yöntem hem de terörizm tanımı olarak çok farklıydı. Bu ilk savaşta düşman, devlet (Sovyet etkisindeki) destekli uluslararası terörizmdi. Savaşın nedeni; Sovyetlerin Afganistan işgali ile yumuşama dönemi son bulmuş Soğuk Savaşta, üçüncü dünya ülkelerinde hızla devam eden ve Sovyetlerin desteklediği komünist paramiliter

² Ibid, 3

³ New York Times, "Evil Scourge of Terrorism" October 18, 1985.

kuvvetlerle büyüyen Sovyet yayılcılığına karşı koymaktı. Yöntem ise sonraları değişen terörizm anlayışıyla “terörist” olarak nitelendirilen gruplara direndikleri Sovyetleşme sürecinde olan Marksist yönetimlerine karşı destek olmaktı. Realist politikalarla yumuşama döneminin idealist havasını kıran Reagan döneminde hükümet dışı aktörler olarak tanımlanacak ve birçoğu sonradan terörist grup olarak nitelendirilecek bu gruplara verilen destek; Reagan tarafından devlet terörü olarak nitelendirilen bir olguya karşı verilen savaşın yöntemiydi.

Reagan, yumuşama dönemi idealizmini kendisinden bir önceki başkan olan Carter zamanının gelişmelerine bakarak reddediyordu. Daha realist bir yaklaşımla, güçlenen düşmana karşı yapılacak en uygun mücadelenin Sovyetlerin kazanımlarına engel olmak, hatta pastadan almış olduğu dilimleri geri almak olduğunu düşünüyordu. Reagan Brejnev doktrininin geriye çevrilebileceğine inanıyordu. Bu sebeple Reagan Doktrini, realist bir bakış açısı ile değerlendirilmelidir. Realist uluslararası ilişkiler teorilerine göre bir devlet kendi menfaatlerini ve kendisine yönelik tehditleri tespit edebilmelidir. Carter’ın son dönemine kadar geçen Yumuşama Dönemi (Détente) politikaları Sovyetler Birliği’nin genişlemeye devam etmiş olması ile gerçekçiliğini yitirmiştir. Sovyetler’in Afganistan’ı işgali ile taçlanan bu genişlemenin derinliklerinde, Sovyetler Birliği’nin direkt askeri müdahale ile değil de farklı ülkelerde Sovyet yanlısı hükümetler aracılığıyla etki alanını genişlettiği gözlemlenebilir. Reagan Doktrini kapsamında incelenecek olan Nikaragua ve Mozambik gibi ülkeler bunun örneklerindedir. Ayrıca Brejnev Doktrinine göre bir ülkede komünist bir darbe yaşandığında, bu ülkenin Sovyetler’in etkisinden çıkması mümkün değildir⁴. Bu darbe ile Sovyetlere katılana kadar devam eden bir süreç başlar. Tüm bunlar değerlendirildiğinde, Yumuşama Dönemi ile ilgili her ne kadar tansiyonu düşük geçmiş olsa da Sovyet yayılcılığının yumuşama yaşamamış oldu söylenebilir. Her ne kadar diplomasi trafiği ve işbirliği ile sorunlar çözülmeye çalışılmış olsa da bu süreçte Sovyetler etki alanlarını genişletmek adına her türlü imkânlarını kullanmışlardır ve yöntem olarak kullanılan diplomasi geçerliliğini yitirmiştir.

⁴ Stephen G. Glazer, “The Brezhnev Doctrine”, *International Lawye*, Vol.5, No.1, 1971, p.169.

Realist teoriye göre bir ülkenin en büyük caydırıcı gücü askeri gücüdür ve ülke kendisine karşı olan tehditleri bu güç ve caydırıcılık ile çözebilir. Her bir ülke kendisine karşı olan tehditleri tespit etmek ve buna uygun aksiyon geliştirmekle yükümlüdür. Yumuşama dönemi politikalarının bu yetkinlikten yoksun olduğunu düşünen Reagan ve ekibi, Sovyet tehdidinin hiç olmadığı kadar arttığını tespit etmiş (özellikle Nikaragua’da Sandinista yönetiminin başa geçmesi çok çarpıcı bir belirtidir) ve çözüm olarak güç kullanımını ön görmüştür. Bu amaçla doktrin bağlamında gerçekleşen politikalar her ne kadar hükümet dışı aktörlerin karakteristik özellikleri ve insani açıdan tartışmalı olsa da ABD çıkarlarına hizmet etmiş ve Soğuk Savaşın sonunu getirmiştir.

1984 yılında Birleşik Devletler ordu kitapçıklarında terör şu şekilde tanımlanıyordu: “Politik, dini veya ideolojik amaçlarla; korku verme, zorlama, baskı kurma veya telkin yoluyla yapılan, şiddet veya şiddet tehdidi içeren eylemler...”⁵ Bu tanımın politik ve ideolojik baskı unsurunu kullanıp, Sovyet yayılmacılığına karşı UNITA gibi grupları destekleyen Reagan yönetimi sırasında çıkması şaşırtıcı değildir.⁶ Yani ABD bir yandan bu tanıma karşı hareket ediyor, bir yandan da faaliyet biçimi olarak bu tanımda geçen terör tanımına uygun hareket ediyordu. Bakan George Shultz Nikaragua sorunu ile ilgili Haziran 1984’te yapmış olduğu açıklamasında devlet destekli terörizmin medeniyetin kendisine karşı bir tavırla ‘bir kanser gibi’ dünyaya yayılmaya başladığını söyledi. Aslında Shultz haklıydı. ABD, hem Orta Amerika’da hem kendisinin de girdabı olacak olan Afganistan’da ve Afrika kıtasında; başta Taliban’ın erken formları olmak üzere, UNITA ve RENAMO gibi terörist eylemler içinde bulunan organizasyonlarla işbirliği içindeydi. Bu hükümet dışı unsurları Sovyetlerin ekonomik ve askeri direncini kırmak, psikolojik üstünlüğü ele geçirmek için destekliyor, donatıyor ve eğitiyordu. Dolayısı ile Shultz’un tanımıyla henüz erken teşhis aşamasındaki bu “kanseri” kendi elleriyle büyütüyor ve etki gücünü arttırıyordu. Bu makalede, Reagan dönemi ABD Sovyet dış

⁵ US Army Operational Concept for Terrorism Counteraction, *TRADOC PAMPHLET No.525-37*, 1984, s.37.

⁶ Noam Chomsky, “Who are the Global Terrorists?”, *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*, Palgrave Macmillan, London, 2002.

politikasında, hükümet dışı aktörlerin kullanımı ve bunların küresel etkileri realist perspektifte tartışılacaktır. Çünkü dönemde hakim olan teori realizmdir.

Yirminci yüzyılın en büyük realizm neferlerinden olan Hans J. Morgenthau, *Politics Among Nations* adlı eserinde devletler arası siyasetin ve politikanın güç için verilen bir savaş olduğunu ve bu güce sahip olma ve bu gücü kararlı bir şekilde koruma alanı olduğunu vurgulamıştır. Aynı eserde realizmin altı temel maddesini ele alan Morgenthau; bu ilkelerle realist perspektifin oluşmasına büyük bir katkı sağlamıştır. Bu ilkeler kısaca;

1. Aynı insan ilişkilerinde olduğu gibi politika da insan doğası ile aynı düzlemde dir. Politika yaparken, özellikle dış politika hususunda; yöneticiler mevcut düzeni anlamlandırmak için siyasal gerçeklere ihtiyaç duyarlar. Bu gerçeklere ulaşmak için gerçekçi bir perspektife sahip olmaları gerekir.

2. Realizmin temel noktası ‘çıkar’ olgusudur. ‘Çıkar’ olmaksızın uluslararası ilişkiler yorumlaması yapmak imkansızdır. Uluslararası ilişkiler alanında realist perspektiften ele aldığımız hiçbir olayı ‘çıkar’ kavramı olmaksızın ele alamayız.

3. Uluslararası arenada her devlet kendi çıkarı doğrultusunda hareket eder.

4. Evrensel adalet kavramı ve ahlaki ilkeler devletlerin faaliyetlerine direkt olarak uygulanamaz.

5. Her devlet kendi faaliyetlerinin evrensel ahlakla uyumlu olduğunu iddia edip bu faaliyetlere çıkarları doğrultusunda ahlaki zemin hazırlayabilir.

6. Uluslararası politika kendi düzleminde değerlendirilmelidir. Hukuk gibi alanlardan bağımsız bir alana, kullara ve mantık zeminine sahiptir. Çünkü bu devletleri denetleyen genel bir hukuk düzeni yoktur.⁷

Bu tezlere dayanan realizm, ortaya çıkış zamanı itibariyle idealizmin karşıtı yer almıştır. İdealizmde yer alan devletlerarası işbirliğinin mümkün olmadığı, siyasi arenada kendi çıkarlarını korumakla mükellef devletlerin birer bilardo topu gibi birbirlerini itmekle yükümlü olduğunu öne sürmüştür. Realist düşünürler bu tezlerini

⁷ Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika*, Çevirenler, Baskın Oran ve Ünsal Oskay, Sevinç Matbaası, Ankara, 1970, 1-18.

savunmak için İkinci Dünya Savaşı'na kadar faaliyetlerini yürüten milletler cemiyetinin savaşı önlemekte işlevsiz kaldığını çünkü bu tarz bir uluslararası organizasyonun bile devletlerin çıkarları ön plana geldiğinde işlevsiz kaldığını hatırlatırlar.⁸ Ayrıca realizmin ortaya çıkış süreci de idealizm karşıtlığı ile olmuştur. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri sınırları içerisinde yaşayan birçok düşünür, özellikle artan Sovyet agresyonu ile birlikte bir önceki hakim paradigma olan idealizme şiddetle karşı gelmiştir. Bu düşünürlerden biri olan George Kennan, Amerikan idealizmini ütopyik bulduğunu dile getiren çalışmalar yayınlıyordu. Kendisi Sovyetlerin dış politikasını; Roosevelt döneminin hakim idealist paradigmasından sıyrılarak realist bir perspektif ile ortaya koydu.⁹ Bu açıklamaya göre savaşın bitişi ile müttefiklik bitmişti ve Dünya iki kutuplu bir modele evrilmişti. ABD her ne kadar bu doğrultuda politikalar üretmese de Sovyetler dış politikasında attığı hamleleri bu doğrultuda atıyor ve nihai amacı tüm batılı kurumları yok ederek kendi ideolojisini tüm dünyaya ihraç ettiği bir gelecek olan çıkarlarına uygun ediyordu. Gittikçe güçlenen Sovyetlere karşı realist politikalar üretmek, gücü dengelemek Amerika Birleşik Devletleri'nin görevi olmalıydı. Soğuk Savaş dönemi boyunca iki karşıt gücün kendi gücünü arttırmaya karşıdakinin gücünü kırmaya çalışmaları da realist perspektifi doğrular.

Ronald Reagan başa geçmeden önce hakim olan yumuşama dönemi siyasi havası ise bahsedilen realizmden bir hayli farklıdır. ABD'nin Vietnam savaşının yükü sebebiyle küresel boyuta ulaşan askeri harcamalarını sürdürmesi zorlaşmıştı. Bu da Amerika Birleşik Devletleri'ni doğrudan müdahaleler yerine diplomatik çevreleme politikalarına yöneltti. Üstelik yaşanan U2 ve Küba Füze Krizi gibi gelişmeler iki ülkeyi üstesinden gelemeyecekleri bir nükleer savaşın eşiğine getirdi. Beyaz Saray yönetimi hem artan maliyet hem de ülke içindeki savaş karşıtı hareketlerin artması üzerine daha düşük gerilimli ve işbirlikçi bir dış politika izlemek zorunda kaldı. Gerilimin az olması ABD için hem kamuoyundaki savaş karşıtı gerilimi azaltacak hem de maliyetleri düşürecekti. Fakat bu bir dostluk değildi, Henry Kissinger'a göre bu bir ittifaka dönüşecek proje veya iyi niyetli bir dostluk olmaktan

⁸ Martin Griffiths, Terry O'Callaghan, *International Relations: The Key Concepts*, New York, Routledge, 2004, ss.261-262.

⁹ George F. Kennan, *Memoirs: 1925-1950*, Boston, MA: Little, Brown, 1967 s.268.

çok iki düşman arasında dengenin korunmasına yönelik bir ilişkiydi.¹⁰ Fakat bu denge yumuşama dönemi içerisinde korunamamıştı ve Reagan realist politikalar yerine böyle bir ütopyik projenin mümkün olmayacağını düşünüyordu. Bu düşüncelerindeki haklılık Sovyetlerin gücün değişen karşılıklı ilkesi gereği üçüncü dünya ülkelerinde artan nüfuzu ve yayılmacılığı gözlemlendiğinde görülebilir. Zaten Soğuk Savaşın sonunu getiren gelişmeler silsilesi de bu maliyetsiz politikaların Reagan yönetimi ile birlikte son bulmasıyla başlamıştır.

Teorik açıdan önbilgi verirken özellikle vurgulanması gereken bir diğer başlık yumuşama döneminin Sovyetler açısından değerlendirilmesidir. Askeri maliyetlerini bir hayli düşüren ABD'nin politikalarına karşı, ABD'nin yumuşak politikalarına karşı Sovyetlerin geliştirdiği politikalar bu konuda önemli bir yer arz etmektedir. Bu dönem ABD ve Sovyetler arasındaki gerilimin azaldığı yumuşama dönemi olarak anılsa da 70'ler komünist yayılmacılığın en kanlı dönemlerini geçirdiği yıllardır. Birçok üçüncü dünya ülkesinde ya hükümetler kanlı bir şekilde komünistler tarafından ele geçirildi ya da Küba ve Sovyet orduları direkt müdahalelerde bulundu. Özellikle 74-75 yılları arası Etiyopya'dan Afganistan'a, Yemen'den Kamboçya'ya, Nikaragua'dan Angola'ya ve Mozambik'e, Grenada'ya kadar milyonlarca insan komünist hükümetlerce yönetilmeye başladılar. Bu gelişmeler Sovyetler Birliği'nin yumuşama dönemi boyunca ideolojisini ihraç etmeye ve etki alanını genişletmeye devam ettiğinin kanıtlarıdır. 70'lerde petrol fiyatlarındaki ani dalgalanmalar Sovyetlerin ve Sovyetlere bağlı ülkelerin ekonomik olarak büyük sıkıntılar yaşamasına sebep olmuştur. İşte tam bu sırada Angola, Nikaragua ve Afganistan'da patlak veren komünist karşıtı ayaklanmalar 1980 yılında Reagan'a tam olarak istediği fırsatı vermişti.

¹⁰ Henry Kissinger, "Years of Upheaval", Boston: Little Brown, 1982, ss. 236-237.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REAGAN DOKTRİNİNİN GELİŞİMİ

1.1 Reagan'ın Beyaz Saraya Çıkışı

Ronald ve Nancy Reagan göreve başladıktan sonra ilk kez halkı selamlıyor.

(20 Ocak 1981, Courtesy Ronald Reagan Kütüphanesi)

Carter dönemi bozulan yumuşama dönemi havasının hemen üstüne başkan olarak seçilen Ronald Reagan 40. Amerika Birleşik Devletleri başkanı olarak Beyaz Saray'a çıkarken ABD kamuoyunda yumuşama döneminin hayal kırıklığı ve pişmanlığı vardı. Reagan azıllı bir komünizm karşıtı olduğu için Sovyet düşmanlığı biten detant döneminin ardından hâkim olan ruhu temsil ediyordu. Reagan henüz seçim çalışmalarında bile Sovyet liderlerine "hedeflerine ulaşmak için yalan söyleyecek, çalacak, aldatacak ve başka her şeyi yapacaklar" diyecek kadar kinliydi.

Bu sözlerle altını doldurduğu düşmanlıkla Sovyetlerin tam karşısında olmak Reagan'a göre hem ahlaki hem de siyasi bir zorunluluktur; öyle ki Sovyet ideolojisini küllükte savuracağız derken, bir yandan da mevcut komünist rejimlerin süngü zoruyla yönetime geldiğini söyleyerek meşruiyetlerini yok sayıyordu.¹¹ Henüz seçim propagandası sırasındaki bu söylemleri aslında sonrasında oluşturacağı doktrininin ön sesleri sayılabilir. Reagan'ın bu saldırgan tavrı iki amaca hizmet ediyordu. Bunlardan ilki detant döneminde yumuşamış Amerikan kamuoyunu ve dış politikasını Sovyetlere karşı tekrardan harekete geçirmektir. Reagan yumuşama sürecini büyük bir illüzyon ve hata olarak görür. Hook ve Spanier'e göre

“Reagan için yumuşama, Sovyetler'in şahsiyetini değiştireceğine olan asılsız bir inanca dayanan bir hayaldi...”¹²

Yani Reagan tüm yumuşama dönemini geçersiz bir hayal ürünü olarak görür. Bunun yerine aksiyon almayı tercih eder. İkinci amaç ise Sovyet liderlerine rejimlerinin demode olduğu ile ilgili mesajlar göndermek ve Stalin'den sonra yönetime geçmiş en genç Sovyet lider olan Gorbaçov'u manipüle etmektir. Reagan bununla hem dünya kamuoyunun Sovyetler hakkındaki duruşunu sertleştirmek hem de Sovyetlerin prestijini sarsmayı amaçlıyordu. Reagan'ın Beyaz Saray'a çıktığında yaratmış olduğu bu söylemler ve sert çıkışlar Reagan'ın ilk yıllarında çok etkili bir amaca hizmet etti; herhangi bir karşı karşıya gelme durumu veya konvansiyonel savaş yaşanmadan, Reagan'ın bizzat üstlendiği kabadayı rolüyle Sovyetlerin hareket alanı kısıtlandı ve Sovyetler 1965 yılından beri ilk defa kendi dış politikalarında tedirgin hareket etmek zorunda kaldılar. Dolayısıyla ile Reagan, yönetime geldiğinde hâkim olan kargaşa havasını kendi politikaları için bir araç olarak kullandı ve etkili hitabet yeteneği ile kamuoyunu kendi politikalarına uygun hale getirdi. Dış politikada sağlam adım atmanın en temel koşulunun iç politikayı stabil hale getirmek olduğunun farkında olan Reagan, önce ABD kamuoyunun bu konudaki desteğini almak için söylemler geliştirdi, ardından bu söylemlere uygun uluslararası söylemler ve aksiyonlar üretti. Koordine şekilde işleyen bu ilk aksiyonlar, sadece sertleşen diplomatik söylemin bile ne kadar etkili olabileceğinin göstergesidir.

¹¹ Steven W. Hook, John Spanier, Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze, Çev. Özge Zihinoğlu, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2016, s.135-136.

¹² Ibid idem

Soğuk Savaş'ın son demleri Ronald Reagan'ın Beyaz Saray'a çıkması ile başlamıştır diyebiliriz. Reagan ile birlikte Amerika Birleşik Devletleri'nde yükselen Yeni Sağ, Reagan ile yükselen anti-komünizm, doktrini ve Reaganomics olarak da bilinen ekonomi politikalarıyla birlikte başlattığı Yıldız Savaşları projesi Sovyetlerin havlu atmasına sebep olan olaylar bütünüdür. Bu savaşı bitiren kilit isim olan Ronald Reagan'ın komünizm karşıtlığı henüz seçilmeden başlamıştı. 1976 yılında yaptığı bir konuşmada Soğuk Savaş bitirebilecek bir denklem bulduğunu dile getirmişti. Onun için her şey “Biz güçlenen ve kazanan taraf olacağız, onlarsa kaybeden taraf olacaklar” denklemi kadar basittir.¹³ Bu söylemi realist teorideki pasta grafiğine benziyor. Reagan için Sovyetlerin nihai sonu gelmeden kazanmak mümkün gözüküyordu. Reagan'ın bu denli komünizm karşıtı olmasının temelinde üç şey yatmaktadır. Bunlar;

- 1- Reagan Sovyetlerin dürüstlüğüne inanmıyordu. Reagan'a göre Sovyetler, çıkar sağlamak için her şeyi yapabilirlerdi. Sovyetleri küçümsemek ve onlarla işbirliği yoluna gitmek bu yüzden tehlikeliydi.
- 2- Sovyetlerin evrensel insan haklarına saygı göstermediğini dile getiriyordu. Reagan'a göre Sovyetler Birliği bir tiranlıktı.
- 3- Komünist ideolojiyi bir işgalci ideoloji olarak görüyordu. Reagan'a göre komünizm kendi içinde başarısını tüm dünyaya yayılınca başaracaktı ve bu tüm batı kurumlarının yıkılması ve onun yerine komünist kurumların inşası anlamına geliyordu.

Peter Schweizer da “*Reagan's War, The Epic Story of His Forty-Year Struggle and Final Triumph Over Communism*” adlı çalışmasında Reagan'ın yaptığı ilk basın toplantısında Moskova'nın nihai gayesinin tüm dünyayı saran komünist bir toplum yaratmak olduğunu belirtmesinin, hatta aynı konuşmada Sovyetlerin bunu gerçekleştirmek için her türlü kurnazlığı yapabileceğini vurgulamasının Reagan'ın içinde yatan komünist karşıtlığını kanıtlar nitelikte olduğunu vurgular.¹⁴

¹³ Lee Edwards, “*Ronald Reagan and the Fall of Communism*”, Heritage Lectures, The Heritage Foundation, no. 1141, Washington, 8 Mart 2010

¹⁴ Peter, Schweizer, “*Reagan's War, The Epic Story of His Forty-Year Struggle and Final Triumph Over Communism*”, Anchor Books, Random House, 2003, s.4.

“Sadece mutlak güce sahip olanlar özgürdür ve nihai barış sadece güç aracılığı ile tesis edilebilir”¹⁵

Reagan tarafından söylenen bu cümle, aslında Reagan’ın başkanlığında gerçekleştirdiği politikaların bir yansımasıdır. Güce olan vurguları bu denli sert olan Reagan, kendisinden önceki başkan olan Carter’ın politikalarını yetersiz buluyordu. Aslında kağıt üzerinde Reagan kadar başarılı olan Carter’ın başkanlığı süresinde meydana gelen İran Devrimi, Nikaragua’daki Sandinista hareketi ve Afganistan işgali gibi olaylar Carter için büyük şanssızlıktı ve Reagan’a tam da güç vurgusunu yapmak için uygun ortamı hazırlıyordu. Reagan bu olayları Amerika Birleşik Devletleri’nin hegemonyasını sarsan olaylar olarak görüyor ve Amerikan Dış Politikasının eskisi kadar etkili olabilmesinin askeri güç artırımına bağlı olduğunu düşünüyordu. Bir Yeni Muhafazakâr olarak Reagan, kendisinden önceki başkanların aksine nükleer savaş bir alternatif olarak görmediği için, bunun bel bağlayıcılığını taşııyordu.

1.2 Yumuşama Döneminde Artan Sovyet Yayılmacılığı ve Reagan’ın İlk Dönemi

1965-80 yılları arası Amerika Birleşik Devletleri’nin askeri kapasite ve harcamalarında tarihindeki en büyük azalmaya sahne olmuştu. ABD’nin askeri harcamalarının gayrisafi yurt içi hasılasının %5’inden aşağı düştüğü bu yıllarda, Sovyetler on beş yıl süren bu süreçten yarar sağladı. Gücün değişen karşılıklı ilişkisi bağlamında Sovyetler 3. Dünya ülkelerinde nüfuz sahibi oldular. Bu stratejilerini askeri danışmanlar ve silahlar, Kamboçya’daki Vietnamlılar, Nikaragua’da Sandinista yönetimi, Mozambik’de kukla idare, Afrika’daki Kübalılar ve Afganistan’daki kukla temsilcileri tarafından gerçekleştirdiler.¹⁶ Yel pazenin genişliğine bakıldığında; Sovyetlerin, Amerika Birleşik Devletleri’nin hemen yanı başında bulunan Nikaragua’dan Afrika’ya kadar geniş bir alanda kısa sürede genişleme atağı gösterdiği görülmektedir. Bu ülkelerde Sovyetler doğrudan yardımlar veya Küba üzerinden müdahaleler ile Sovyet ideolojisini temellendirmiştir. Reagan’ı

¹⁵ Jordan Harms, “Reagan’s Inspiring Words on Defense: Peace Through Strength” web.

¹⁶ Steven W. Hook, John Spanier, Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze, s.137

hatta Reagan ile birlikte realist düşünen tüm politikacıları en çok tedirgin eden şey, bu ülkelerde gerçekleşen Sovyet etkisinin domino etkisi yaratmasıydı. Özellikle Nikaragua'nın bölgede böyle bir etki yapması, ABD dış politikasını bir kaosa çevirebilirdi. Çünkü Nikaragua Amerika Birleşik Devletleri'nin hemen yanı başındaydı.

Dünya Haritasında Nikaragua (geology.com)

Reagan ilk döneminde öncelikli amacın “ikinci bir Küba” olayının yaşanmasını engellemek olması gerektiğini iyi biliyordu.¹⁷ Bu sebeple Orta Amerika'da domino etkisi yaratabilecek devrim hareketlerini önlemek için çevreleme siyasetinin devamı yerine geri püskürtmeyi sağlayacak, temelinde düşük yoğunluklu çatışma stratejisi yer alan, bir ‘geri dönüş’ stratejisine ihtiyacı vardı. Bu sebeple bu stratejiyi uygulamaya hazırdı. Nikaragua’da yaşanan, hatta Afrika’dan Orta Doğu’ya kadar birçok üçüncü dünya ülkesinde yaşanan olaylar, ABD için önemli bir tehditti. Bu tehdidin önemini analiz eden Reagan ilk beş yılında ülkesini Sovyetlerin artan tehdidine karşı uyarıyor ve askeri harcamaları arttıracığını söylüyordu. Bu nedenle Reagan döneminin ilk beş yıllık savunma planı o dönemin dolar değeriyle bir trilyon

¹⁷ William M. LeoGrande, “Rollback or Containment? The United States, Nicaragua, and the Search for Peace in Central America”, *International Security*, Vol. 11, No.2 Washington, 1986 s.89.

Amerikan doları olarak belirlendi. Üstelik Reagan SALT gibi silahları denetleme anlaşmalarının ABD'nin göreceli olarak düşüşüne sebep olduğuna inanıyordu. Silahların denetlenmesinin sadece stratejik silahları kapsamına yönelik baskıları sürerken 1983 yılında ise Stratejik Savunma Girişimi'ni ortaya attı. Muhalifler tarafından Yıldız Savaşları olarak anılan bu öneri, uzay merkezli teknolojiler ile balistik füzeleri etkisiz hale getirmeyi amaçlıyordu. “Karşılıklı garantili yaşama, karşılıklı garantili imhanın yerine geçecekti.”¹⁸ Böyle bir proje ABD'nin nükleer caydırıcılığını arttıracak, Sovyetlerin ilk saldırıyı başarılı bir şekilde gerçekleştirmeye olan inançlarını kaybetmelerine neden olacaktı. Proje esasen uzaya yerleştirilmiş uydular üzerinden detaylı gökyüzü incelemesine ve anlık gözleme sonucu elde edilen veriyle yine bu uydulara yerleştirilmiş savunma sistemiyle veya karaya entegre hava savunma sistemleri ile tehditlerin havada infilak etmesine dayanır. Bu 80'lerin teknolojisinden çok öte bir hayaldi. Fakat, bu proje her ne kadar ütöpik görünse de iki açıdan başarılı olduğunu kanıtlamıştır. İlk olarak Sovyetler projeyi hemen kınamış ve kendi terk ettikleri silahsızlanma görüşmelerinin tekrar başlamasını istemişlerdir. Bu Sovyetlerin bu planı bir savunma projesi olarak değil saldırı projesi olarak gördüklerini ve korktuklarını gösterir. Psikolojik üstünlüğü ele geçirmenin yanı sıra, Sovyetlerin azalan yurtiçi ekonomileri Reagan'ın başlattığı bu yeni silahlanma yarışına katılmalarını engelliyor ve Sovyetleri zorluyordu. Bu yarışa katılamamaları da Sovyetler Birliği'nin silahlanma yarışında havlu atarak Amerika Birleşik Devletleri'nin üstünlüğünü kabul ettiğini gösterir.

1.3 Doktrininin gelişimi ve Reagan'ın İkinci Dönemi

Doktrinin ortaya çıkışını ve gelişimini ‘düşük yoğunluklu çatışma stratejisi’ bağlamında değerlendirmek, doktrin bu stratejiyi kullandığı için isabetli olacaktır. 70'lerin sonları ve 80'ler Amerikan Dış politikası için bir dönüm noktasıdır. Stratejik açıdan yetersizliği kanıtlanmış çevreleme ve izolasyon politikaları haricinde bir çıkış noktası arayan Amerika Birleşik Devletleri, çareyi yeni bir stratejide bulmuştur. Sovyet yayılcılığını engellemek için ve bu yayılma alanlarına bir çözüm bulma amaçlı ortaya atılan ve ‘düşük yoğunluklu çatışma’ stratejisi olarak da adlandırılan bu strateji Amerika Birleşik Devletleri'nin daha önce kullandığı stratejilerden birçok

¹⁸ İbid s.140

açından farklıdır. Strateji, Amerika Birleşik Devletleri'nin özgürlük arayışında olan hükümet dışı gruplara, diplomatik, ekonomik ve askeri yardımlar yapması ve mevcut bölgelerde bu gruplar üzerinden çatışma çıkarmasını; dolayısıyla bölgede istikrarsızlık yaratmasını kapsar.¹⁹ Bu konseptte, özgürlük, Sovyetler Birliğinden özgürlüğü; 'düşük yoğunluklu' terimi ise paramiliter güçler veya gerillaları işaret eder.

Çatışma yoğunluğu spektrumuna göre çatışmalar: düşük yoğunluklu (gerilla savaşı), orta yoğunluklu (devletler arası savaşlar) ve yüksek yoğunluklu (nükleer savaş) olarak üç sınıfa ayrılmıştır. Amerika Birleşik Devletleri, kendi güvenliği açısından tehdit olarak gördüğü hükümetlere karşı, o hükümetlerin yönettiği devletlerdeki hükümet dışı muhalif unsurları organize edecek, diplomatik, ekonomik ve askeri yardımda bulunacak ve o ülkede bir iç çatışma yaratacaktı. Reagan doktrininin özeti de aslında bu bağlamda açıklanabilir. Aslında Amerika Birleşik Devletleri'nin neo-Westphalian olarak da isimlendirilebilen yeni dünya sistemini ve bu sistemdeki ulus devletlerinin egemenliğini kendi çıkarları için yok saydığı bu politikalar, Amerikan dış politikasının mevcut konjonktürde ne kadar sert bir hal aldığı gözler önüne seriyor.

Bu politika 277 numaralı Ulusal Güvenlik Kararları bağlamında resmîyet kazanmıştır.²⁰ Müdahaleci politikalar kapsamında değerlendirilen bu stratejinin ortaya çıkış sebebi aslında bir güvenlik sorunudur ve istikrarsızlığa sebep olmaktadır. Fakat Amerika Birleşik Devletleri açısından ortaya konuş şekli, demokratikleştirme, özgürleştirme ve insan haklarını savunma açısından olmuştur. Halbuki, Chomsky'nin de dediği gibi: "Dünya düzeninin koruyucuları, farkı yerlerde demokrasi için mücadele ediyorken, başka bir boyutta demokrasiyi engelliyor."²¹ Chomsky'nin aslında demek istediği, güç sahibi ülkelerin, demokrasiyi kendi dış politikalarını aklamak için bir enstrüman olarak kullanıyor olması. Düşük yoğunluklu çatışma

¹⁹ Cassel, S., "Proxy War or A Struggle for National Liberation: The Ideological Motivations and Human Rights Considerations of the United States-Contra Alliance", *Independent Study Project (ISP) Collection*, 2012, P.14.

²⁰ National Security Decision Directive Number 277, National Policy and Strategy for Low Intensity Conflict, 1987.

²¹ Noam, Chomsky, "The struggle for democracy in the new world order, in Low Intensity Democracy: political power in the new world order", Barry Gills & Joel Rocamora (ed.), *Transnational Institute and Pluto Press*, forthcoming 1993.

stratejisi bağlamında da, Amerika Birleşik Devletleri, mevcut ülkelerdeki hükümetlerin meşruiyetlerini yok saymasına rağmen; ülkedeki ideolojik çatışmayı körüklemesini, bir demokratikleştirme hareketi olarak yaptığını belirtiyor. Bu nedenle bu strateji ile yapılan politikalar ve mevcut ülkelerin çatışma sonrası durumu için “düşük yoğunluklu demokrasi” kavramı kullanılır²² Bu duruma rağmen, Ronald Reagan için olayın etik boyutunun hiçbir önemi yoktu ve bu kısım söylem gücüyle kapatılabılırdi. ‘Demokrasi İçin Kutsal Savaş’, ‘demokratikleştirme’, ‘özgürlük savaşçıları’, ‘kutsal misyon’ gibi Amerikan kamuoyunun dikkatini çeken ve uluslararası arenada yasal zemin hazırlayan söylemlerle bu kısmı kapatmaya çalıştı. Onun için tek önemli şey Sovyetlerin yenilmesi idi ve 70’lerde izlenen ılımlı politikalar izlenemezdi.

Reagan 1970’lerde gerçekleşmiş Sovyet kazanımı olarak gördüğü her şeyi geri almayı amaçlıyordu. Reagan Beyaz Saray’a çıktığında; Afganistan bir yılı aşkın süredir Sovyet işgali altındaydı, Sovyet birlikleri Polonya ve İran’da konuşlanmıştı, Vietnam birlikleri Kamboçya’yı Sovyet yardımları ile işgal etmiş ve binlerce Kübalı asker ve Sovyet danışman Angola’daydı. Bütün bunlar yumuşama döneminde Sovyetlerin ideolojisini ihraç ettiğinin ve yayılmaya devam ettiğinin kanıtlarıdır. Fakat, bütün olanlar bir kenara, Reagan için en tehlikeli gözükken gelişme daha önce de vurgulandığı gibi Nikaragua’daki başarılı Marksist devrim olmuştur. Nikaragua’da Sandinista; yönetimi ele geçirir geçirmez Sovyet, Kübalı ve Doğu Avrupalı birlikleri ülkelere davet etmiş ve büyük bir askeri güç oluşturmuştur. Reagan yönetimi bu gelişmeleri ciddi güvenlik tehdidi olarak belirlemiştir. Çünkü Nikaragua Amerika’nın “arka bahçesindedir” ve bu gelişme Orta Amerika’da domino etkisine sebep olabilirdi. ABD’nin arka bahçesinde böyle bir siyasi hava yaratılması ABD dış politikası açısından çok tehlikeli olabilirdi.

Nicaragua’nın özellikle El Salvador ve Meksika’ya yakın olması Reagan yönetimini alarma geçirmişti. Bu gelişmeler doktrinini hızlı bir şekilde hayata geçirmesi için geçerli sebepler olarak gözüküyordu. Bu sebeple yumuşak bulunduğu çevreleme stratejisi yerine daha saldırgan olan Geri Dönüş (*rollback*) stratejisini uygulamaya başladı. *Rollback* veya geri dönüş olarak da isimlendirilen, Sovyet

²² Gills, B., & Rocamora, J., “Low intensity democracy”. *Third World Quarterly*, Vol. 13, No.3, 1992, 501–523.

kazanımlarını tam tersine çevirmeyi amaçlayan bu strateji bağlamında yapılan politikalar Reagan doktrini olarak adlandırılır. Sovyetler yumuşama döneminde Afganistan, Angola ve Nikaragua’da henüz otoritesini sağlayamamış komünist yönetimler kurmuştu ve hepsi şiddetli bir direnişle karşı karşıyaydı. Sovyetlerin “ulusal özgürleştirme”²³ adlandırmasıyla meşrulaştırmaya çalıştığı bu demokrasi aracılığı ile başa geçmemiş yönetimlere karşı Reagan, kendi ulusal özgürleştirme stratejisini oluşturmuştu. Bu stratejiye göre hedef ülkelerin yönetimleri devlet yolu ile terörizm saçıyor, Reagan’ın meşru saymadığı resmi ideolojiyi temellendirmek için kendi ülkelerinin halkının özgürlüklerine kastediyordu. Bu söylem ABD’nin kurucu prensipleri ele alındığında politikalarını temellendirmek için büyük bir önem tutuyordu.

Reagan bu politikalarla, seleflerinin aksine Brejnev Doktrininin bir ülke Sovyet Bloğu’nun bir parçası olmuşsa ondan bir daha asla kopartılamayacağı savını reddediyordu ve bunun geri dönüş stratejisi ile mümkün olabileceğini düşünüyordu. Doktrininin geri dönüş stratejisi doğrultusunda izlenen politikalar doğrudan Sovyetler ile çatışmayı öngörmüyordu çünkü tüm strateji Sovyetlerin asla ABD ile savaşmayı göze alamayacağı savı üzerine kuruluydu. Reagan yönetimi ABD’nin askeri caydırıcılığının farkındaydı, Sovyetler ABD ile gerçekleşecek konvansiyonel bir savaşı göze alamazdı. Dolayısı ile asıl amaç bu Marksist yönetimlerin ve Sovyetlerin kan kaybetmesine sebep olmaktı. Sovyetlerin etki alanını genişletmeye çalıştığı üçüncü dünya ülkelerindeki yayılmasını geri almanın haricinde, bu ülkelerde kırılgan durumda olan Sovyet ekonomisini zor duruma sokmayı amaçlıyordu. Zaten iç politikada bu konu sebebiyle zorluk yaşayan Sovyetler, ideoloji ihracatı uğruna kendi sonunu getirecek bir ekonomik çıkmaza girebilirdi. Çevreleme ve izolasyon politikaları gibi doğrudan çatışmadan kaçınan bir strateji olduğu fakat onlardan daha etkili bir yöntem bulduğu aşıkardı. Hem çevreleme ve izolasyon politikaları gibi konvansiyonel bir savaşa sebep vermeden Sovyet etki alanını kısıtlıyor hem de izolasyonun aksine geri kazanımı amaçlıyordu.

Reagan’ın ikinci döneminde, ABD Sovyet dış politikası birçok düzlemde daha çok sertleşmiştir. Bunun iki sebebi vardır. Bunlardan biri Reagan’ın, Cenova’da

²³ Steven W. Hook, John Spanier, Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze, s.141.

Gorbaçov ile olan görüşmesinde Sovyetlerin Doğu-Batı çatışmasına yeni bir yumuşama dönemi getirmek için tavizler verebileceğini görmesi ve Sovyetlerin güç kaybını fark etmesidir. Sovyetler kapalı bir sistem olduğu için mevcut güçleri hakkındaki en doğru çıkarımlar olaylara verdikleri reaksiyonlarla ölçülebilmekteydi ve Reagan bu görüşmedeki Sovyet tutumunu bir zayıflık göstergesi olarak ele almıştı. İkincisi ise ikinci kere seçilmesi ile politik zaferini dış politikayı daha da sertleştirebileceği yönünde yormasıdır. Çünkü daha önce bahsedildiği gibi Reagan dış politikada sağlam adımlar atmanın kamuoyu desteği ve iç politikanın istikrarı ile mümkün olabileceğini biliyordu. Cenova görüşmelerinden önce Sovyetlerin ekonomik darboğazını analiz eden Reagan, SALT görüşmelerini START (strategic arms reduction talks) olarak değiştirmiştir. Çünkü Reagan'a göre nükleer silahlara limit koymak yerine onları azaltmak için en uygun zaman Sovyetlerin girmiş olduğu bu ekonomik kriz zamanıdır. Askeri harcamalarını kısıtlamak zorunda olan Gorbaçov, Reagan'ın isteklerini kabul etmek zorunda kalmıştır.²⁴ Bu gelişme de Reagan yönetiminin satranç sahasında doğru hamleleri yaptığının göstergesidir. Önce tehdidi doğru analiz eden, ardından reel-politik gerçeklere uygun siyaset hazırlayan Reagan yönetimi aynı zamanda rakibin durumunu, zayıflıklarını da doğru analiz edip bu zayıflıklara uygun politikaları uygun zamanda uygulamıştır.

1981 yılında Nikaragua'yı komünist yönetimden kurtarmanın yollarını arayan Reagan yönetimi Amerikan birliklerini direkt kullanmama, bunun yerine El Salvador'da örtülü operasyonlar ve örtülü silah yardımları yapma ve Nikaragua'da ise yönetime karşı direnecek yeni bir örgüt kurma kararı almıştır. Reagan için Nikaragua özellikle önemliydi çünkü burunlarının dibinde kurulmuş bu Sovyet ve Küba üssünü ciddi güvenlik tehdidi olarak görüyordu. Kontra adıyla kurulan bu örgüte yapılan yardımların ucu o kadar kaçmıştı ki Kongre Kontra'ya yapılan yardımları kesme kararı aldı. Fakat CIA yöneticisi William Cassey ve diğer CIA yöneticileri örtülü operasyonlara devam ettiler. Kontra'yı silah satışının yasak olduğu İran'a silah satarak elde ettikleri gelirlerle besledikleri 1986 yılında ortaya çıkan yönetim, İran-Kontra skandalı olarak tarihe geçen bu olayla büyük itibar kaybı yaşadı. Gerek kongrenin kararlarının hiçe sayılması gerekse uluslararası bir

²⁴ Donald E. Nuechterlein, "The Reagan Doctrine in Perspective", *Perspectives in Political Science*, Sayı:19, Temmuz 2010, s.45.

ambargonun ihlali sebebiyle olay büyük bir skandala dönüşmüştür. Reagan'ın ikinci döneminde karşılaştığı en önemli sorun olan bu skandal da hep geri plandaki adam olması ve tüm operasyonların örtülü olarak yapılması sebebiyle aşılmıştır.

İRAN KONTRA SKANDALI İLE İLGİLİ TIME DERGİSİ KAPAĞI (TIME 1984)

Reagan Doktrini diye tarihe geçen ve geri dönüş (rollback) stratejisini benimseyen politikaları Nuechterlein, Reagan'ın 1985 yılında yapmış olduğu bir konuşmaya dayandırır. Bu konuşmasında Amerika'nın Sovyetler'e karşı desteklediği Nikaragualı Kontraları, Afgan Mücahitleri ve Angola'daki UNITA'yı özgürlük savaşçıları olarak tanımlamıştır. Aynı konuşmada bu gruplar için "kurucu babalarımızla ve Fransız devrimini gerçekleştiren cesur erkekler ve cesur kadınlar ile aynı amaca hizmet ediyor ve aynı ahlaki amacı taşıyorlar²⁵" demiştir. Bu söylemler Reagan'ın hükümet dışı aktörlere yapmış olduğu yardımları legal bir zemine

²⁵ Ibid, s.48

oturtmak için Amerika Birleşik Devletleri'nin Perry Anderson'un *Amerikan Dış Politikası* kitabında "kutsal misyon" olarak detaylı şekilde anlattığı olguya dayandırır. Anderson'a göre ABD hakimiyetinin düşünsel zemininde kutsal bir görevi olan ilahi olarak kutsanmış ve tüm tarihin yegane özgürlük anayasasıyla ödüllendirilmiş bir cumhuriyetin yeni dünyada kurulması yer almaktadır. Anderson'a göre bu kutsal görev Amerika Birleşik Devletleri'nin bahsi geçen özgürlük anayasasını ve cumhuriyeti tüm dünyaya yaymaktır Amerikan başkanı Wilson 1912 yazında yaptığı bir konuşmasında Tanrı'nın ABD ulusunun köklerine ve damarlarına özgürlük tohumları ektiğini ve bu özgür milleti özgürlüğü ihraç etmek için Tanrı'nın görevlendirdiğini söyler.²⁶ Bu amaçla dünya üzerinde yer alan tüm özgürlük mücadelelerine destek vermek, demokrasiyi ve insan haklarını savunmak ve bunların ihracatını gerçekleştirmek Amerika Birleşik Devletleri'nin temel ve ilahi görevi; bu misyonsa Amerika Birleşik Devletleri'nin kurucu babalarından itibaren üzerine taşıdığı bir misyondur. Bu bağlamda Reagan yönetiminin söylemlerini inceleyecek olursak, tarihi süreçten gelen devlet kültürünü, kamuoyunun kutsal saydığı değerleri ve politikalarını temellendireceği soyut kavramları sağlam bir şekilde analiz edilmiş olduğunu; bu kavramların söylemlerde sıkça vurgulanarak ekonomik ve askeri yardımların amaçlarının temellendirildiğini görüyoruz. Yumuşama döneminin ABD kamuoyunda oluşturduğu rehaveti bu söylemlerle yıkmayı ve kamuoyunu kendi politikalarını desteklemeye iten Reagan yönetiminin ikinci kez seçilmesi, bu konudaki başarısını gözlemlenebilir kılmıştır.

²⁶ ²⁶ Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*, Çev. Barış Baysal, NotaBene Yayınları, Ankara, 2015 s.15

AMERİKAN KUTSAL MİSYONU HAKKINDA BİR GÖRSEL (*Manifest Destiny* (2011))

Doktrin hakkında İran-Kontra skandalı ile başlayan söylentilerden biri de doktrinin Reagan'a ait olmadığıdır. Washington Post muhabiri Bob Woodward'a göre Reagan doktrini aslında William Casey'in ürünüdür ve Casey'in ABD Afganistan'da mücahidleri, Kamboçya'da anti-komünist örgütleri ve Etiyopya'daki hükümet dışı güçleri desteklediğinden beri aklındadır. Woodward aynı yazısında Casey'in Nikaragua, Afganistan, Angola, Etiyopya ve Kamboçya'daki anti-komünist direniş hareketlerini bir bütün olarak gördüğünü ve bu alanları bir savaş alanı olarak gördüğünü iddia eder. Aslında Woodward'ın bahsettiği şey temelde Reagan Doktrinidir. Nuechterlein'e göre bu alanları ABD'nin Sovyetler ile bütün dünyada yürüttüğü savaşın en stratejik noktaları olarak gören Casey, bu grupların direndikleri Marksist rejimleri Yahudileri öldüren Naziler ile aynı kefeye koyan açıklamalarda bulunmuştur²⁷. Bütün bu retorik aşamanın ardından kongre önce Afganistan'daki mücahidlere yardımların artmasını kabul etmiş, ardından Nikaragua'daki Contra

²⁷ Donald E. Nuechterlein, "The Reagan Doctrine in Perspective, s. 48

örgütüne silah ve lojistik imkân sağlanmış, sonra Angola'da UNITA lideri Savimbi'ye örtülü silah ve para yardımı sağlanmıştır. Hatta sonrasında Etiyopya ve Kamboçya'daki hükümet dışı aktörlere de cömert örtülü yardımlar ve operasyonlar sağlanmıştır. Bu operasyonların fikir babası büyük olasılıkla Casey'dir ve Casey başkan Reagan'ı bu yardımların önemi konusunda ikna etmiştir.

Doktrinin nasıl geliştiğini özetleyecek olursak, 1979 yılında Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi hem detant döneminin sona ermesine, hem de ABD'nin Sovyetlere yönelik uyguladığı geleneksel çevreleme stratejisine geri dönmesine sebep olmuştur. Bu stratejiye ek olarak Reagan yönetimi, Angola, Kamboçya, Nikaragua ve Afganistan gibi Marksist devrim aşamasında olan üçüncü dünya ülkelerinde mücadele eden anti-Marksist hükümet dışı aktörlere örtülü yardımlar yapmıştır. Hükümet dışı aktörlerin etkin kullanımına dayanan yeni politika 1985 yılında Reagan Doktrini tanımıyla ABD dış politikasında en görülebilir olduğu dönemdedir. Özellikle ikinci dönemde sertleşen politikalar ile doktrin kendini gerçekleştirmeye başlamıştır.

Reagan doktrini de diğer ABD dış politika doktrinleri gibi belli bir krize çözüm bulmak için ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkış sebebi belirli bölgelerde Sovyetler lehine değişen güç dengesini aksi yöne değiştirmektir. 70'lerde Sovyetler hem nükleer güçte hızlanma yaşamış, hem de "ulusal özgürleştirme mücadelesi" politikaları ile üçüncü dünya ülkelerinde Marksist devrimlere sebep olup, bu yeni kurulan düzende de etki alanını genişletmiştir. Bu iki süper gücün arasında gerçekleşen bu denge kaybı, Sovyetlerin 1979 yılında Afganistan'ı işgal etmeye çekinmemesine sebep olmuş ve Carter yönetiminin son zamanlarına denk gelen bu tarihte "detant" döneminin sona ermesine sebep olmuştur. Bu tarihten sonra ABD özellikle Reagan yönetimiyle birlikte silahlanma kontrolünü kısıtlamış ve çevreleme stratejisinin yanına mevcut Sovyet kazanımlarını da geriye almayı amaçlayan geri dönüş stratejisini eklemiştir. Reagan 1980 yılında "Olacak her şeyden Sovyetler sorumludur. Eğer onlar bu domino oyununu başlatmasaydı, şu an dünyada çatışma bölgesi olarak geçen birçok yer böyle olmazdı"²⁸ demiştir.

²⁸ Torbjorn L. Kuntsen, "The Reagan Doctrine and the Lessons from the Afghan War.", *Australian Journal of Politics & History*, Sayı: 38, Ağustos 1992, SS.193-205, s.193

İKİNCİ BÖLÜM

2. REAGAN DOKTRİNİN UYGULANMASI

Reagan yönetime geldiğinde doktrinini oturtması üç yıl kadar sürmüştür. İki önemli çıkarım üzerine şekillenen doktrinin ilk çıkarımı Brejnev doktrininin kendini gerçekleştirmesinin önlenebileceği üzerinedir. Önlenmesi gerekiyordu çünkü Reagan'a göre de "bir ulus komünist tiranlığın karanlığına bir kez tam olarak düşerse, bir daha asla özgürlüğün ışığını göremezdi."²⁹ Dolayısı ile yumuşama dönemi uygulamalarını hemen bırakacağını henüz seçim dönemindeyken bile belirtmiş ve yönetime geçer geçmez aksiyona geçmiştir. Yumuşama döneminin idealist politikaları yerine realist politikalara dönmemenin sonucunun Brejnev Doktrininin kendini gerçekleştireceği bir sona yaklaştıracığının farkında olan Reagan, güç dengesini ABD lehine çevirecek politikalar geliştirmiştir. İkinci çıkarımsa Reagan'ın ulusal güvenlik danışmanı Robert C. Macfarlane tarafından önemle şekillendirilmiştir. Bu çıkarıma göre güçlenen Sovyetler, kendi stratejilerine uygun olan her konuma hiç düşünmeden atlayacak maceracılıkta ve buna uygun stratejiler geliştirebilecek kapasitededir. Bu çıkarımın yapılmasındaki en büyük neden Sovyetlerin hem Afrika'da hem Amerika kıtasında hem de Asya'da yumuşama döneminin yarattığı karşıt güç boşluğunu iyi değerlendirmesi ve ABD'nin ihmal ettiği her noktada domino etkisi şeklinde Sovyet müdahalelerinin sıklaşmasıdır. Bunun en cesur örneği Nikaragua ve Afganistan'dır. Bu yüzden Başkan Reagan şunun net bir şekilde farkındadır: Sovyetlerin yeni yayılmacılığını önlemek için "çevrelemenin ötesinde" bir stratejiye ihtiyaç vardır. Reagan bu stratejinin ilk sinyallerini şu konuşmasında vermiştir:

"Özgürlüğü ve demokrasileri korumak ve bu ilkeyi her yere yaymak için, demokratik müttefiklerimizin yanlarında durmalıyız. Afganistan'dan Nikaragua'ya kendi canlarını; bu amacı korumak, doğuştan kazanılmış haklarına sahip çıkmak ve bu amaçla Sovyet destekli saldırıları püskürtmek için riske atan müttefiklerimize

²⁹ Ibid s.194

inancımızı yitirmemeliyiz. Özgürlük savaşçılarına destek olmak, meşru müdafadır!”³⁰

Bu konuşmada geçen her kıtada anti-Sovyet güçleri desteklemek fikri, doktrinin temellerini oluşturur. Burada amaç anti-Marksist grupları “özgürlük savaşçıları” diye tanımlayıp destek için meşru zemin hazırlamak, bu destekle mevcut Sovyet kazanımlarını geri almak ve böylece meşhur Brejnev doktrini geçersiz kılmaktır. Direkt müdahale yerine örtülü yardımların seçilmesinin ardındaki sebepler bu yöntemin daha risksiz ve ucuz olması ve Kongre incelemelerinin önüne geçmektir. Kongre incelemeleri hem uzun zaman isteyen bir süreçti, hem de kongreyi yardım edilecek bazı grupları desteklemek için ikna etmek imkânsız görünmekteydi. Özellikle Kontralar ve kötü şöhretleri bu konuda Reagan yönetimine ayak bağı olacaktı. Üstelik Amerika Birleşik Devletleri resmi olarak yapmadığı bu yardımların yarattığı sonucun sorumluluğundan sıyrılabilecekti. Bu bağlamda yapılan William Casey öncülüğünde edinilen CIA bütçesi ile Angola, Kamboçya, Nikaragua ve Afganistan’daki direnişçilere ciddi yardımlar yapılmıştır. Bu bütçe oluşturulurken büyük çoğunlukla kongrenin kabul edeceğinden ötesi sağlanmış, bu da gizli silah satışları ile mümkün olmuştur.

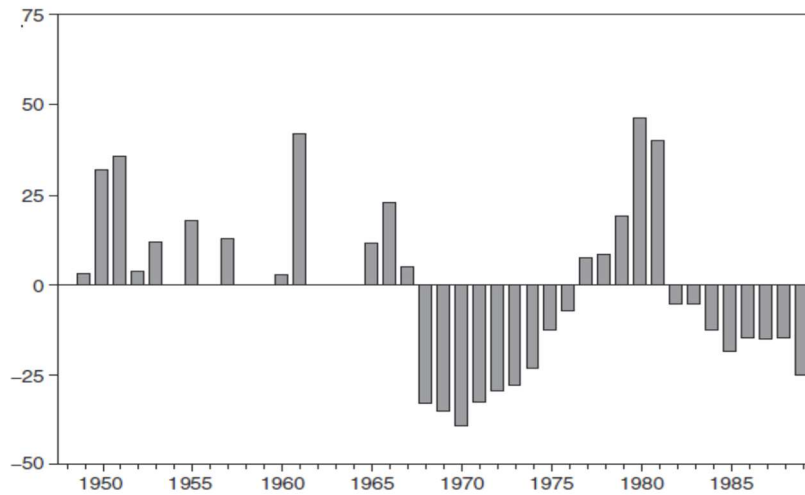
Reagan yönetimi ilk olarak Angola’daki Marksist rejime karşı direnen UNITA lideri Jonas Savimbi’ye yönelik yardımların durdurulmasına karşı alınmış kararın yürütülmesini durdurmuştur. Sonrasında Kamboçya’daki Sovyet yanlısı Hun Sen rejimine karşı Prens Norodom Sihanouk ve Son Sann tarafından örgütlenen direniş gruplarına yardım için çalışmalara başlamış ve 1982 yılında bu gruplara 5 milyon dolar tutarında yardım edilmesini sağlayacak kararı aldırılmıştır. Nikaragua’daki direnişçiler başlarda daha büyük bir yardım almışlardır. Anti-Sandinista grup olan “Kontralar” için 1981 yılında 19 milyon, 1982 yılında 29 milyon ve 1983 yılında 24 milyon dolar örtülü yardım yapılmıştır. Gittikçe artan bu yardımların arka planında yatan gizli operasyonları yöneten William Casey’dır. Kongre’nin onayı olmaksızın yapılan bu yardımlar, Amerika Birleşik Devletleri tarihindeki en büyük gizli operasyondur ve devlet başkanının kongreyi yok sayarak dış politika yürüttüğü yegâne örneklerdendir. Reagan yönetiminin ilk dönemindeki

³⁰ Ibid idem

yardımlardan aslan payını ise Afganistan'daki mücahitler almıştır. Carter döneminde 30 milyon dolar olan bu yardımı Reagan 1981'de 50 milyon dolara, 1982'de 60 milyon dolara ve 1983'te 140 milyon dolara çıkarmıştır.³¹

Bu savunma bütçesi artışlarına Ronald Reagan komünizm karşıtı söylemleriyle etkili bir şekilde ulaşmıştır. Amerika Birleşik Devletleri için bu denli bir savunma harcamasında artış sağlamak için kamuoyunun bu konuda onayını almak kesin şartlardan biridir. Reagan ise bunu başarmıştır. Bunda en büyük etken Reagan'ın çok iyi bir konuşmacı olması ve söylemlerini halkta komünizm karşıtlığı yaratacak şekilde inşa etmesidir. Bu söylemlerini inşa ederken sadece bir karşıtlık yaratmak değil aynı zamanda halktan vergilerini bu doğrultuda kullanmak için izin istemek için komünizm karşıtlığını kullanır. Komünist yönetimlere karşı duruşunu defalarca yaptığı basın toplantılarında yineleyen Reagan, bu konuda başarıya ulaşmıştır. Aşağıdaki tabloda Amerikan kamuoyunun askeri harcamalar konusundaki fikrinsel değişimlerinin yıllara göre oranları verilmiştir.³² Bu tabloya göre Reagan başkanlığının ilk yıllarında önceki yıllara göre kamuoyunda olumlu bir fikir oluşmasını sağlamıştır. Sonraki yıllardaki düşüşün sebebi ise bu olumlu havayı büyük ölçüde istismar etmiş olmasıdır.

Tablo:

Amerikan kamuoyunun askeri harcamalar konusundaki fikrinsel değişimlerinin yıllara göre oranları- (Robert Higgs, Depression, War and Cold War)

³¹ Ibid, s.195

³² Robert Higgs, *Depression, War and Cold War*, Oxford University Press, 2006, s.43.

Reagan'ın ilk dönemindeki Sovyet lideri Brezhnev, Reagan ile benzer özelliklere sahipti. İkisi de iç politikada birçok şeyi yerine oturmuş ve bundan dolayı dış politikaya önem veriyordu. Fakat Brezhnev'in ölümünden sonra Sovyetlerde iç politika çalkantılı bir döneme girdi. Brezhnev'den sonra 1984 yılına kadar Yuri Andropov, 1985 yılına kadar da Konstantin Chernenko yönetiminde olan Sovyetler, Reagan'ın ilk döneminin son iki yılında iki farklı lider tarafından yönetilmiş ve iç politikada güç kaybetmiştir. Bunun karşısında Reagan yönetimi ise güçlenmiş, dış politikaya ağırlık vermeye başlamış ve geri dönüş (rollback) stratejisini oturtmuştur. Bu bağlamda güçlenen stratejiler doğrultusunda UNITA'ya olan yardım 1985 yılında 15 milyon dolara, Kamboçya'daki direnişçilere 10 milyon dolara ve Afgan mücahitler için 140 milyon dolar olan yardım 1985 yılında 250 milyon dolara çıkarılmıştır.³³ Fakat kongre aynı yıl Kontra'ya yapılan yardımı CIA ajanlarının Nikaragua limanında yakalanmasının ardından yasaklamıştır. Nikaragua'da para yardımı kesilen Kontra zor duruma düşmüştür.

1985 yılında Sovyetler, ABD desteği ile kurulan anti-Sovyet gruplara adı geçen ülkelerde karşı saldırı başlatmıştır. Bu sebeple bu ülkelerdeki hükümetlere ciddi askeri yardım başlatan Sovyetler direniş gruplarına büyük kayıplar verdirtmiştir. 1985 yılı direniş hareketleri için geri çekilmeyi gerektirmiştir. En ağır cevabı Afganistan'da veren Sovyetler, Afganistan'a ağır zırhlı Mi24 ve donanımlı helikopterlerini göndermiştir. Bu yılın sonunda ABD raporları Afganistan'da direnişin kırıldığı ve direnişin bastırılmak üzere olduğu yönünde yazılmıştır. Bunun üzerine Reagan bu ülkelere olan yardımı arttırmayı ve daha sofistike silahlar göndermeyi talep etmiştir. Hatta Afganistan'da savaşan mücahitler için dönemin en sofistike karadan havaya füzesi olan Stinger füzelerini göndermeyi talep etmiştir. Fakat bu önerisi Genel Kurmay ve Savunma Bakanlığı'ndan bu tarz sofistike silahların kontrolsüz grupların eline geçmesi sonucunda, bu silahların teröristlerin eline geçebileceği ve bunun büyük bir tehlike arz edebileceği konusunda alınan kararlarla reddedilmiştir. Bu sırada *Central Intelligence Agency* (CIA) ve *National Security Council* (NSC) çalışanları İran ile silah ticareti yapıp Kontra'ya yardım etmeye devam ediyorlardı. Reagan'a göre bu gruplara yardım etmeye devam

³³ Torbjorn L. Kuntsen, "The Reagan Doctrine and the Lessons from the Afghan War, s195.

edilmesi ve inancın yitirilmemesi gerekiyordu. Bunu da üç ana sebebe dayandırıyor.

- 1- Bu hükümet dışı aktörler, Sovyet tiranlığının devrilmesi için mücadele ediyorlardı.
- 2- Bu gruplara yardım edilmezse direnişte buldukları ülkeler tamamen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ne katılabilirdi.
- 3- Dünya'da özgürlük ortamını tahsis etmek ABD'nin kutsal göreviydi.³⁴

1986 yılına geldiğimizde kongre mücahitlere olan desteğini arttırmış 250 milyon olan son yardımı 470 milyon dolara çıkarmıştı. Ayrıca Stinger füzeleri konusundaki tartışma yeniden gündeme gelmiş ve 1986 yılında 300 1987 yılında 600 stinger füzesi gönderilmesine, bu füzelerin kullanılması için mücahitlerin eğitilmesi gerektiğinden CIA kanalıyla mücahitlerin CIA kamplarında eğitilmesine karar verilmiştir.³⁵ Bu karar Afganistan savaşındaki dönüm noktasıdır. Mi24 saldırı helikopterleri bu füzelerin ilk kurbanı olmuştur. 1986 sonbaharında Afganistan'dan her gün Sovyet helikopteri düşürüldüğü raporları gelmeye başlamıştır. Birçok ülkede Sovyet kazanımları geri alınmış ve Sovyetlerin dağılma süreci hızlanmıştır. Her ne kadar Louis R. Beres gibi düşünürlere göre bu yapılan yardımlar hukuksuz ve abartılmış seviyede olsa da³⁶ Soğuk Savaşın son zamanlarında Sovyetlerin girmiş olduğu bu çıkmaz ve dağılma süreci, yardımların amacına ulaştığını gösterir.

Reagan yönetimi altında “devlet terörüne” savaş açtığını iddia eden ABD, 1985 yılında Tunus'ta 75 sivilin ölümüne sebep olan Wooden Leg operasyonunu düzenleyen İsrail Başbakanı Shimon Peres'i ülkesine davet etti ve Bakan Shultz İsrail Dışişleri Bakanı'na operasyonlarına sıcak baktıklarını açıkladı. Noam Chomsky'nin o yıllarda Ortadoğu'daki terör eylemlerinin zirvesi olarak nitelendirdiği bir diğer olay olan Beyrut bombalamasındaysa 80 kişi yaşamını yitirdi ve 256 kişi yaralandı. Bu saldırının da terör bağlantısı olduğu iddia edilen Şii liderlere karşı CIA tarafından organize edildiği ve Suudilere yaptırıldığı daha sonra ortaya çıktı.³⁷ Takip eden

³⁴ Gülşah, Köprülü, “Soğuk Savaş: Reagan'ın Rollback Stratejisi” Çizgi Kitabevi, Şubat 2018, Ankara, s.182.

³⁵ Torbjorn L. Kuntsen, “The Reagan Doctrine and the Lessons from the Afghan War, s195.

³⁶ Louis R. Beres, “The End of American Foreign Policy”, *Third World Quarterly*, Vol. 8, No. 4, Taylor&Francis, Ekim 1986.

³⁷ Noam Chomsky, *Who are the Global Terrorists* s.2

yıllarda İsrail, Lübnan üzerine Demir Yumruk operasyonu ile girdi ve batılı gözlemcilerin de kayıt altına aldığı üzere yüzlerce köy bombalandı; binlerce sivil, İsrail askerleri ve onlara bağlı paramiliter kuvvetler tarafından katledildi. IDF kuvvetleri bu hedefleri terörist köylüler olarak tanımladı ve işgale devam etti. Tüm bunlar yaşanırken devlet destekli terörü belli ideolojik veya dini sebeplerle bir gruba şiddet veya şiddet tehdidi içermek olarak tanımlayan ABD, Reagan yönetimi altında, İsrail'in eylemlerine destek verdi ve İsraili paramiliter örgütlerin yaptıklarının uluslararası terörizme girmeyeceğini beyan etti.³⁸ Bu bilgiler doğrultusunda şu çıkarım kolaylıkla yapılabilir; ABD kendi stratejik çıkarlarının tersine işleyen (Sovyet yanlısı) yönetimlere karşı çıkan çatışmalarda bu devletlerin eylemlerini devlet destekli terör sayarken, kendisinin ve müttefiklerinin yaptıklarını terör eylemi olarak saymıyor, yani ABD aleyhine yapılan eylemler terör eylemi olarak nitelendirilirken, Lübnan'da veya Tunus'ta ölen siviller uluslararası terörün kurbanı olarak nitelendirilmiyor. Bu Reagan'ın terör tanımı ile ters düşen bir çelişkiydi, fakat Reagan'a göre bu savaşı kazanmak için her şey mubahtı. İsrail ile mücadele eden kuvvetler özgürlük savaşçısı değilken, Sovyet yanlısı hükümetlerle mücadele eden Kontralar, UNITA, Mücahitler gibi hükümet dışı aktörler birer özgürlük savaşçısıydı. Bu ikilem, Ronald Reagan'ın realist bir politika yönettiğinin emarelerindedir. Chomsky'nin de belirttiği gibi, terör eğer ABD ve ideolojisine karşı yapılıyorsa terör, ABD'nin götürdüğü ise özgürlüktü.

2.1 Angola- UNITA

Angola'daki sorunun kökenleri Portekizlilere karşı direnen gruplara kadar dayanır. Başta *Frente Nacional de Libertação de Angola* (FNLA veya Angola Kurtuluş Cephesi) ve *Movimento Popular de Libertação de Angola* (MPLA veya Angola'nın Bağımsızlığı İçin Halk Partisi) altında Portekiz koloniciliğine karşı direnen iki grup varken, FNLA'dan ayrılan Jonas Savimbi tarafından kurulan *União Nacional para a Independência Total de Angola* (UNITA veya Angola'nın Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik Örgütü) adlı bir grup ayrı bir koldan direnişe başlamış ve bu direniş hareketleri 1974 yılında Portekizlilerin Angola'yı terk etmesine neden olmuştur. Portekizlilerin gitmeden önce kurmuş oldukları geçici hükümet karmaşayı

³⁸ Ibid, s.3

önleyememiş ve direnişte rol alan üç grup arasında iktidar mücadelesi, iç savaşa dönüşmüştür. MPLA Sovyet desteği, FNLA ve UNITA ise ABD desteği almıştır. 1976'da Küba birliklerinin MPLA yanında savaşa girmesiyle MPLA kesin bir zafer elde etmiş, MPLA dünya devletlerinin çoğunluğu tarafından meşru hükümet olarak tanınmış ve FNLA dağılmıştır. Fakat UNITA, dağlık arazilerde yapılanmaya devam etmiş ve Güney Afrika'dan destek almıştır. İç savaş, Küba ve Sovyetler destekli MPLA ve ABD ve Güney Afrika destekli UNITA arasına kanlı bir şekilde devam etmiştir³⁹.

Carter yönetimi, Angola'daki savaşa rağmen, UNITA'ya olan yardımları sürdürmeye yanaşmıyor, hatta Angola gibi radikal rejimlerle yönetilen 3. Dünya ülkeleri ile olan ilişkileri normalleştirmeye çalışıyordu. Fakat 1980 yılında başkan seçilen Reagan'ın izlediği politikalar çok daha farklıydı. Reagan'a göre ABD'nin Vietnam sonrası geçirmiş olduğu "felç" üçüncü dünya ülkelerinde Sovyet yayılmacılığının yolunu açmıştı ve engellenmeliydi. Bunun içinde komünist rejimlere karşı savaşan üçüncü dünya ülkelerindeki gruplar desteklenmeli ve pasif savunma yerini daha aktif "geri dönüş" projelerine bırakmalıydı. Angola konusunda UNITA'ya verdiği desteği "Özgürlükleri için mücadele eden anti-komünist gruplara destek vermeliyiz. Angola'daki özgürlük savaşçılarına verdiğimiz destek, bu özgürlük politikamızın yeni örneğidir"⁴⁰ sözleri ile dile getirmiştir. Fakat, Reagan Doktrininin Angola'da uygulanmasında asıl amaç bu gruplara bir an önce özgürlük getirmek değil, devam eden çatışma içinde Küba ve Sovyetlerin bu bölgedeki askeri harcamalarını olabilecek en yüksek seviyeye getirmektir. Bu sebeple Angola'ya önce ambargo uyguladı sonrasında ise 1981 yılında Angola'nın ABD'nin yeni önceliği olduğunu açıkladı. Savimbi'nin 1986 yılında ABD'yi ziyaret etmesinin ardından Reagan yönetimi UNITA'ya önce 15 milyon dolar ve stinger füzeleri, takip eden yılda yine 15 milyon dolar daha verdi. Bu yardımlar, Güney Afrika ve Zaire üzerinden örtülü olarak yapılmaktaydı. UNITA birlikleri Zaire'daki CIA üslerinde Stinger konusunda eğitim görüyor, yine bu kamplarda askeri eğitimler veriliyordu.

³⁹ Michael, McFaul, "Rethinking the Reagan Doctrine in Angola", *International Security*, Sayı:13, Aralık 1989, s. 100-101

⁴⁰ Ibid s.103

Tüm bunlar gerçekleşirken Dışişleri Bakan Chester Crocker MPLA ile görüşmeler yapıyordu. Chester'a göre ülkedeki karışıklığın çözümü UNITA değil, MPLA ile yapılacak diplomatik kontaklardı. Chester UNITA'yı sadece koz olarak kullanmak gerektiğini düşünüyor ve diplomatik görüşme zeminini oluşturuyordu. Chester sayesinde başlayan Angola, Küba ve Güney Afrika devletlerinin kontakları sırasında Chester defalarca Küba birliklerinin Angola'dan ayrılmasından sonra yeni bir seçim yapılması gerektiğini ve bunun Angola'nın iç meselesi olduğunu, ABD'nin bu konuda müdahil olmaması gerektiğini belirtmiştir.⁴¹ Angola'da “geri dönüş” için gerekli olanın askeri mücadele değil, politik zemin olduğunu savunmuş ve bunun için gerekli diplomatik zemini hazırlamıştır. Muhafazakar kanattan çok ciddi eleştiriler alan bu politikalar, her ne kadar görmezden gelinse de MPLA ile yapılan anlaşmaların zeminini oluşturmuştur.

UNITA Lideri Jonas Savimbi- (Wikipedia.com)

Küba ve Sovyet destekli MPLA ile çatışan UNITA Jonas Savimbi liderliğinde büyük bir ABD desteği aldı. William Pascoe, Heritage Foundation için hazırladığı 1985 yılında yayınlanan raporunda, Angola'nın Sovyetlerin Afrika stratejisindeki

⁴¹ Ibid s.110

anahtarı olduğunu, bu ülkede bağımsızlıkları uğruna savaşan ‘özgürlük savaşçılarına’ verilen desteğin artırılması gerektiğini belirtir.⁴²Aynı dönemde CIA başkanı William Casey de UNITA’ya kayıt dışı yardımların artırılması için yönetime baskı yapmıştır. Poscoe hazırladığı raporda, MPLA’nın 13.000 Kübalı asker, Sovyet T-62 ağır tankları, MİG-23 savaş uçakları, SU-22 uçakları ve Mİ-24 helikopterleri ile güçlendiğini yazmıştır. Bu desteklerle Savimbi’nin örgütüne karşı başarılar elde eden Angola hükümeti, ABD’nin desteğini alan UNITA’ya karşı 26 Eylül 1985 yılında ağır bir yenilgi almış, 2.300 askerini tek bir çatışmada kaybetmiş, toplamda 200’den fazla Sovyet tank, uçak ve helikopteri imha edilmiş veya ele geçirilmiştir. Küba askerleri ile yeni destek alan Angola hükümeti savaşmaya devam ederken, ABD destekleri ile gücünü arttıran UNITA hakkındaki bazı sorunlar ilerleyen bölümlerde incelenecektir.

Devam eden Angola sorunu sırasında Sovyet kanadında da büyük politika değişimleri yaşanmıştır. Sovyetler Gorbaçov yönetimi ile daha çok iç politikalarına yönelmiş ve Küresel Devrim ve Devrim ihracı söylemlerinden vazgeçmeye başlamıştır. Yeni politikalarında yayılmacılık yerine mevcut Marksist yönetimlerin entegrasyonu ve iç politika sorunlarına yönelmiştir. Bu bağlamda Batı dünyası ile birçok görüşme yapmış ve yeni politikalarını açıkça uygulamaya başlamıştır. Angola’da ise bu entegrasyon politikalarına hız vermiştir. 1987 yılında Türkiye’de Halkın Angola Kurtuluş Hareketi adıyla da bilinen FAPLA’ya olan yardımlarını 1 milyon dolardan 4 milyon dolara çıkarmış ve Angola’ya askeri yardım göndermiştir. Bu Angola’dan çekilse de bunu acele etmeden yapacağını göstergesiydi.

1985 yılında FAPLA, UNITA’ya karşı büyük bir harekât başlattı. Başlarda önemli bir başarı elde etse de UNITA’nın tamamen yenilmesinden korkan Güney Afrika direkt müdahalede bulunarak FAPLA birliklerini geri püskürttü. Bu sırada 1975’ten beri ilk kez Güney Afrika tarafından böylesine işgal edilen Angola’da FAPLA birlikleri iki yıl kadar kuvvet topladı. Bu periyotta 100’den fazla Sovyet MiG23 ve MiG21, birçok hava savunma füzesi ve 400 t-62 ve T-54 tankı aldı. 1987 yılında yeni bir taarruz başlatan FAPLA, Savimbi’nin deyimiyile karşılarına çıksalar

⁴² William W. Pascao, “*Angola Tests The Reagan Doctrine*”, The Heritage Foundation, Washington, 1985, s.3

onları parçalayacak bir güç elde etmişti.⁴³ FAPLA birlikleri UNITA'yı geri püskürttü fakat Güney Afrika birlikleri karşı saldırıya geçip FAPLA birliklerini durdurdu. Bunun ardından 400 mil kadar içeri giren Güney Afrika birlikleri MPLA karargahlarını kuşatmış ve birçok başarı elde etmiştir. Son büyük çatışma ise 1988 yılında Küba birlikleri ile Güney Afrika birlikleri arasında gerçekleşmiştir. 1987-1988 yılları arasında Angola'daki birliklerini yüzlerce helikopter, uçak ve tank ile kuvvetlendiren Fidel Castro, Güney Afrika birlikleri üzerine taarruz emri vermiştir. Bu hareket ciddi şekilde başarılı olmuş, yüzlerce Güney Afrikalı asker öldürülmüş ve Güney Afrika'nın Angola içindeki ilerlemesi durdurulmuştur. Bu yeni askeri gelişmeler Kübalı güçlerin ülkesinden ayrılması ve batıyla ilişki kurma konusunda hevesli gözüken MPLA'nın bu konuyu ağırdan almaya başlamasına sebep olmuştur.⁴⁴ Fakat Küba istediği başarıyı elde edememiştir, çünkü savaşmaya zorladığı Güney Afrika birlikleri ülkelerine geri dönmüş ve beklediği "kahramanlık" imajına sahip olamamıştır. Fakat bu olaylar Güney Afrika'nın Güney Angola'dan vazgeçmesine ve Namibya'nın bağımsızlığına yeşil ışık açmasına sebep olmuş, bu da bölgede barış görüşmelerine ortam hazırlamıştır. Pascao'nun da adı geçen makalesinde bahsettiği bu temel gelişmeler Angola'da yaşanan şeyleri gözler önüne sermektedir. Angola ciddi bir güç savaşına sahne olmuştur.

1989 yılındaki barış görüşmelerine Angola, Küba ve Güney Afrika katılmış, bu görüşmelerde Angola başkanı ile UNITA liderinin el sıkışması ile kalıcı barış için yeşil ışık yakmıştır. Görüşmelerden sonra Güney Afrika Angola ve Luanda'daki iddialarından vazgeçmiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında, konvansiyonel bir ordu ile gerilla savaşının son bulmasının zorluğunu anlamış ve Kübalıların geri çekilmesi ile de yalnız kalmış olan MPLA, UNITA ile görüşmeler başlamış ve devam eden yıllarda Angola'da Savimbi'nin de ortak olduğu bir yönetim kurulmuştur.

Bu gelişmeler gösteriyor ki, Reagan Doktrini Angola hükümetini UNITA aracılığı ile devirmekte başarısız olmuş, Angola'da hükümetin devrilmesi değil uzlaşma ortamının sağlanması özellikle Crocker'in mekik diplomasisi, değişen güç dengesi ve değişen Sovyet politikaları ile ilgili devletlerarasında sağlanmıştır. MPLA Cuito Cuanavale zaferinden sonra hem içeride hem de küresel boyutta prestij kazanmış ve

⁴³ Ibid,124

⁴⁴ Ibid 127

güçlerini arttırmıştı. MPLA'nın görüşmelere başlamasının sebebi UNITA'dan korkması değil, UNITA ile anlaşana kadar bu savaşın bitmeyeceğiydi.

Reagan'ın politikaları her ne kadar Angola'da başarısız olmuş gibi gözükse de Reagan bu ülkede göreceli olarak MPLA'nın tam olarak devrilmesinden ziyade Sovyetlerin bu ülkede güç kaybetmesi üzerine kuruluydu. Bu yeni dekolonize olmuş ülkede Sovyetlere alternatif bir modeli benimsetmek için UNITA'ya yardımın gerekli olduğunu savunan⁴⁵ Reagan, politikalarıyla Savimbi'yi nihai zafere ulaştıramamış olsa da ülkedeki Sovyet gücünün büyük ölçüde artmasına ve bunun getirdiği bir sonuç olarak Sovyetlerin bölgede ekonomik olarak zorlanmasına sebep olmuştur.

2.2. Afganistan-Mücahitler

Afganistan 14 Aralık 1979 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin işgaline uğrayınca batı dünyasında şok etkisi yarattı. En büyük tepkiyi gösteren ülke ABD oldu. Önce Moskova'da düzenlenen olimpiyat boykot edildi sonra Sovyetler Birliği ile ilgili ihracatlara ambargo koyuldu. Bu hamlelerle başlayan ABD'nin Afganistan macerasının sonu da aşikârdır. Afganistan örneği incelenmeden önce Amerika Birleşik Devletleri'nin uluslararası arenada karar alma mekanizmalarının incelenmesi gerekir. Her ülke gibi Amerika Birleşik Devletleri de uluslararası arenada kendi çıkarlarını korumakla mükelleftir. Bunun için izleyeceği politikaları belirlerken belli bir düzlem doğrultusunda karar alma süreci gerçekleşir. Bu süreç şu şekildedir: ABD'nin uluslararası düzeyde çıkarları doğrultusunda dahil olması gereken bir olay gerçekleşir. Burada iki seçenek vardır.

- 1- Doğrudan aksiyon ile müdahale etme
- 2- Pasif müdahale etme (izolasyon gibi) .

Doğrudan aksiyon ile müdahale etme seçeneği göz önüne alınırsa yine iki seçenek ortaya çıkar.

- 1- Direkt
- 2- Dolaylı müdahale

⁴⁵ McFaul, Ibid s.102.

Direkt müdahale için Bush yönetiminin Irak müdahalesini veya Vietnam Savaşı'nı örnek olarak gösterebiliriz. Dolaylı müdahalede ise durum daha farklı işler. Bu yoldan izlenecek siyasette de Amerika Birleşik Devletleri iki seçenek üzerine gider:

- 1- Gizli
- 2- Aleni müdahale⁴⁶.

Reagan doktrini bahsi geçen gruplara hem aleni yardımda bulunur, örneğin Afganistan, hem de Nikaragua gibi alanlarda gizli yardımda bulunur. Nikaragua örneğinde her ne kadar aleni destekle başlamış olsa da yardımlar, kongrenin kararlarının çevresinden dolanmak için Reagan yönetiminin örtülü yardım modeline geçtiği ortaya çıkmış ve bu tarihe İran Kontra skandalı olarak geçmiştir. Bu yönüyle Reagan yönetimi Amerika Dış Politikasının, sorunlara dolaylı müdahale yöntemi içindeki hem gizli hem de aleni politikalar üretme metotlarını da kullandığını söyleyebiliriz. Afganistan ise ABD için yardımların aleni ve ivedi bir şekilde yağdığı bir örnektir.

Mark P. Lagon, Reagan Doktrini uygulamalarının realist perspektifte güç dengesini tekrar inşa etmek ve bu dengeyi Sovyetleri alaşağı etmek üzerine kurmak olarak ele alır. Lagon'a göre Brezhnev çağı olarak adlandırılan 1975-1980 yılları arası, Sovyet yayılcılığı en üst düzeyde olduğu çağı yaşamaktadır. Özellikle üçüncü dünya ülkeleri üzerinde yoğunlaşan bu yayılcılığın sonucunda aşağıdaki ülkeler doğrudan veya dolaylı yollardan Sovyetlerle ilişkiler içerisindedir:

⁴⁶ Mark, P. Lagon, "The International System and the Reagan Doctrine: Can Realism Explain Aid to Freedom Fighters?", British Journal of Political Science, Vol.22, No.1, Cambridge, 27 Ocak 1992, s40

Afganistan	Etiyopya	Nikaragua
Cezayir	Grenada	Kuzey Kore
Angola	Gine	Sao Tome ve Principe
Benin	Irak	Seyşeller
Burundi	Laos	Güney Yemen
Kamboçya	Libya	Surinam
Cape Verde	Madagaskar	Suriye
Kongo	Mali	Tanzanya
Küba	Mozambik	Vietnam
Ekvatorial Gine	Moğolistan	Zambiya

1975-80 yılları arasında Sovyetlerle doğrudan ilişkisi olan 3. Dünya ülkelerini gösteren tablo

Reagan'ın birçok danışmanı bu tablonun ne anlama geldiğinin farkındaydı. Yumuşuma dönemi Sovyet politikaları, bipolar dünyanın dengesini tek kutuplu hale getirmeye yönelikti. Fakat yine aynı danışmanlar bu tabloya baktığında iki önemli fırsatı da gözlemlədiler. İlki Sovyet yayılmacılığı, Sovyetler Birliği'nin kaldırabileceğinden çok daha ötesine geçmişti. Aşırı genişleme Sovyetlerin sonunu getirebilirdi. Kırılgan durumdaki Sovyet ekonomisi, deniz aşırı bu kadar fazla ülkeye hem ekonomik hem de askeri yardım yapabilecek durumda değildi. Bu sebeple bu ülkelerdeki küçük karışıklıklar Sovyetleri zora sokabilirdi. Diğer önemli noktaysa tablodaki üç önemli ülkede iç savaş vardı. Bu ülkeler Angola, Afganistan ve Nikaragua'ydı. Bu ülkeler arasında da Afganistan çok önemli bir yer tutuyordu. Çünkü sadece bu ülkede, Sovyetler vekalet savaşı değil, doğrudan askeri müdahale yürütüyordu. Angola'da Kübalılar, Nikaragua'da Kübalılar ve Sandinista üzerinden yürütülen savaşın aksine, Sovyetler Birliği Afganistan'a doğrudan kendi askeri gücüyle müdahale etmişti. Bu spesifik detay, ABD'nin Afganistan'daki direniş örgütlerine yaptığı açık yardımların sebebini ve önemini vurgulamak için önemli bir yer tutar.

Durum değerlendirmesi yapan Reagan yönetimi aynı zamanda mevcut çatışmaların yaşandığı ülkelerde kendi avantajlarını da değerlendirdiler. Burada önemli olan noktalar, çatışmanın yaşandığı bölgedeki müttefiklerdi. Nikaragua

olayında Honduras, Angola çatışmasında Zaire, Kamboçya’da Tayland gibi müttefiklerdi. Afganistan örneğinde ise bu müttefik Pakistan’dı. Reagan doktrininin temelinde yatan “silahlı hükümet dışı gruplara askeri materyal desteği ver ve eğit”⁴⁷ mottosunun uygulanması için Pakistan, bölgede ABD için biçilmiş kaftandı. CIA eğitim kampları ve silah nakliyesi ile ilgili tüm ağ, Pakistan üzerinden gerçekleştirilecekti. Bu nokta da ABD’nin Sovyet yayılcılığı karşısında avantajlarından biriydi.

Afganistan’da olayların başlaması 1979 yılında yaşanan devrim sonucu Demokratik Halk Partisi’nin yönetimi ele alması sonucunda, yeni yönetimin karşı darbe tehdidine karşı Sovyetler Birliği askerlerini Afganistan’a davet etmesiyle başlar. Kendi aralarında etnik ve dini birlik olmayan insanların Mücahitler adı altında birleşerek Sovyetler Birliği ve kukla yönetimi karşısında direnişe başlaması, ilk çatışmaları ateşler. Bölgede Afganistan, Sovyetler ve ABD dışında üç önemli aktör vardır. Bunlardan ilki Pakistan, ABD ile müttefiktir ve mücahitlerin eğitilmesi ve silahlandırılması için açılan üsler Pakistan’da açılmıştır. Bu yol üzerinden hem mücahitlere askeri materyal desteği sağlanmış, hem de askeri ve teknik olarak bu kamplarda eğitilmişlerdir. İkinci önemli aktör Hindistan. Hindistan Sovyetlere daha yakın ilişkilere sahipti ve Sovyet etkisi altındaydı. Üçüncü önemli aktör ise Suudi Arabistan’dı. Suudi Arabistan’sa kuruluşu itibariyle hep batı ile, özellikle ABD ile, özel ilişkileri olan bir İslam devletiydi. ABD’nin müttefiki konumunda olan Suudi Arabistan, mücahitlere özellikle para yardımı ve katılım ile ilgili büyük destek veriyordu. ABD Sovyetlerin Afganistan’daki direnişe karşı başlattığı konvansiyonel savaşa karşı bölgede güç dengesini kurmak zorundaydı. Bu sebeple Pakistan ile mültecilere ve yardıma ihtiyacı olan mücahitlere destek verdi, Suudi Arabistan’la da büyük ölçüde bunu finanse etti. Sovyetler ideolojisine karşı savaşan her türlü gruba destek mübahtı. Sovyetlerin savaşa direkt katılması, ABD’nin vekiller üzerinden ilerleyen savaşlarda olmadığı kadar elinin güçlü olmasına sebep oldu. Çünkü ABD tarafından yapılan yardımlar bu sayede normalde olmayacağı kadar yüksekti. O kadar yüksekti ki ABD yardımları Stinger gibi karadan havaya etkili bir şekilde kullanılabilen son jenerasyon savunma sistemlerini nakil edecek seviyeye ulaşmıştı.

⁴⁷ Ibid, s.47.

Bu silah o kadar etkiliydi ki Sovyet ve Hint yapımı helikopterleri hedef kaçırmadan bir düşürecektir kapasitedeydi.

Stinger füzesi kullanan mücahit fotoğrafı (haksozhaber.net)

Mücahitlere yardımın bu denli fazla olmasını sadece Sovyetlerin Afganistan'ı doğrudan işgal etmiş olmasına bağlayamayız. Bu yardımların diğer ülkelere göre miktar olarak fazla olmasının sebebi aynı zamanda ekonomiktir.⁴⁸ Afganistan konum itibarıyla Basra Körfezine çok yakındır. ABD'nin Ortadoğu politikasının kilit noktalarından biri olan petrol ticareti sebebiyle Afganistan önemli bir stratejik lokasyondaydı. Sovyetlerin bölgede güç kazanması hem Suudi Arabistan ile ABD'nin bölgede yarattığı güç dengesine zarar verecekti hem de Basra Körfezi tehlikeye girecekti. Bu petrole bağımlı olan Avrupa, Japonya gibi ülkeler göz önüne alındığında ve ABD'nin bölgedeki çıkarları değerlendirildiğinde, Afganistan tamamen kaybedilmemeliydi.

ABD'nin Afganistan oyununun konuyla ilgili temellerini Carter dönemine kadar irdeleyebiliriz. Özellikle Charlie Wilson'un baskıları ile hem Carter döneminin sonunda, hem Reagan yönetiminde Afgan mücahitler stinger füzeleri gibi akıllı ve sofistike savaş aletleri ile donatılmışlardır. Reagan doktrinin temellerini oluşturan tüm raporları hazırlayan The Heritage Foundation'un 1986 yılında yayınladığı raporda Beyaz Saray'ın Afganistan'daki mücahitlere olan yardımlarının ne denli

⁴⁸ Ibid,52.

önemli olduğuna dair çarpıcı bilgiler yer alıyor. Bu raporu incelemeyen önce şunu belirtmekte fayda var: 1986 yılına gelindiğinde ABD'nin Afganistan'daki direniş gruplarına yardımları zaten maksimum düzeydeydi. Bu rapor, bu yardımları da yetersiz bulur ve başlığında da belirttiği gibi bir 'özgürlük savaşçılara destek için bir güncelleme' ihtiyacından bahseder. Bu şunu gösterir, toplumun ve düşünce kuruluşlarının bir kesiminde bu yardımlar o kadar çok karşılık bulmuştu ki en yüksek olduğu zaman aralığında bile daha çok yardım yapılması gerektiği vurgulanıyordu. Örneğin bahsedilen ve James A. Philips tarafından hazırlanan raporda Afgan mücahitlerin Suudi Arabistan'dan aldığı yıllık 250 milyon dolar yardımın yetersiz olduğu, ABD yardımlarının da miktar olarak fazla olsa da kalite olarak yetersiz kaldığı yönünde çıkarımlar bulunmaktadır.⁴⁹Çözüm olarak şunları madde madde sıralar:

- 1) Etkili hava savunma sistemleri hiçbir gecikme olmadan ve yeterli miktarda sağlanmalıdır.
- 2) Mücahit gruplara acil olarak askeri, tıbbi ve öğretici eğitimler verilmelidir.
- 3) Yardımlar askeri yeterliliği sağlayacak şekilde verilmelidir.
- 4) Mücahit gruplar Afganistan'ın legal temsilcileri olarak tanınmalıdır.
- 5) Pakistan'a destek gönderilmelidir.
- 6) Sovyet halkı, Afganistan'da kaybettikleri insan gücü ve ekonomi hakkında bilgilendirilmelidir.⁵⁰

Aslında bu maddeler harfiyen Reagan yönetimi tarafından uygulandı. Bu uygulamalar bir çelişkiyi gözler önüne seriyor. ABD terörle mücadelesinde, sürekli kitle imha silahları veya gelişmiş teknolojiye sahip muharebe gücü yüksek silahların teröristler tarafından ele geçirilmesini ön planda tutmuştur. Bu senaryoda ise ABD daha sonraları bu strateji doğrultusunda müdahale edeceği grupları, tamamen

⁴⁹ James A. Philips, "Updating U.S Strategy for Helping Afghan Freedom Fighters". The Heritage Foundation, December 1986.

⁵⁰ Ibid ,s.2.

stratejik temellerle aynı muharip gücü yüksek silahlarla donatır. Öyle ki Sovyet kayıpları on binlerle ifade edilir. Yüzlerce Sovyet helikopteri ve binlerce Sovyet zırhlısı imha edilir. ABD 1986 yılında mücahitlerin eline 150 stinger daha verir ve Philips'in hazırladığı raporda ABD'nin asıl amacının Sovyetlerin Afganistan'daki maliyetini arttırmak olduğunu açık bir dille belirtilir.⁵¹ Mücahitlerin kullandığı ABD yapımı stinger füzeleriyle kısa sürede 333 Sovyet helikopteri ve 120'ye yakın Sovyet uçağı düşürmesi bu grupların nasıl bir tahribat gücüne ulaştığını gösterir. Öyle ki bu kayıplar sebebiyle Afganistan'da Sovyet helikopterleri uçamayacak hale gelmiş hatta Sovyet uçakları da alçak irtifa uçamadığı için isabetsiz atışlar yapmaya başlamıştır. Üstelik yüksek irtifa uçuşlar ve helikopter desteğinin olmaması, Sovyetler için Afganistan'da devam eden savaşı ekonomik olarak büyük bir yük haline getirmiştir. Vur kaç taktiği yani gerilla taktiği ile savaşan mücahitler, normalde bu taktiğin verebileceği zararın çok daha ötesine çıkmış Sovyet ilerleyişini püskürtmüştür.

Peki, savaş bittikten sonra yaratılan bu gelişmiş donanımlı 'öfkeli müslümanlar' ne olacaktı? Bu konuyla ilgili The Heritage Foundation'un yayınladığı hiçbir raporlarda tek satır bile yoktur. 1986 yılına gelindiğinde bu politikalar dâhilinde ABD'nin 'özgürlük savaşçılarına' yaptığı yıllık "kayıt altına alınmış" yardım 470 milyon doları bulmuştur. Bu yardımların yanına teknik desteği de eklersek ve ABD yanlısı mücahit liderlerin yanında diğer radikal grupların da bundan nemalandığını düşünürsek, bölümün başında bahsedilen 11 Eylül saldırılarını yapacak kapasitede bir örgütün ABD tarafından kurulmuş olmasını yadsımamak gerekir. Üstelik yardımlar sırasında da radikal islam izleniminde olan bu grupların zamanla 'şeytan Amerika'ya' saldıracak konuma gelmesi şaşırtıcı değildir.

2.3. Nikaragua-Kontralar

Nikaragua, 1937 yılından Amerikan yanlısı ve sağcı diktatör Samoza Garcia'nın yönetimi ele geçirmesinden sonra Amerika ile iyi ilişkiler geliştiren bir ülke haline gelmişti. Fakat hem Samoza Garcia hem de kendisi öldükten sonra ülkeyi yöneten oğulları Luis Samoza ve Anastasio Samoza Nikaragua'da çok kanlı bir diktatörlük

⁵¹ Ibid s.5

kurmuşlardı. Özellikle Anastasio Somoza Nikaragua halkına ciddi baskı kuruyor ve kendisi sefahat içinde yaşarken halkı çok ciddi fakirlik çekiyordu. Öyle ki 1972 yılında Nikaragua'da yaşanan büyük deprem sonrası gönderilen uluslararası yardımlar direkt olarak diktatörün depolarına kaldırılmıştı. Diktatör, halkına yapılmış yardımları yine halkına para karşılığı satmaya başlamıştı. Somoza her diktatör gibi kendine özel bir ordu kurmuştu. İkinci Dünya savaşı sonrası dünyada yükselişe geçen sağ merkezli diktatörlükler akımının tipik bir örneği olan Nikaragua'da durum böyleyken, General Sandino'nun isimlendirdiği FSLN, yani Sandinista Kurtuluş Cephesi, Carlos Fonseca tarafından kuruldu. FSLN diktatörlüğü yıkmayı amaçlayan silahlı ve sol görüşlü hem askeri hem de siyasi bir hareketti. İç savaşın ilk yılları FSLN için hiç de iç açıcı geçmedi. Yeni örgütlenmeye başlayan FSLN ordusu ABD askeri desteği alan Honduras ordusu ve diktatörün özel birliği olan Ulusal Muhafızlar tarafından büyük ölçüde imha edildi. Fakat bu müdahalenin aşırı kanlı olması özellikle halkta büyük bir karşı etki yarattı ve Sandinista hareketine katılım hiç olmadığı kadar arttı. Fakat ilk evredeki yenilgiler, FSLN'nin bir şeyi fark etmesine sebep oldu. Büyüylene kadar beklemeliydiler. 70'li yılların sonuna kadar güçlenmeye devam eden Sandinistalar 1979'da başarılı bir darbe yaptı ve Nikaragua'da yönetimi ele geçirdi.

Nikaragua'da 1979 yılında Sandinista Ulusal Kurtuluş Cephesi adlı sosyalist siyasi hareketin Anastasio Somoza Debayle diktatörlüğünü devirip başa geçmesi Amerikan dış politikasında okların Nikaragua'ya çevrilmesine yol açmıştır. Bunun en önemli sebebi Nikaragua'nın konum itibarıyla ABD'ye çok yakın olması, Meksika ve Honduras gibi ülkelere komşu olması ve ABD'nin bu devrimin domino etkisi yaratarak bu ülkelere de sıçrayacağını düşünmesiydi. Fakat ülkede Amerika Birleşik Devletleri'nin avantajına bir durum vardı. Sandinista Devrimi aynı zamanda bir karşı hareket başlatmıştı. Komünizm yanlısı Sandinista yönetimine karşı direnen gruplar tarihe Kontralar adıyla geçmiştir. Counter-Revolution yani karşı devrim başlattıkları için Kontralar olarak tanınan bu grup Ronald Reagan tarafından ciddi bir şekilde destek almıştır. Reagan 1986 yılında yaptığı bir konuşmada Nikaragua'da özgürlükleri için savaşan gruplara yardım etmenin sadece onların özgürlükleri için savaşmasına değil, bu özgürlüğü kazanmalarına sebep olacağını bunun da kendisi için, bir Amerika Birleşik Devletleri Başkanı olarak ahlaki gereklilik olduğunu

belirtmiştir.⁵² Desteği bu denli yüksek olan kontralara olan yardımların başlangıcı da 1981 yılına dayanmaktadır. Şubat 1981’de Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert McFarlane mevcut Orta Amerika krizi için bir önerge sunmuştur. Bu önerge politik, ekonomik, askeri ve örtülü aksiyonları içeren bir önergeydi. Ulusal Güvenlik Konseyi 1981 yılında alternatifleri değerlendirdi. Ronald Reagan tarafından yetkilendirilen CIA (Merkezi İstihbarat Teşkilatı) direktörü William Casey, Ulusal Güvenlik Danışmanı Richard Allen ve Savunma Bakanı Caspar Weinberger Nikaragua’daki Sandinista yönetimine karşı direnen Kontralar’a Honduras üzerinden örtülü olarak yapılması planlanan 19.5 milyon dolarlık bir yardımı kararlaştırdılar.⁵³ İkinci bir adım olarak Sandinista ile görüntüde iyi bir ilişki kurarak hem Sovyetlerle olan bağlarını koparmayı hem de Sandinistaların El Salvadorlu gerillaları eğitmeyi ve silahlandırmayı bırakmasını umdular. Fakat bu diplomatik hamleler başarısız oldu.

Diplomatik sürecin sekteye uğraması, ABD’nin Nikaragua politikasında ikinci safhanın başlamasına yol açtı. Tartışmalar müdahalenin doğrudan mı olacağı yoksa çevreleme üzerine mi olacağı yönündeydi. Fakan William Casey, Reagan’ı ve ekibini paramiliter birimler üzerinden bir müdahale fikrine ikna etti. Bu fikir iki açıdan mantıklıydı:

- 1- Herhangi bir doğrudan Amerikan müdahalesinden çok daha az harcama yapılmasına sebep olacaktı. Ayrıca Amerikan askerleri doğrudan hedef olmayacak, desteklenen hükümet dışı aktörler ön safhada olacaktı.
- 2- Herhangi bir müdahale bölgede olası bir Küba-ABD savaşı başlatabilir ve bu savaş hem ekonomik açıdan daha zorlayıcı hem de olası bir Sovyet-ABD savaşına sebebiyet verebilirdi.

Kasım 1981’de William Casey’in ısrarları sonuç verdi ve 17 numaralı Ulusal Güvenlik Kararlarına imza attı. Bu kararlara göre Sandinista karşıtı gruplara yapılacak yeni bir 19.95 milyon dolarlık yardımın yanında CIA 500’den fazla elemanıya bölgede çalışmaya başlayacaktı.⁵⁴

⁵² Ronald Reagan, "State of the Union Address," Weekly Compilation of Presidential Documents 22, 22 Mart 1986, s. 139

⁵³ James, M. Scott, "Interbranch Rivalry and the Reagan Doctrine in Nikaragua", Political Science Quarterly, Vol. 112, no.2, 1997, s.242

⁵⁴ Ibid,143.

Nikaragua'daki İç Savaşı Gösteren Bir Harita (sites.google.com)

Bu kararlar alındıktan sonra CIA zaman kaybetmeden işe koyuldu. CIA ilk önce Arjantin ve Honduras orduları üzerinden Nikaragua'daki hükümet dışı aktörlere danışmanlık, eğitim, yardım ve ekipman verdi ve bir süre sonra da kendisi doğrudan organizasyona dahil olmuştur. Kontraların en tartışılan ve bu çalışmanın üçüncü bölümünde doktrinin eleştirel değerlendirilmesi bölümünde detaylı olarak tartışılacak eylemleri ilk bir yıl içinde olmuştur. Kontralar aldıkları yardımlarla ilk bir yıl içinde sadece askeri personeli hedef almamış aynı zamanda tarım ve ortak alanlara zarar verecek; doğrudan köylüleri hedef alacak saldırılarda bulunmuşlardır. Medyada Sandinistalılar ve Kübalıların ülkede yapmış oldukları insanlık suçları ile örtülen bu faaliyetler uzun bir süre devam etmiştir. 1982 ve 1984 yıllarında Kongre Kontraların Amerikan amaçlarına hizmet edemeyecek kanlı bir örgüt olduğu yönünde karar aldı ve Başkanın yardımlarının devam edemeyeceği yönünde kararlar aldı. Reagan her ne kadar yaptığı konuşmalarla kongreyi ikna etmeye çalışsa da başarılı olamadı. Bunda William Casey'in 7000'den fazla personel göndermesi ve yıl sonu yardım miktarının 45 milyon doları açması büyük etken oldu.⁵⁵ Yönetim bu kararların ardından bir

⁵⁵ Cynthia Arnson, "Crossroads: Congress, the President, and Central America: 1976-1993", Pennsylvania State University Press, Pensilvanya, 1993, s.125.

durum değerlendirmesi yaptı ve özellikle medyanın gücünün kullanılacağı bir eylem planı hazırladı. Bu plan doğrultusunda Başkan Reagan, Nikaragua'daki Sandinista ve destek aldığı Küba-Sovyet bloğuna karşı söylemlerini sertleştirdi. Özellikle Sandinista yönetiminin El Salvador'da gerilla savaşını desteklediği, bu hükümetin bölgede doğu bloğunun emellerini gerçekleştiren bir kukla yönetim olduğu ve Orta Amerika'da totaliter bir rejime izin vermenin Amerikan çıkarlarını zedeleyeceği yönünde demeçler verdi.

Reagan yönetimi tüm çabalarına rağmen Kongre'yi bir daha ikna edemedi. Fakat Kongre kararlarının etrafından dolanmak için yeni yollar bulan yönetim 6 Ocak 1984'te CIA uzantılı birimlerin direkt Nikaragua hedeflerine saldırdığı bir operasyona imza attı. Operasyonu Kontralar üstlenmiş olsa da, CIA tarafından organize edildiği sonradan ortaya çıktı ve *Wall Street Journal*'da bununla ilgili bir haber yayınlandı.⁵⁶ Reagan konuyu bu hamleyi yapabileceği kadar önemsiyordu. Bu olaydan sonra 1986'ya kadar kongreyi ikna etmeye çalışan Reagan, yeniden seçilmesinin yarattığı olumlu havayı da kullanarak 1986 yılında Kontralara yapılan resmi yardımların tekrar başlamasını sağlamıştır. Ocak 1986'da yönetim Kontralar için 100 milyon dolar yardım istediğinde bu durumu açık bir şekilde görüyoruz. Bu istek tartışılırken yönetimin çok avantaj sağlayacağı bir gelişme yaşandı. 1986 yılında Sandinista ordusu Honduras'taki Kontra kamplarına saldırı düzenledi. Honduras yönetimi bu olaydan ve yaşanan kayıplardan ötürü Beyaz Saray'ı pasif kalmakla suçladı. Retorik gücü yüksek olan Ronald Reagan bu gelişmeyi güzel kullandı ve 100 milyon dolarlık yardım paketi Kongre'nin onayından geçti fakat diğer yardımları yasakladı. 1986 yılında bir Amerikan yardım uçağı Sandinistalar tarafından düştüğünde olayın seyri değişti. Reagan yönetiminin yardım yasakları ile uğraşacak sabrı kalmamıştı. Bu tarihten sonra örtülü operasyonların sıklığına görüyoruz.

1984 yılında Reagan tarafından kesin bir direktif verilmişti. Her ne olursa olsun Kontralar desteksiz bırakılmayacaktı. Bu sebeple kongrenin sağladığı ödeneklerden başka bir kaynağa ihtiyaç vardı. Bu sebeple İsrail, Suudi Arabistan ve İran üzerinden yapılan gizli silah ticareti (İran'a ambargo uygulanıyordu) ile

⁵⁶ David Rogers, "U. S. Role in Mining Nicaraguan Harbors Reportedly is Larger than First Thought," *Wall Street Journal*, 6 Nisan 1984.

sağlanan paraların Kontralara aktarıldığı gizli bir ağ kurulmuştu. Reagan'ın Kontralara olan inancı tamdı.

Reagan doktrininin başarılı olduğu ülkelerden biri Nikaragua'dır. Kontralar her ne kadar ahlaki ve etik açıdan tartışılabilirler de, Nikaragua'da Sovyetlerin ve Kübalıların ciddi kan kaybı yaşamasına sebep olmuşlardır. Uzun süren savaşı doğu bloğu finanse etmekte zorlanmışlardır. Ayrıca Kontralar Sandinista'ya karşı nihai bir zafer kazanamasa da siyasi olarak ülkeyi ele geçirmişlerdir. Sandinista'dan yönetimi devralan Kontralar, komünist devrimlerin Orta Amerika'da domino etkisi yaratmasının engellenmesinde önemli rol oynamışlardır.

2.4 Kamboçya

Kamboçya'da yaşananları kavramak için önce Pol Pot'un bilinmesi gerekir. Pol Pot 1953 yılında Fransa'daki eğitimini tamamladıktan sonra ülkesine geri döndü. Ülkesine döner dönmez Kamboçya Komünist Partisi (CPK) üyesi olan Pol Pot kısa sürede parti içerisinde yükseldi. Yönetimde olan Prens Norodom Sihanouk ve destekçilerine karşı daha elit bir tabaka olan parti üyeleri, eğitimlerini Fransa'da aldıkları için entelektüel birikimlerini ülkelerinde kullanmakta zorlanmıyorlardı. 1966 yılında gelindiğinde, Kamboçya'daki durum ABD dış politikası sebebiyle dengesiz bir hal almıştı. Vietnam savaşı sebebiyle Kamboçya'ya da bir takım operasyonlar düzenleyen ABD, 1969 yılına gelindiğinde ise Kamboçya üzerine hava harekâtları düzenlemeye başlamıştı. 1973 yılına kadar aralıklarla devam eden ABD müdahaleleri sebebiyle 150.000'den fazla Kamboçyalının öldüğü ve çok daha fazlasının evsiz kaldığı kayıt altına alınmıştır.⁵⁷ Pol Pot ve güçleri bu bombardımanlardan fazlasıyla fayda sağlamışlardır. Gerek şiddet içeren ve baskıcı eylemlerine bahane arayışlarına, gerekse destek almak için ihtiyaç duydukları politik desteğe bu bombardımanlar sayesinde kavuşmuşlardır. Ayrıca bombardımanlar sebebiyle zayıflayan ve güç kaybeden Prens yönetimi, Pol Pot ile olan güç dengesinin aleyhine değiştiğini fark etmeye başlamıştı. 1975 yılına gelindiğinde Pol Pot gücü tamamen ele geçirmişti.

⁵⁷ Ben, Kiernan, "The Cambodian Genocide, 1975-1979", Routledge, London, 2012, s.74.

Pol Pot ve sonradan Kızıl Khmer (Khmer Rouge) olarak anılacak hareketi Kamboçya'da başa geçtiğinde ilk aksiyonları, kendileri gibi komünist olan fakat Vietnam yanlısı olan bir fraksiyonda olan tüm politikacıları ortadan kaldırmak oldu. Pol Pot'un komünizm anlayışı Mao ve Lenin'den çok daha farklıydı. Bu ideolojiye göre Kamboçya kendi üretimi dışında hiçbir şeyi ithal etmek veya üretileni ihraç etmek zorunda değildi ve kendi komünizm anlayışı dışındaki tüm anlayışlar da geçersizdi. Orta Çağ'daki gücüne kavuşması ve Vietnam gibi komşu ülkelere kaybedilmiş toprakları kazanması için yapması gereken totaliter bir yönetim ve sert üretim koşullarıyla yoğrulmuş bir Kamboçya inşa etmekte. Eşlerine benzer bir şekilde Pol Pot da kendi devrimini gerçekleştirirken, bir yapay baş düşman inşa etmişti. Bu baş düşman Vietnam'dı. Kamboçya'da yaşananların Reagan dönemi Amerikan dış politikasını ilgilendiren kısmı tam olarak budur. Pol Pot ve hareketi ülkesinde yüzbinlerce kişinin ölümüne sebep olsa da ve temel olarak komünist olsa da, Vietnam karşıtı bir hareketti. Vietnam doğu bloğunda olduğundan bu ülkeye yayılması ABD için bu ülkenin doğu bloğuna kaybedilmesi demekti. Bu sebeple insani ve etik değerler her ne kadar Pol Pot'u kanlı bir diktatör olarak durdurulması gereken bir lider yapsa da; ABD ve batı bloğu için Pol Pot bölgede eşi benzeri bulunmayacak bir Vietnam düşmanıydı ve desteklenmeliydi.

Henüz gençken katıldığı Kızıl Khmer örgütüyle birlikte henüz yönetimi devralmadan katliamlara başlar. 17 Nisan 1975 yılında Pol Pot önderliğindeki Khmer Rouge, ülke başkanını devirerek yönetimi ele geçirdikten sonra taş devri komünizmi diye tanımlanan birçok uygulama ile yüzbinlerce insanın ölmesine neden oldu. Pol Pot, modern hayatın hastalıklı olduğuna inanıyor ve Kamboçya'nın sıfır noktasına dönmesi gerektiğini söylüyordu. Bu nedenle hastaneden okullara tüm yapıları yok etmeye, heykelleri yıktırmaya insanları öldürmeye başladı. Özellikle çocuklar büyüyüp intikam alabilirler diye çocukları öldürtmeye özen gösteriyordu. Yönetim ülke sınırlarını kapamış, tüm komşu ülkeleri olası hedef haline getirmiş ve ülkeyi dünya sisteminden tamamen koparmıştı. Ülkede yabancı bir dil kullanmak yasaklanmış, devlet gazete, televizyon ve radyo yayınlarına tamamen el koymuş ve olası muhalif hareketleri ortadan kaldırmak için toplu katliamlar yapmaya başlamıştı. Zamanla sistematik bir soykırım haline dönen faaliyetler Kızıl Khmer'in dört yöneticisi ile doğrudan ilişkilidir.

Bunlar:

- 1- Saloth Sar (Pol Pot), Genel Başkan ve 1962'den beri Başbakan
- 2- Nuon Chea, Parti Genel Sekreter Yardımcısı
- 3- Leng Sary, Dış İlişkilerden Sorumlu Başkan Yardımcısı
- 4- Son Sen, Savunma ve Güvenlikten Sorumlu Başbakan Yardımcısı⁵⁸

Bu ekibin gerçekleştirdiği soykırımların farklı hedefleri vardı. Örneğin soykırım kurbanlarının bir kısmı din adamlarıydı. Katliamlar başlamadan önce Kamboçya'da yaklaşık 70.000 rahip varken, katliamlardan sadece 2.000'i kurtulabilmiştir. Etnik hedeflerdeki katliamlar ise bundan çok daha kanlı olmuştur. Kamboçya demografik yapısı itibariyle Vietnam kökenlilerin çoğunlukta olduğu, bunun yanında Çinli ve Müslüman *Khom'ların* yaşadığı bir ülkeydi. Ülkedeki Kamboçyalı oranı %15 civarıydı. Diğer komünist yönetimlerin aksine Pol Pot bu durumdan son derece rahatsızdı. Bu amaçla bu gruplara yönelik sistematik bir soykırım başlattı. Pol Pot kendi halkı olan bu grupları, farklı etnik kökenleri sebebiyle sistematik bir şekilde öldürdü, sürdü veya çalışma kamplarına gönderdi. Yüzbinlerce Müslüman Kamboçyalı öldürüldü, sağ kalanlara zorla domuz eti yedirildi; inançları yasaklandı. 113 Müslüman yöneticiden sadece 20'si soykırım sonrası hayatta kalmıştı. Aslında bu oran, ülkedeki Müslüman soykırımının bir örnekleymiydi. Bunun yanında yüzbinlerce kişi öldürüldü.

⁵⁸ Ibid, 78.

Sosyal Grup	1975 popülasyonu	Kayıp
Khmer	7.100.000	1.325.000
Çinli	430.000	215,000
Lao	10.000	4.000
Cham	250.000	90.000
Thai	20.000	8.000

1975 yılından sonra Kamboçya'daki soykırımla ilgili sayısal veriler (The Cambodian Genocide)

Bu ülkede yaşanan olaylara, Khmerlerin yaptığı tüm soykırıma batı dünyası özellikle de Birleşmiş Milletler sessiz kalıyordu. Hatta Pol Pot Birleşmiş Milletler toplantılarında Kamboçya'yı temsil etmeye devam ediyordu. Bu dönemde İngiltere ve ABD Khmer Rouge'a gizli destek veriyordu, çünkü olası bir Vietnam işgalinin ülkeyi Sovyetler bloğuna kaydıracağını düşünüyorlardı. Yönetim, hastaneleri, Budist tapınaklarını, fabrikaları ve okulları boşaltmış ve kütüphaneleri yakmıştı. Yüzbinlerce vatandaş çalışma kamplarına alınmış ve milyonlarca kişi toplu yemek dağıtım noktalarında yemek almak için şanslarını deniyorlardı. Bu ülkenin halkını kurtaran şeyse Vietnam'ın Kamboçya'yı işgal etmesi oldu.

POL POT-Century of Genocide (Samuel Totter, Cambodian Genocide)

Kamboçya'daki durum ABD açısından Afganistan örneğine bir hayli benzerdi. Aynı şekilde bir ülke yüksek seviyede militarize olmuş bir komünist komşusu tarafından işgal ediliyordu. 1975 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin çekilmesiyle bölgede güç dengesini eline alan Vietnam 1978 yılında 200.000'den fazla askerle Kamboçya'yı işgal etti. Bu işgaldeki anahtar nokta Vietnam'ın bu süre içinde çok fazla Sovyet yardımı alması ve güçlenmesi olmuştu. Vietnam işgalden sonra Kamboçya'da bir kukla Sovyet yanlısı hükümet kurdu ve Kamboçya'daki Reagan doktrinine uygun zemin bu şekilde başlamış oldu. Reagan yönetimi Kamboçya'da da tıpkı diğer ülkelerde olduğu gibi Vietnam'a ve kukla yönetimine karşı direnen paramiliter kuvvetlere yarımarda bulundu. Bu dönemde yeni yönetime Birleşmiş Milletler aracılığı ile ambargo uygulandı ve Kamboçya'nın meşru yönetimi Kızıl Khmer olarak tanınmaya devam etti. Yönetimin Khmer Rouge adlı oluşuma destek vermesi, Reagan doktrininin etik açıdan en çok tartışılan uygulamalarından biri olmuştur. Khmer Rouge ile aynı şekilde aşırı radikal diğer direniş örgütlerinin de Vietnam işgaline karşı desteklenmesi, bu grupların işlediği insanlık suçları sebebiyle ağır eleştiri almıştır. Öyle ki Pol Pot devrilmesine rağmen, 1991 yılına kadar Washington'da Kızıl Khmer bayrağı, Kamboçya'yı temsilen sallanmıştır.

2.5 Soğuk Savaşın Başından İtibaren Geri Dönüş Stratejisinin Değerlendirilmesi

Çevreleme ve izolasyon Soğuk Savaşın başından beri Amerika Birleşik Devletleri tarafından izlenmiş bir politika olmuştur. Sovyet ideolojisinin yayılmasını önlemek ve kapitalist batı kurumları ile Sovyet sisteminin aynı anda var olduğu bir dünya sistemi inşa etmek Amerikan muhafazakarları tarafından destekleniyordu. Fakat Soğuk Savaşın başından beri sağ kanat, çevreleme stratejisini savunmacı ve pasif buluyor bunun yerine daha saldırgan politikalar izlenmesi gerektiğini savunuyordu. Bu amaçla yine sağ kanat tarafından üretilen geri dönüş stratejisi ise sadece çevrelemeyi ve izolasyonu değil aynı zamanda “şer odakları” olarak nitelendirilen ve Amerikan etkisinden bağımsız hareket etme ve Sovyet ideolojisine yanaşma eğiliminde olan tüm hükümetlerin devrilmesi üzerineydi.⁵⁹ Fakat bu aşamada geri dönüş ve çevreleme stratejisini birbirinden tamamen bağımsız tutmak ve bu iki stratejiyi iki zıt kutup olarak nitelemek doğru değildir. Çünkü sonuç olarak

⁵⁹ Gülşah Köprülü, Soğuk Savaş, s.89.

ikisi de aynı amaca hizmet etmek üzerine kurulu stratejilerdi: Sovyetlerin yenilmesi. Bodenheimer'e göre çevreleme stratejisini savunanlar pasif kalmayı tercih ettiklerinden değil, realist bir perspektifle saldırgan politikaların Sovyetlerle yapılacak yıkım gücü yüksek bir savaşa sebep olacağını düşünmeleri sebebiyle bu politikaları savunmuşlardır. Amaç aynı olsa da uzun süren bir politika sonucunda o amaca ulaşmayı amaçlamışlardır. Bodenheimer, çevreleme ve izolasyonun uzun vadede rollback stratejisinin de amaçlarına ulaşabilecek bir strateji olduğunu savunur.⁶⁰ Rollback her ne kadar Reagan doktrini ile tam anlamıyla ve sert bir şekilde uygulanmaya koyulmuş olsa da aslında soğuk savaşın başlangıcından itibaren zaman zaman görebildiğimiz bir politika olmuştur. Aslında bu iki strateji de zaman zaman ABD tarafından kullanılan ve amacı Sovyetleri durdurmak olan stratejilerdi. Biri Sovyetleri kendi etki alanının içinde tutup yayılma etkisini kontrol etme üzerine kuruluyken bir diğeri Sovyet etkisini geri teptirmek üzerine kuruluydu.

Geri Dönüş stratejisi denilince akla Reagan Doktrininin gelmesinin sebebiyse, Reagan yönetimine kadar Geri Dönüş stratejisinin hiçbir zaman tam anlamıyla uygulanamamasıdır. Bunun en bariz örnekleri Kore Savaşı ve Macaristan'dır. Çevreleme ve izolasyon politikaları sebebiyle Kore'de yaşanan olaylara karşı sadece sınır çizip politika yapma amacı güden ABD, bu ülkede yaşanan komünist devrime engel olamamıştır. Hatta öyle ki Kuzeydeki komünist yönetim ABD destekli kuvvetleri 38. Paralele kadar sürmüştür. Devam eden süreçte yaşanan Kore savaşı, rollback stratejisini savunanlar tarafından çevreleme stratejisinin tek başına yeterli olmayacağı savına hep destek örnek olarak öne sürülmüştür. Diğer örnek ülke Macaristan'dı. Macaristan'da 1956 yılında başa geçen ve milliyetçi olan hükümet Sovyetler tarafından devrildi ve direnişleri ABD tarafından desteksiz bırakıldı. Hemen ardından Macaristan'ın Sovyetler tarafından topyekün işgali ve bu işgalin Soğuk Savaşın sonuna kadar sürmesi, yani Sovyetler bir kere püskürtülmediği için bir ülkenin daha Sovyet tiranlığına terk edilmesi; Amerika Birleşik Devletleri'nde geri dönüş stratejisinin ateşli savunucuları olan sağ eğilim tarafından stratejinin önemini vurgulamak için kullanılmıştır.

⁶⁰ T. Bodenheimer, R. Gould, "Rollback! Right-wing Power in U.S. Foreign Policy", South End Press, Boston, 1989, s.20

Fakat yine de Reagan yönetimine kadar geri dönüş stratejisinin uygulandığı bazı politik olaylar gözlemlenebilir. Truman yönetimi, sağ kesim tarafından Sovyet yayılcılığına karşı pasif olmakla suçlanırken, suçlayıcılar tarafından savunulan tez, çevrelemenin yeterli olmayacağı ve politik çalkantılar yaşayan ve Sovyetlerin ağına düşmeye müsait ülkelerde doğrudan sorumluluk alınması gerektiği yönündeydi. Stratejinin ilk denemesi olarak 1950 yılında Arnavutluk'ta yaşananları örnek verebiliriz. Komünist yönetime geçen Arnavutluk'ta komünizm karşıtı birçok gencin CIA tarafından ABD'de yetiştirilerek Arnavutluk'a gönderilmesinden ibaret olan bu ilk deney; tüm gönderilen paramiliter kuvvetlerin tespit edilerek öldürülmesiyle sonuçlanmıştır.⁶¹ Bu başarısızlığın temelinde stratejinin uygulanış biçimi açısından Reagan dönemi uygulanan politiklardan epey farklı olması yatmaktadır. Örneğin Afganistan örneğindeki gibi yakın bir müttefik ülke üzerinden açılan kamplarda tam teçhizat destek verip paramiliter kuvvetleri düzenli ordu disiplini ile eğitmek ve para akışı sağlamak yerine CIA tarafından verilen askeri eğitimlerle ve alelacele hayata geçirilen bu Arnavutluk politikası, Arnavutluk'un komünist iktidarını pekiştirmek dışında bir sonuca varamamıştır. Bu olumsuz örneğe rağmen 80'li yıllarda ateşli bir şekilde uygulanarak savaşın gidişatını değiştirecek olan rollback stratejisinin başarılı olduğu bir örnek de vardır. Bu örnek Afganistan örneğidir. Truman'dan sonra başkan olan ve pasif stratejilerin her zaman işe yaramayacağını farkında olan Eisenhower, CIA'nın ve Dış İşleri Bakanlığı'nın başına ateşli rollback savunucuları olan John Foster Dulles ve Allan Dulles'ı atadı. Tam da bu dönemde Orta Doğu'da Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'yi ilgilendiren bir olay yaşanıyordu. İran'da Musaddık önderliğindeki siyasi bir grup darbe yapmış ve Şah'ı ülkeden kovmuştu. Konunun ABD ve İngiltere'yi ilgilendiren tarafıysa Musaddık'ın devrimini İran petrolünü millileştirmek üzerine gerçekleştirebilmiş olmasıydı. Bu durum Anglo İran Petrol Şirketi'nin elinde olan İran petrolünün kontrolünün tamamen İran'ın eline geçmesi hatta Sovyet yanlısı Musaddık yönetiminin eline geçmesi demektir. Musaddık birçok konuda Sovyetlerle aynı görüşleri paylaşıyor ve Musaddık yönetimindeki İran eksenini Sovyetlere doğru kaydıracak imajı veriyordu. Devrilen Şah ise Musaddık'ın aksine batı dünyası ile dostane ilişkiler geliştirmiş ve ABD yanlısı bir tutum sergiliyordu. Bu sebeplerle CIA

⁶¹ Gülşah, Köprülü, Ibid, s.85.

ülkede harekete geçti. Önce siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulandı, sonrasında ise tetiklenen ve organize edilen halk Musaddık'a karşı harekete geçirildi. ABD müttefiki Pehlevi, yönetime tekrar dönebilirdi.

Geri dönüş (rollback) stratejisinin Reagan yönetimindeki kadar başarılı bir şekilde ve çok katmanlı bir politikayla uygulanmadığı için başarısız olduğu olaylardan birisi aslında ABD tarihinin en başarısız operasyonlarından birine sahne olmuştur. 1960 yılında Küba'da devrim yapmış olan komünist lider Fidel Castro yönetimini devirmek ve bölgesinde komünist rejime yer vermemek isteyen Eisenhower, CIA tarafından organize edilmiş ve sadece 1400 kişilik bir kuvvetle gerçekleştirilecek operasyona imza attı. Domuzlar Körfezi savaşı olarak tarihe geçen bu olayda 1400 kişilik ABD'li kuvvetler Domuzlar Körfezi'ne paraşütle indiler. Fakat bu tarz bir operasyonu bekleyen ve önceden hazırlıklı olan Küba kuvvetleri operasyonu ivedilikle tespit etmiş ve Domuzlar Körfezinde bulunan 1400 kişilik kuvveti ağır bir yenilgiye uğratmışlardır. Küba'da hükmet değişikliğini ve eksen kaymasını amaçlayan bu operasyon aksine Küba'nın daha çok Sovyet yardımı almasına ve Sovyetlerle çok daha sağlam ilişkiler geliştirmesine sebep olmuştur.

Tüm bunlar değerlendirildiğinde, yani Reagan yönetimine kadar birçok defa başarısız girişime sahne olan bu girişimler de göz önüne alındığında; Reagan yönetimiyle uygulanmaya başladığında çalışmanın önceki bölümlerinde incelediğimiz başarılarla sebep olan geri dönüş stratejisinin Reagan Doktrini ile olgunlaştığı ve doğru uygulanışının bu dönemde olduğu gözlemlenir. Kendisinden önceki başkanların aksine bu stratejiyi her alanda uygulayan, stratejiye derinlik kazandıran ve olayı hükümet dışı aktörlerin desteklenmesi boyutuna indirgeyen Reagan, hem bu politikalarıyla daha az masraflı hem de daha etkili bir dış siyaset politikası çizmiştir.

Geri Dönüş stratejisi bir kapsamlı bir 'düşük yoğunluklu çatışma' stratejisidir. Gills ve Rocamora'ya göre, Reagan 1982 yılında Londra'daki İngiliz parlamentosunda yaptığı konuşmada 'demokrasi için kutsal savaş' çağrısı yapmış ve kullanmış olduğu sert politikaları bu bağlamda açıklamıştır.⁶² Hedef ülkelerde

⁶² Gills, B., & Rocamora, J., "Low intensity democracy", *Third World Quarterly*, Vol. 13, No.3, 1992, p.505.

yaratılan düşük yoğunluklu çatışmalar, ülkelerde istikrarsızlığa sebep olmuş, karşı devrim hareketlerini güçlendirmiştir. Fakat desteklenen gruplar ve yaratılan istikrarsızlık sebebiyle sebebiyet verdiği bir diğer şeyse 'düşük yoğunluklu demokrasi' olmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. DOKTRİNİN SONUÇLARI

3.1.Sovyet Kayıpları ve Sovyetlerin Dağılması

Soğuk Savaş sırasında Thucydides'in Peloponez savaşlarındaki paradoksunu yaşayan Sovyetler, hem aşırı genişleme hem de aşırı silahlanma hamleleri sebebiyle kaldıramayacağı bir yükün altına girmiştir. Henüz farklı farklı kıtalarda, farklı ülkelerde ve ağır silahlanma ile sürdürülen bir yarış, henüz Sovyet ekonomisinin kaldıracabileceği bir yük değildi. Gerek Afganistan gerekse diğer ülkelerde halkın vergileriyle büyük bir savaş veriliyor fakat iç politikada sürekli güç kaybediliyordu. Olayın Sovyet boyutu incelenmeden önce Sovyetleri bu aşamaya getiren tarihsel sürecin incelenmesi yerinde olacaktır.

Sovyetlerin bu çöküşünü başlatan olaylar silsilesi aslında halkın yüz yıla yakın süredir yaşadıklarıyla paraleldir. Bu olaylar silsilesi ile başlayan yirminci yüzyıl Rusya'sı dört büyük olay yaşayarak yeni yüzyıla giriş yapar:

1-Devrim, iç savaş,

2- Rus-Polonya savaşı,

3-Ağır sanayileşme girişimi,

4-20 milyondan fazla insanın ölümüne sebep olan İkinci Dünya Savaşı

Tüm bunlar henüz yaşanmışken ve üst üste gelmişken bir anda dış politikada yine dört büyük ve masraflı çatışma yaşar. Bunlar:

1-Soğuk Savaş ve silahlanma yarışı,

2-Nükleer silahlanma,

3-Komünizmin ihracı için üçüncü dünya ülkelere yapılan destekler ve harcamalar, bu ülkelerde ABD tarafından desteklenen örgütlere karşı yürütülen mücadelenin finansmanı

4-Afganistan iç savaşının uzun sürmesi

Bu maddelerde yer alan hem iç hem de uluslararası sorunları üst üste yaşaması ve bunun kaldırılabileceğinden çok daha fazla bir yük olması Sovyetlerin dağılması ile sonuçlanan bu senaryoya sebebiyet vermiştir. Henüz sayılan olayların etkisi geçmemişken sürekli yeni bir maceraya atılan Sovyetler kendi potansiyelinin ötesinde bir güce ve harcama potansiyeline ulaşmıştır. Bütün bunların yanında iç politikada sürekli değişen dengeler sebebiyle birçok defa kurumsal değişiklik yaşanıyor ve bu ülke yönetimini kötü etkiliyordu.

Özellikle Gorbaçov zamanı yükselen sesler, Gorbaçov'un açıklık politikalarıyla sonuçlandı. Bu politika ise daha ters bir etki yaptı ve yüz yılı aşkın süredir Rusya topraklarında konuşulmayan temel insan hakları, demokrasi ve özgürlük gibi kavramlar Sovyet topraklarında daha yüksek sesli konuşmaya başladı.⁶³ Sovyet iç politikasında yaşanan bu gelişmelerdeki en büyük etken ekonomidir. Kırılgan Sovyet ekonomisi sürekli dalgalanmalar yaşıyor ve Sovyetler, Soğuk Savaşı devam ettiremeyecek seviyeye geliyordu. Buna rağmen dış politikada saldırgan, yayılmacı ve masraflı politikalar izlemeye devam eden yönetim, bu politikalar sebebiyle halkını zor duruma soktukça; iç politikada güdülen dış politikanın olumsuz etkileri gözleniyordu. Bu zayıflama belirtileri Sovyetlerin uydusu durumunda olan devletlerdeki anti-komünist hareketleri canlandırdı.

Sovyetlerin dağılma sürecini tam olarak ele almadan önce şunu da belirtmekte fayda var: Reagan, Gorbaçov başa geçtiğinde politikalarının askeri boyutunun haricinde bir takım somut diplomatik adımlar da attı. Karşılıklı iletişim 1985 yılında Cenevre'de bir görüşme yapmalarına sebep oldu. Bu görüşmenin asıl amacı silahsızlanma girişimlerini başlatmaktı. Fakat görüşmeler özellikle Ronald Reagan için silahsızlanmaya giden bir yol olarak geçmemiştir. Bunun üç temel sebebi vardı:

- 1- Reagan Gorbaçov'un görüşmede zaaf göstermesi sebebiyle Sovyet ekonomisinin kırılgan olduğu kanısına varması ve silahlanmaya devam edemeyeceklerini fark etmesi.
- 2- Reagan'ın komünist yönetime hiçbir konuda güvenmemesi, azılı bir komünizm düşmanı olması

⁶³ Ibid, s.207

- 3- Reagan görüşmeye giderken Sovyetlerle ilgili bir mektubun ortaya çıkması ve bu mektuba göre Sovyetlerin SALT II'ye uymaması sebebiyle ABD'nin de uymayacak olmasının ve Yıldız Savaşları Projesine harcanan bütçenin artmasına yönelik bilgiler edinilmesi.⁶⁴

1987 yılına kadar devam eden bu karşılıklı güvensizlik ortamında zaman zaman Sovyetler tek taraflı hamleler yapmış olsa da ABD silahlanmaya devam etmiştir. 1987 yılı ise ilk defa karşılıklı olarak nükleer başlık ve füze sayılarını azaltmaya yönelik bir anlaşma imzalandı. Hemen takip eden Aralık ayında ise INF anlaşması imzalandı. Orta Düzey Nükleer güç anlamına gelen INF anlaşmasına göre iki ülke de tüm kısa ve orta menzilli nükleer silahlarını ortadan kaldıracaktı.⁶⁵ Bu anlaşmayı Reagan'ın Sovyetlere kabul ettirmesi büyük bir siyasi zaferdir. Çünkü Sovyetlerin Amerikan hegemonyasını zorladığı tek nokta nükleer silahlanma yarışydı ve bu anlaşmayla Sovyetlerin havlu atmış olduğu bir şekilde politikaya yansımış oldu.

1988 yılında ise Reagan, doktrinin en somut karşılığını almış bulunmaktaydı. Onlarca yıl sonra Kızıl Ordu ilk defa bir ülkeden geri çekilmek zorunda kalmıştı. 1988 yılı, Reagan Doktrininin Afganistan uygulanmasında nihai zafere kazandığı yıldır. İlk olarak Ronald Reagan'ın ağzından duyulan bu geri çekilme⁶⁶ iki kutuplu dünyanın sonunun geldiğinin göstergesiydi. Büyük bir yardım, eğitim ve tedarik zinciri ile beslenen Mücahitler, hem bölgede Sovyetlerin sonunu getirecek kadar harcama yapmasına sebep olmuşlar hem de Sovyetlerin geri çekilmesine kadar geçen sürede direnişlerini başarılı bir şekilde sürdürmüşlerdi. Reagan bu haberi verirken doğru bir şekilde yürüttüğü geri dönüş stratejisinin sonuçlarını büyük bir gururla taşıyordu. Fakat 1988 yılında bile kimse Sovyetlerin tarih sahnesine kazındığı gibi çok kısa bir süre içinde çözüme yaşayacağını ön görmüyordu. Düşünürlerin büyük bir kesimi, bu savaşın bir konvansiyonel savaş ile sonlanabileceğini; Sovyetlerin olası bir gerileme durumunda da pes etmeyeceğini ve barışçıl bir sonun pek mümkün olmadığını söylüyorlardı.

⁶⁴ Stephen E. Ambrose, “*Dünyaya Açılım: 1938'den Günümüze Amerikan Dış Politikası*”, çev. Ruhican Tul, Dış Politika Enstitüsü, 1992, s.293-295.

⁶⁵ Ibid, s.305.

⁶⁶ Ibid, s.307.

Fakat Reagan, yönetimi sırasında Sovyetlerin içinde bulunduğu ekonomik çıkmazı ve politik dengesizliği iyi kullanmıştı. Pamuk ipliğine bağlı olan Sovyet dengesi, yeni yayılma gösterdiği ülkelerdeki şiddetli direnişe karşı kukla hükümetlerini finanse etmek zorunda kalırsa daha da zorlanacaktı. Üstelik bu ülkelerden biri olan Afganistan'da desteklenen hükümet dışı aktörler direkt olarak Sovyet askeri varlığı ile savaşacak, düşecek her uçak Sovyetlerden düşecek; her helikopter Sovyetlerden eksilecek ve savaşın devam ettiği her gün Sovyetler için içinden çıkılmaz bir hal alacaktı. Reagan ve ekibinin bu ülkelerdeki politikalarında hiçbir zaman ivedi galibiyet ön planda olmadı. Amaç her zaman Sovyetlerin ölecek kadar kan kaybetmesiydi. Savaşlar ne kadar uzarsa Sovyet ekonomisi o kadar zorlanırdı. Keza öyle oldu. Bu gelişmelerin Sovyetlerdeki karşılığı çok ağır oldu. Sovyetlerin Afganistan'da 350'den fazla tank, helikopter ve uçak kaybettiğini ve çok fazla personel zayıyatı verdiğini dikkate alırsak başlı başına Afganistan örneği bile Sovyetler için büyük bir yük oldu. Kesin rakamlarla konuşmak gerekirse 1975 yılında Brezhnev'in yayılmacı politikalarıyla ateşlenen üçüncü dünya ülkelerindeki Sovyet etkisinin Sovyetler Birliği'ne faturası yaklaşık 5 milyar dolar ile başladı. Devam eden yıllarda önce 13.6 milyar dolara sonra sırasıyla 21.8, 35.9 ve 46.5 milyar dolara çıktı.⁶⁷ Sovyetler 1980 yılında Reagan başa geçtiğinde zaten gayri safi milli hasılasının büyük bir oranını savunma harcamalarına özellikle de bu yeni uydu devletlerde gerçekleşen karşı devrim hareketlerine karşı harcamaya başlamıştı. 80'lere gelirken Afganistan istilasını büyük bir risk alan Sovyetlerin yanlış hamlelerini doğru değerlendiren Reagan ve ekibi; Sovyet maliyetlerinin artmasını bu sebeple temel strateji olarak belirlemişlerdir.

Her ne kadar bazı düşünürler Soğuk Savaşın bitişini sadece Gorbaçov'un yumuşak politikalarına bağlasa da, Hook ve Spanier bu *tezi Amerikan Dış Politikası* başlıklı kitaplarında tamamen reddeder ve Reagan'ın rolünü vurgular. Reagan'ın başlatmış olduğu Sovyetlerin maliyetini arttırma politikaları ve doktrininin savaşın sonlanmasındaki asıl önemli etken olduğunu vurgularlar.⁶⁸ Aslında çok basit örneklerle anlatılabilir bir konu. Örneğin SDI, her ne kadar aynı düşünürler tarafından eleştirilmiş ve hayal ürünü olmakla itham edilmişse, bu proje Sovyetlerin

⁶⁷ Fukuyama, Francis, "The Reagan Doctrine: Gorbachev and the Third World", *Foreign Affairs*, Vol.64, No: 4, 1986,s.5

⁶⁸ Hook, Spanier, *Ibid*, s.135.

Süper Güç olma yarışında zorlanacağı bir maliyetin altına girmesine sebep olmuştur. Üstelik SDI projesinin vadettiği şeyin çok zor olması ve Reagan'ın başarılı retorik gücüyle bu teknolojiyi geliştirebileceklerini sürekli vurgulaması Sovyetlerin psikolojik olarak yarıştan çekilmesine sebep olmuştur. Bir diğer bariz örnekte Afganistan örneğidir. Reagan zamanı Afganistan'a gönderilen yardımların, nitelik ve nicelik açısından çokluğu mücahitlere Sovyetlerle savaşabilme yetisi kazandırmıştır. Sovyet etkisinin yeni yayıldığı üçüncü dünya ülkelerinde herhangi bir direnişle karşılaşmamış, Nikaragua'dan Kamboçya'ya etki alanını herhangi bir maliyet olmadan genişleten ve en önemlisi Orta Doğu'da Afganistan gibi bir stratejik konuma sahip ülkeye yayılmış bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni yöneten Gorbaçov'un nasıl bir yönetici olacağını bilemeyiz. Çünkü Gorbaçov henüz başa geçtiğinde bu paradigmaları ona dayatan ve enkaz olmak üzere olan bir ülkenin başına geçmesine sebep olan politikalar yine zaten Ronald Reagan tarafından yürütülmüş politikalarıdır.

Sovyetler öyle bir ikileme düşmüşlerdi ki silahlanmaya ve savaşmaya devam ettikçe ekonomik darboğazdan çıkmaları imkansız olacaktı, devam etmezlerse Amerikan hegemonyasını kabul etmiş olacaktı. Bu ikilemde silahlanmaya devam etmiş ve kuruluşu itibarıyla sisteme entegre olamadığı için ticaretine asla önem vermemiş Sovyetler; bir savaş yürütülürken çok yönlü gelişmenin ne kadar önemli olduğunu kanıtlar nitelikte tarihin tozlu sayfalarına karışmıştır. Yenedünya düzeninde ticaret ve ekonomi, eski dünyanın ordularının olamadığı kadar etkiliydi. Ticaret yapmadan silahlanmaya devam etmeyi mümkün kılacak ekonomi yaratmak imkânsızdı.

BERLİN DUVARININ YIKILIŞINI GÖSTEREN BİR FOTOĞRAF (trockist.net)

Sovyetler Birliği'nin dağılma süreci ile ilgili düşünürlerin fikirleri paylaşılırken, Reagan Doktrininin akademik temellerini atan ve şiddetli savunucusu olan *The Heritage Foundation* tarafından yayınlanan raporlar da kuruluşun doktrin ile iç içe olması sebebiyle önemlidir. Bu düşünce kuruluşunda yayınlanan ve Lee Edwards imzası taşıyan *Ronald Reagan and the Fall of Communism* adlı raporda Sovyetler birliğinin dağılmasının Reagan'ın politikalarıyla ilişkisi hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Edwards, yirminci yüzyılda yüz milyondan fazla insanın ölümüne sebep olan ve 1991'de tek bir kurşun atılmadan dağılan Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla ilgili üç temel sorunun önemini vurgular. Bunlar:

- 1- Neden komünizm bu kadar hızlı bir şekilde dağıldı?
- 2- Askeri ve ekonomik olarak güçlü gözükken bu totaliter rejim bir gecede nasıl yok olabilir?
- 3- Batı stratejisi ve liderliği bu çöküşte nasıl bir rol oynadı?⁶⁹

Edwards'a göre Sovyet çöküşünün sebeplerinden biri Sovyet liderlerinin ve halkının komünizme olan inançlarını yitirmeleriydi. Bu noktada Edwards'ın tezi çağın bilgi çağı olmasıyla desteklenebilir. Sovyet etkisi altında yaşayan halklar bilgi alma teknolojileri geliştikçe dünyanın geri kalanıyla daha çok iletişim içinde oldular. Bu şekilde batı dünyasında hakim olan liberal düşünceleri daha net kavrayan halklar Sovyet etkisine karşı düşünceler geliştirdi. Zaten Carter'ın ulusal güvenlik danışmanı

⁶⁹ Lee, Edwards, "*Ronald Reagan and the Fall of Communism*", The Heritage Foundation, Washington DC, 2010, s.1.

olarak görev yapan Zbigniew Brzezinski'ye göre de mevcut Marksist-Leninist yönetim halkın bir talebi değil, Doğu ve Orta Avrupa halklarına başka bir emperyal güç (Sovyetler) tarafından empoze edilen yabancı bir doktrindi. Bu dayatma, Afganistan operasyonunun yükü, ekonomik durgunluk ve ulusal kimliklere olan özlem gibi faktörler Sovyetlerin çöküşünü hızlandıran faktörler olmuştur. Bu elementlere Gorbaçov'un Brezhnev doktrinini reddetmesini de ekleyebiliriz. Brezhnev doktrini Sovyetlerin sosyalist bir ülkenin sosyalist kalabilmesi için gerektiğinde güç kullanmasını ve sosyalist olma ihtimali olan ülkelerde de sosyalist hareketi desteklemek için güç kullanmasını temel alıyordu. Gorbaçov ise bu doktrini uygulamayı bıraktı. Peki Gorbaçov'ı bu politikaya iten şey neydi? Gorbaçov'un liberal bir yönetici olması mı yoksa mevcut şartların dayatması mı? Gorbaçov'ı bu uygulamayı reddetmeye iten mevcut şartlar neydi? İşte bu sorunun cevabı çalışmanın başından beri incelenen Reagan yönetiminin uygulamalarıdır. Henüz başkan seçilmeden dört yıl önce "onlar kaybederse biz kazanırız." diyecek kadar kararlı olan Reagan, yönetime geldiği ilk haftadan itibaren yaklaşık 40 yılı aşkın süredir devam eden çevreleme politikaları yerine Sovyetlerin nihai dağılışına yönelik politikalar geliştirmiştir. Bu amaçla alınmış üç önemli ulusal güvenlik kararı direktifleri vardır (NSDD). Bunlar:

- 1- **NSDD-32:** ABD'nin Doğu ve Orta Avrupa'da Sovyet kontrolünü etkisi kılmak için çaba göstereceğini ve bölgede özellikle Polonya'daki Sovyet karşıtı grupların desteklenmesi için gizli eylem ve yöntemler geliştireceğini açıklar
- 2- **NSDD-66:** Stratejik lokasyonlar kullanılarak, özellikle Sovyetlere karşı gizli bir ekonomik savaş başlatılacağını açıklar
- 3- **NSDD-75:** ABD'nin Sovyet sistemi ile aynı dünyada bir arada bulunamayacağını, Sovyetlerle aynı anda var olunacak bir dünya sistemi yerine Sovyet yönetimini değiştirecek ve Sovyet etkisinin olduğu her alandan Sovyetleri püskürtecek yeni bir dış siyaset izleneceğini açıklar.⁷⁰

Yukarıdaki ulusal güvenlik kararları aslında çalışmada vurgulanan ve Reagan doktrininin ana unsuru olan geri dönüş stratejisini şekillendirir. Bu amaçla uygulanan

⁷⁰ Ibid, s.2.

politikalarda ana hat Afganistan, Nikaragua, Angola ve Kamboçya’da Sovyetlere karşı direnen gruplara özellikle hava savunma sistemi vererek Sovyetlerin ekonomik açıdan zorlanmasını sağlamaktı. Tüm bunları iki dönem yaptığı başkanlık serüveninde harfiyen uygulayan Reagan 1988 yılı geldiğinde kendi zaferinden emindi ve Sovyetler birliğine artık duvarın yıkılma zamanı geldi çağrısını yapıyordu.⁷¹ Reagan her ne kadar Berlin Duvarı’nın yıkıldığı sene başkan olmasa da Polonya’da komünizmin yıkılmasındaki öncülerden biri olan Lech Walesa, Reagan için özgürlüğümüzü ona borçluyuz demiştir.

Berlin duvarının yıkılması her ne kadar sembolik olsa da Sovyetler Kominform ve COMECON’un çözülmesi ve uydu devletlerin birer birer özgürlüklerini ilan etmesiyle 1991 yılında tamamen yok olmuştur. Reagan doktrinin sonuçları incelenirken vurgulanacak asıl sonuç budur. Reagan göstermiş olduğu saldırgan tutum ve ortaya koyduğu aktif dış politikayla, Sovyetlerin içince bulunduğu mevcut şartları iyi kullanmış ve Soğuk Savaşta zaferi ABD’nin kazanmasına sebep olmuştur. Avrasya ve Uzak Doğu araştırmalarıyla tanınan ve Carter’in da Güvenlik Danışmanı olan Zbigniew Brzezinski, *Büyük Satranç Tahtası* başlıklı kitabında Sovyetlerin dağılmasını olağan bir süreç olarak tanımlar. Brzezinski’ye göre Sovyetler bir imparatorluktur ve tüm imparatorluklar siyasi olarak dengesizdir; çünkü imparatorluğun içinde imparatorluğa bağlı olarak yaşayan farklı birimler ve bu birimlerdeki muhalifler her zaman fırsat kollarlar. Kolladıkları fırsat imparatorluğun zayıf gözüktüğü bir andır. Bu anı yakaladıklarına bu birimler kendi gündemleri doğrultusunda amaçlarına ulaşmak için harekete geçerler. Bu amaç genelde bağımsızlık olur. Her fırsatta daha fazla bağımsızlık için harekete geçen bu birimler en sonunda tam bağımsızlık elde ederler. Yani imparatorluklar çökmez, yavaş yavaş dağılırlar. Genelde uzun bir süreçte gerçekleşen bu dağılma kimi zaman da Sovyetlerde görüldüğü gibi aniden gerçekleşebilir.⁷² Brzezinski önceki çalışmalarında da Sovyet ideolojisini; etkili olduğu topraklarda ‘alien’, yani yabancı bir ideoloji olarak tanımlar. Buradan çıkarılacak verilerle hali hazırda mevcut statükoya muhalif olan birimler zaten yıllardır bir zayıflık kolluyorlardı diyebiliriz. Reagan yönetimi zamanında Gorbaçov’un Brezhnev doktrini uygulamalarını

⁷¹ Ibid, s.3.

⁷² Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Perseus Books Group, New York, 1997.

bırakması ve Reagan Doktrininin Sovyetler Birliği'ne olan etkileri sebebiyle aradıkları fırsatı bulan bu birimler bir anda bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

3.2.Doktrine Getirilen Eleştiriler ve Hükümet Dışı Aktörlerin Küresel Terörizm ile İlişkisi

Çalışmanın önceki bölümlerinde incelenen ve Sovyetlerin dağılmasına sebep olan Reagan Doktrini her ne kadar amacına ulaşmış olsa da, bazı yönleriyle hala tartışma konusudur. Doktrin iki temel unsurda eleştirilir:

- 1- ABD yardımları olmasa da yardımların gerçekleştiği ülkelerde direniş hareketleri mevcut konumlarına gelir miydi?
- 2- Desteklenen hükümet dışı aktörlerin etik ve insani açıdan durumları ve Soğuk Savaş sonrası faaliyetleri.

Bu iki temel konu üzerinden eleştirilen doktrinin destekleyicileri kadar doktrini eleştirenleri de vardır. Bu konuda en çok eleştirinin çıktığı kurum da *CATO Enstitüsü*'dür. *The Heritage Foundation*'un tam karşısında konumlanan CATO, yayınladığı raporlarla doktrini eleştirir ve politikaların değiştirilmesini ana fikir olarak edinen raporlar yayınlar.

Ted Galen Carpenter'in Cato Enstitüsü için hazırlamış olduğu 1985 tarihli raporda Reagan'ın Angola politikasını ve bu ülkede uyguladığı doktrinini UNITA'yı etik açıdan değerlendirerek eleştirir. Carpenter, UNITA lideri Jonas Savimbi'nin 'tipik bir diktatör' olduğunu veya bölgede bu tarz yönelimleri cesaretlendirdiğini belirtmiştir. Carpenter aynı raporda Savimbi'nin bölgedeki ideolojik çatışmayı kullanan bir fırsatçı olduğundan ve UNITA'nın hem ideoloji hem de yöntem açısından mevcut MPLA yönetiminden farksız olduğundan bahsetmiştir.⁷³ Bu rapor aslında UNITA'yı stratejik ortak olarak destekleyen ABD yönetiminin, yaptığı yardımları dayandırdığı gerekçeyi bir çelişkiye dönüştürür. Yani kurucu babalar ile aynı misyonu taşıyor denilen bu örgüt, aslında bir diktatörün yönettiği kanlı bir örgütse, bu yardımların oturtulduğu ahlaki zemini çökerten bir iddiaya dönüşüyor.

⁷³ Ted, Carpenter, "Cato Institute Policy Analysis No. 74: U.S. Aid to Anti-Communist Rebels: The "Reagan Doctrine" and Its Pitfalls", Cato Institute. 1985, s.8-9.

Jonasa Savimbi'nin Angola'da etkisi altında bulunduğu halka baskı kurduğu, savaş esirlerine karşı yaptıkları ve diğer eylemleri UNITA'yı eleştirilerin odak noktası haline getiriyor.

Tüm eleştirilere rağmen, Heritage Foundation aynı tarihlerde yayınladığı bir raporda UNITA için getirilen eleştirileri yanıtlar. Bu eleştirilerden birincisi ABD'nin UNITA'ya yapılan yardımlarının, MPLA'nın Sovyetlere olan bağımlılığını arttıracığıydı. Bu eleştiri bir açıdan mantıklı çünkü bariz olan şey güvenlik ikilemi doğrultusunda karşı gücünde bölgede etkisini arttıracığıydı, keza Sovyetler en sofistike silahlarını ABD'nin UNITA desteğinden sonra MPLA'ya gönderdi. Poscoe'nun hazırladığı raporda, Sovyet etkisinin Angola'da artmasına sebep olacaksa bile, UNITA kazandığı sürece bunun bir önemi olmadığından bahseder ve Sovyetlerin bölgeden tamamen çıkmasını bir nihai UNITA zaferine bağlar.⁷⁴Bu açıklama aslında Soğuk savaşın son dönemini özetleyen tipik bir tanım gibidir. UNITA kazanacak, Sovyetler kaybedecekti. Aslında temel amaç bu olsa da bunun ötesinde başlatılan gizli ekonomi savaşı da bunun için önemli bir sebepti. UNITA'ya yapılan her yardım güç dengelensin diye MPLA'ya yapılacak Sovyet yardımını gebe bırakacak, Sovyetler zaten durağan olan ekonomisinde böyle bir savaşı sürdürmekte zorlanacaktı. Ayrıca UNITA'ya verilen savunma silahları ile Sovyet tankları, helikopterleri imha edilecek Sovyetler milyonlarda dolarlık zarara uğrayacaktı. Ayrıca UNITA'nın etik açıdan durumu herhangi bir Sovyet etkisi altında olan devletle kıyaslanamazdı. UNITA batı ile iyi ilişkiler kuracağını sinyallerini veriyordu. Doktrinin savunucuları bu amaca tutunuyorlardı.

Angola uygulamasına getirilen bir diğer eleştiri UNITA'ya destek vermenin bölgedeki diğer meşru yönetimleri ABD karşıtı bir politikaya itebileceği yönündeydi. Yani bölgedeki bir devletin iç işlerine karışmanın hatta o anki mevcut hükümetine karşı bir ayaklanmayı desteklemenin bölgedeki ülkelerde ABD aleyhine bir güvensizlik ortamı oluşmasına sebep olabilir, hatta bu ülkeler Sovyetleri kurtarıcı olarak görebilirdi. Aslında bu büyük bir risk olarak görünür fakat, Poscoe, aynı raporda, bunun mümkün olmadığını, bu ülkelerin zaten UNITA'yı desteklediğini

⁷⁴William W. Pascao, "Angola Tests The Reagan Doctrine", The Heritage Foundation, Washington, 1985, s.10.

iddia eder. Hatta UNITA'yı desteklemenin, bu ülkeleri ABD'ye müttefik olarak kazandırabileceğini söyler. Oysa sömürge yıllarından yeni çıkmış ülkeler, MPLA gibi ülkesini sömürgecilikten özgürlüğe kavuşturmuş bir oluşumun karşısında değillerdi. Pascoe ve doktrini bu açıdan savunan diğer düşünürler bu konuda haksızlardı. Angola ile benzer sömürgecilik geçmişleri olan çoğu bölge devletinin MPLA ile iyi ilişkileri vardı ve Doğu-Batı çatışmasının çok ötesinde bir tarihi geçmişleri vardı.

Angola uygulamasına getirilebilecek bir diğer eleştiri ise, ABD desteğinin Angola'daki savaşı büyütebileceği yönündeydi. Bu savaşın gidişatına bakarsak desteklenebilir bir görüş. ABD UNITA'ya destek verene kadar, çatışmalar küçüktü ve UNITA dağlık arazilere kaçmaya zorlanmıştı. ABD desteğinin ardından gelen ağır Rus silahları, ABD silahları tarafından test edilsin diye iç savaş hiç olmadığı kadar büyümüş ve binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Üstelik UNITA Angola'da nihai bir zafer elde edememiştir. Reagan doktrini eleştirilirken UNITA'nın askeri olarak başarısız operasyonlar düzenlediği eleştirilir. UNITA'nın gerçekleştirdiği operasyonlarda çok fazla sivil zayıt verilmesi de eleştirilen noktalar arasında. Sonuç olarak ABD destekleri olmasa kesin olarak mağlup olacak taraf UNITA'ydı ve ABD yardımları başlamadan önce iç savaş bitme noktasına gelmişti. Bu savaşla ülkedeki düzenli orduya karşı savaşıyan bir paramiliter örgüte ABD tarafından düzenli orduya karşı üstün gelebilecekleri bir yıkım gücü kazandırılmıştır. Öyle ki Jonas Savimbi defalarca ABD'ye teşekkür eden açıklamalar yapmış ve zaferde *Heritage Foundation*'un da payı olduğunu belirtmiştir. ABD destekli UNITA yıllar içinde kontrolden çıkmış ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 20 Eylül 2001 tarihinde UNITA'nın yaptığı eylemlerin kabul edilemez terörist saldırılar olduğunu açıklamıştır.⁷⁵ UNITA'yı yıllarca hem teknik hem de stratejik olarak destekleyen ABD, tahrip gücü yüksek, teknik bilgisi yüksek bir terörist grup yaratmıştır.

Reagan Doktrinini eleştirenler arasında en yaygın söylemlerden biri mevcut Angola hükümetinin UNITA'ya askeri yardımlar başlamadan önce zaten ABD ve Güney Afrika ile diplomatik düzeyde anlaşmaya hazır olduğu yönündedir. 1979 yılında ölmeden önce Başkan Agostinho Neto zaten gerekli girişimlerde bulunmuştu.

⁷⁵ UN Security Council, "IN PRESEDENTIAL STATEMENT ON ANGOLA". 20 September 2001.

Ayrıca, 1980 yılında ise Jose Eduardo dos Santos pragmatist politikalar izleyeceğini belirtmiş ve 1981 yılında ABD ile ulusal güvenlik ve bölge sorunları ile görüşmeye hazır olduğunu açıklamıştır. Tüm bu politikalar realist bir bakış açısının ürünüdür. Ekonomik kriz yaşayan Angola hükümeti, ABD ile iyi geçinmek zorundaydı. Bu sebeple sıklıkla bu söylemlerde bulundular ve üstelik aynı tarihlerde ABD’li yatırımcılara ülkelerinin kapılarının sonuna kadar açık olduğunu beyan ettiler.⁷⁶ MPLA hükümetinin ABD ve batı dünyası ile ilişkiler kurmak istemesinin bir diğer sebebi, Güney Afrika ile devam eden sorununa sadece ABD’nin son verebileceğine inanmasıydı. Bu sebeple, Chester’ı mekik diplomasisine devam etmesi konusunda teşvik eden hükümet aynı zamanda Kübalı birliklerin geri çekilmesi konusunda yeşil ışık yakmıştı. Fakat tüm bunlar 1985 yılında UNITA’ya olan desteğin zirveye çıkmasını engellemedi. Bu destek de MPLA’nın gittikçe Sovyetlerin ağına düşmesine sebep oldu. Bir açıdan zaten Batı sistemine entegre olma ihtimali olan bir siyasi hareket tamamen dekarte edilmiş oldu diğer yandan da yine bu batı sistemine dahil olmakta istekli olan hükümete karşı olan örgütler desteklendi.

Doktrinin savunucuları komünizm Angola ve Namibya’dan geri gönderildi dese de, eleştirilen bu kısım sebebiyle, Namibya’da bu olaylar sonrası kurulan hükümet SWAPO’ydü ve SWAPO Reagan’ın Marksist-teröristler gurubu dediği bir partiydi.⁷⁷ Dahası, Savimbi çok kötü bir tercihti. Girdiği hiçbir çok partili seçimi kazanamasa da ciddi bir diktatörlük kurdu ve UNITA içinde kendisine muhalif olanlara işkence yaptırdığına, öldürdüğüne ve kaçırdığına ilişkin olaylar ortaya çıktı. ABD yükselen trend olan sağ diktatörlüklerden olan müttefiklerine bir yenisini daha eklemişti.

Reagan doktrininin uygulandığı dönemde eleştirilen ve etkilerini bugün hala ağır bir şekilde görüyor olduğumuz uygulama alanıysa Afganistan politikalarıdır. Bu ülkede Sovyet işgaline karşı desteklenen mücahitler, birçok konuda eleştiriliyordu. Eleştirilmelerinde kökten dinci olmalarının yanı sıra, bu ülkedeki hükümet dışı aktörler olan mücahitlere yapılan yardım tahrip gücü çok yüksek ve kontrol edilmesi gittikçe zorlaşan bir grup yaratmıştı. Dönem şartlarında “bir grup öfkeli Müslüman” gibi gözükten ve yine dönemin şartları gereği ABD ile müttefik olan bu grup aslında

⁷⁶ Michael, McFaul, “Rethinking the Reagan Doctrine in Angola”, s.111

⁷⁷ Ibid,131

sonrasında ortaya çıkacak ve İslami Terör olarak anılacak akımın öncüleriydi. Üstelik bu örgüt Sovyetler gibi bir orduya sahip bir devletle başarılı bir savaş sürdürebilecek hatta yüzlerce helikopterlik ve tanklık zarar verdirebilecek kadar iyi eğitilmiş ve donatılmıştı.

Hem askeri hem de teknik bilgilerle eğitilen bu mücahitler zamanla sistemli uluslararası terör örgütleri kurabilecek kapasiteye sahip olmuşlardır, hatta ABD'nin yaşadığı en büyük trajedilerden biri olan 11 Eylül saldırılarının sorumlusu El-Kaide terör örgütü bu stratejinin doğurduğu sonuçlardan biridir. *The Independent* gazetesinin en çok okunan yazarlarından Robert Fisk konuyla ilgili yaptığı araştırmada Afganistan'daki CIA kamplarının Usame Bin Ladin ve diğer örgüt üyelerini yetiştirdiğini, hatta sonraları ABD'nin Afganistan'a müdahale etmek için sebep gösterdiği Taliban terör örgütü yöneticilerinin bu kamplarda eğitim gördüğünü ortaya çıkarmıştır.⁷⁸ Fakat Washington Enstitüsü'nden Michael Rubin'in hazırlamış olduğu Mart 2002 tarihli raporda bu oluşumların hepsinin suçunu Sovyetlerin Afganistan işgaline yıkar. Raporda ABD'nin mücahitlere yardım etmekten başka izleyeceği alternatif bir senaryo olmadığından bahseder.⁷⁹ Oysa bu rapor, ABD Afganistan'da Taliban'a karşı mücadele verirken ve El-Kaide 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirdikten sonra yayınlandı. O zaman şu soruyu sormak gerekir, 'bir grup öfkeli müslüman' diye nitelendirilen ve bir terör ağı oluşturmalarına izin verilen bu 'öfkeli müslümanlar', ABD gibi bir ülkeye saldırı düzenleyebilecek ve tüm izolasyon algısını yerle bir edecek stratejik donanımına nasıl sahip oldular?

Jonathan Goodhand, 11 Eylül saldırılarından sonra kaleme aldığı ve Türkçe çevirisi "*Şiddete yardım mı? Yoksa barışı inşa etmek mi?*" olan makalesinde Sovyetlerin Afganistan'ı işgal etmesi sonrası batı dünyasının yardımları insaniyken, özellikle 1980 sonrası yapılan yardımların amacının insani olmadığını vurgular.⁸⁰ 1980 yılından sonra yapılan yardımlar öyle bir düzeye ulaşmıştır ki, sadece kayıtlı yardımlar bile yüz milyonlarca dolarla ifade edilir. Bunun dışında da CIA'nın kayıt dışı yardımları da bilinmektedir. Bu yardımlar da Suudi Arabistan üzerinden

⁷⁸ Robert Fisk, "Think-Tank Wrap-Up", United Press International, September 15, s.1

⁷⁹ Michael Rubin, "Who is Responsible for the Taliban?" The Washington Institute, March 2002, s.3

⁸⁰ Jonathan, Goodhand, "Aiding violence or building peace? The Role of International Aid in Afghanistan" Third World Quarterly, vol.23 No.5, 25 Ağustos 2010, ss.837-859.

gerçekleşmektedir. Olayın ABD yardımları boyutu olayın sadece görünen yüzüdür. Hem Pakistan hem de ABD üzerinden hem maddi hem de askeri birçok yardım alan mücahitler o ana kadar tarihin görmediği kadar yardım alan hükümet dışı aktörler olmuşlardır.

Yardımların boyutu bu kadar yüksek olunca, yardım edilen örgütlerin de tanınması gerekir. Cato Enstitüsü adına Ted Carpenter hazırladığı raporda destek olunan Afgan Mücahit gruplarının yedi farklı fraksiyondan oluştuğundan bahseder.⁸¹ Bu raporun ABD desteğinin en üst noktalarında olduğu 1986 yılında yayınlandığını düşünürsek, yardımlar hakkında dikkatli olunması gerektiğini vurgulayan CATO Enstitüsü'nün bu konuyla ilgili öngörülü olduğu çıkarımını yapabiliriz. "Afganistan'daki dört grup, Memiat, Khalis, Younis ve Hesbiz, İslami gericilikle temellendirilmiş ideolojilere sahiptir. Bunlardan Hesbiz'in ABD için "büyük şeytan" nitelendirmesini yapan İran dini lideri Ayetullah Humeyni ile yakın ilişkiler yürüttüğünü düşünürsek bu grupların batının kurumları yerine tutucu İslam kurumlarını kendine örnek aldığı aşikardır.⁸²" Wheeler'in de "The Mujaheddin" çalışmasında bahsettiği bu gerçekler, bu raporlar yazıldıktan hemen sonra kendini göstermeye başlar. Hesbiz'in lideri Gulbuddin Hikmetyar, 90'lı yıllarda "Kabil Kasabı" olarak tarihe geçmesine neden olacak büyüklükte bir katliama sebep olmuş ve Kabil şehrinde birçok sivilin ölümüne neden olmuştur. Bu katliam ve katliamın boyutunun mimarı ABD yardımlarıdır. Afganistan'da mücadele eden Mücahitler gerek Suudi Arabistan'dan gerekse Pakistan'dan gelen fakat çoğunlukla Afgan asıllıların oluşturduğu kökten dinci ideolojiye sahip militanlardı. Aslında bu silahın bir gün ABD'ye döneceği aşikardı fakat tıpkı "yeşil kuşak" projesinde olduğu gibi Radikal İslam, Sovyet tiranlığına tercih edilebilirdi. Fakat bu örgütler ve bunların yönetici kadrosunun doğurduğu örgütler, yıllar içinde "büyük şeytan" olarak nitelendirdikleri ABD'ye silahlarını yöneltmekten çekinmemişlerdir. Taliban'ın ön formları olarak anılan bu fraksiyonlar, zamanla gerek Afgan halkına büyük zarar veren bir iç kaosa sebep olmuşlar hem de tıpkı Sovyet ideolojisi gibi Batı kurumlarını hedef alan faaliyetler yürütmüşlerdir. Afgan Sovyet savaşında CIA tarafından

⁸¹ Ted, Carpenter, "Cato Institute Policy Analysis No. 74: U.S. Aid to Anti-Communist Rebels: The "Reagan Doctrine" and Its Pitfalls", Cato Institute. 1985, s.7.

⁸² Robert L. Canfield, "Islamic Sources of Resistance", Orbis, 1985, s.57.

Pakistan’da eğitilen Usama Bin Ladin bunun en bariz örneğidir. El Kaide terör örgütünü kuran ve ABD için travmatik etkilere sahip olan 11 Eylül saldırılarının emrini veren Usama Bin Ladin işte bu yardımların bir ürünüdür. Doktrininin eleştirilerinde 11 Eylül büyük bir yer tutar. El Kaide terör örgütünün ABD hava sahası içinde 3 adet uçağı kaçıracak birden fazla, üstelik Beyaz Sarayı dahi hedef alabilecek terör saldırıları yapabiliyor oluşu, bu konudaki teknik ve askeri yeterlilikleri; yıllar geçmesine rağmen ABD’nin Afganistan’da Taliban’ı hala nihai olarak yenememiş olması, Afganistan’da yapılan yardımların terörün tanımını değiştirdiğini gösterir. Terörün tanımına göre terörist faaliyetler sadece korku ve tedirginlik salarak yıldırma amacı taşıyan faaliyetlerken, bu yardımlarla güçlenen bu gruplar, düzenli ordulara karşı direnecek gücü elde etmiştir ve çalışma prensiplerini buna göre dizayn etmişlerdir.

ABD’nin Afganistan dış politikası hakkındaki eleştirilere verilen yanıtlardan biri de Brzezinski’den gelmektedir. Brzezinski, *Satranç Tahtası* kitabında, Afganistan’da yaşanan tüm olayların Sovyetlerin eseri olduğunu iddia eder. Brzezinski’ye göre hali hazırda devam eden Afganistan’daki durum, Afganistan her ne kadar Sovyet cumhuriyetlerinden biri olmasa da; Sovyet istilası ile parçalanan ve iç savaş çıkan Afganistan’da aynı zamanda bu işgale karşı direnen ve gerilla taktiği uygulayan Mücahitlerle istilayı püskürten Afganistan; her ne kadar ulus-devlet olarak görülse de sadece şeklen ulus-devlettir. Rus istilası bu ülkeyi etnik olarak bölmüş ve ayrılıkları keskin hale getirmiştir. Aynı zamanda Mücahitleri ABD yardımları ve eğitimleri zamanla radikalleştirmemiş; tüm bu etnik ayrılık içinde istilaya direnmek için ortak bir nokta olarak karşı cihat fikrini geliştirmelerinde Sovyet istilası etkili olmuştur.⁸³ Yani bu fikre göre Sovyetler’in istilası; Afganistan’da etnik ayrılıklar yüzünden keskinleşen ve sertleşen ayrılıklarla devam eden politikaya, siyasal İslam’ı ve dogmatik histeriyi aşılamaştır. Karşı cihat çağrısı ile birleşen bu gruplar zamanla cihat fikrinin doğası gereği radikalleşmiş ve yine cihat fikrinin doğası gereği Sovyet etkisi bitmesine rağmen “şeytan” imajına karşı olan cihadı batı kurumlarına saldırılar düzenlemek üzerinden devam ettirmiştir. Fakat bu tezin atladığı bir nokta vardır. ABD yardımları olmasaydı Afganistan’da bulunan bir radikal grup uluslararası

⁸³ Brzezinski, “The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives” s.16.

düzyeyde sistematik eylem yapabilecek ve ABD'nin müdahalesine rağmen direnebilecek güce ulaşabilecek miydi?

Doktrininin bir diğey eleştirilen noktası Nikaragua'daki Kontraların durumudur. Etik açıdan en kötü durumda olan yardım alan hükümet dışı aktörlerden biri olan Kontralar yardımların başladığı andan beri tartışma konusu olmuştur. Hatta öyle ki Kongre Kontralara yapılan yardımları Ulusal Güvenlik İlkelerine aykırı bulmuş ve yasaklamıştır. Kontralar gerek sivil halkı hedef alan faaliyetleri, gerek direkt sivil devlet kurumlarını hedef alan sabotajları gerekse uyuşturucu ticareti ile kötü nam salmışlardır. Buna rağmen, hatta Kongre'nin yasaklarına rağmen Reagan ve Casey Kontralara yardımı gizli bir şekilde devam ettirmiştir. Reagan bütün bunlara rağmen Kontralar için "özgürlük savaşçıları" ifadesini defalarca kullanmıştır.

1986 yılına gelindiğinde, Uluslararası Adalet Divanı Reagan'ın 'özgürlük savaşçıları' ifadesini kullandığı Nikaragualı Kontralar için 'gücün hukuka aykırı kullanımı' ifadesini kullanmış olsa da ABD, Kontra'ya desteğini arttırdı. Uluslararası Adalet Divanı'nın bu ifadeyi kullanmasının sebebiyse içler acısıydı. Birleşmiş Milletler bu ifadeyi kullanmadan önce Kontraların bazı faaliyetlerini göz önüne aldı. CIA tarafından iyi bir şekilde yetiştirilen Kontralar geniş alanları ellerinde tutmalarındaki beceriksizlikleri sebebiyle, CIA yönlendirmesi ile iletişim ağları, tarım ürünleri ve ekonomi açısından önemli tesislere sabotajlar yaptı ve köylere baskınlar yaparak sivilleri katletti.⁸⁴ Yani düzenli bir savaşı sürdüremeyecekleri anlaşılan Kontralar, gerilla taktiğine yönlendirildi ve tıpkı çalışmanın başında Reagan döneminde hazırlanan terörizm tanımında da dediği gibi "korku yoluyla yıldırma" üzerine yönlendirildi. Yani, daha önce de belirtildiği gibi Reagan'ın "Kurucu Babalarımızla aynı kutsal amacı paylaşıyorlar" dediği Kontralar, bu destekle ABD'nin 'yumuşak hedef' olarak lanse ettiği sivil halkı hedef almaya devam etti. Terörizmin tanımını kendi eylemlerinin aksi yönünde yapan ve terörizm ile savaştığını iddia eden ABD, daha sonraları insan kaçakçılığı ve kokain ticareti yaptığı ortaya çıkan ve işledikleri insanlık suçları kayda geçen bu örgütü hem silah hem de para ile beslemiş; kendi elleri ile bir uluslararası terör örgütü oluşturmuş ve sonucunda uluslararası terör ağı inşa etmiştir. Bir diğey eleştirilen husus da

⁸⁴ Perry Anderson, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri*, Çev. Barış Baysal, NotaBene Yayınları, Ankara, 2015 s.94-95

Nikaragua’da Sandinista’ya karşı savaşıyan Kontralar’ın yöneticilerin birçoğunun eski diktatörün komutanları olmasıydı. Devrik diktatör halkına çektirdiği işkence ve kanlı bir tarihle hatırlanırken ABD’nin devrik diktatörün kurmaylarını; bu diktatörü deviren siyasi oluşuma karşı desteklemesi birçok açıdan eleştiriliyordu.

Çalışmanın önceki bölümlerinde de ifade edildiği üzere Kongre bu sebeplerle Kontralara yapılan yardımı yasaklayan kararlar çıkarmış ve bununla yapılan resmi yardımlar kesilmiş, fakat William Casey önderliğindeki bir ekip, ambargo uygulanan İran ile Suudi Arabistan ve İsrail üzerinden silah satışı yapmış ve yine kongre tarafından yasaklanmasına rağmen bu gelirleri Kontralara aktarmıştır. Yani CIA, ABD’nin ambargo uyguladığı ve ABD’yi şeytan olarak gören İran’a İsrail ve Suudi Arabistan üzerinden silah satmış, elde edilen gelirleri de Kontralar’a göndermiştir. Tarihe İran-Kontra skandalı olarak geçen bu olaydan Reagan kendini haberi olmadığını beyan ederek aklamış olsa da prestij kaybetmiştir. Üstelik aynı yıllarda Angola’da UNITA, Afganistan’da radikal gruplar ve Mozambik’te RENAMO gibi erken terör oluşumları da ABD’nin sofistike silahlarıyla ve para yardımlarıyla beslenmiş ve bu grupların muharebe güçleri arttırılmıştır.

Kamboçya olaylarındaysa eleştirinin boyutu çok farklıdır. Burada ABD, tarihin gördüğü en büyük katliamlardan birini yapan Kızıl Khmer’leri desteklemiştir. Bölgede Vietnam ordusu Khmerleri devirdiği için kurtarıcı rolünde gözüküyorken ve Kızıl Khmer’in halkına yapmış olduğu toplu katliamlar, yıktığı okullar, hastaneler ve sanat eserleri tüm dünya tarafından biliniyorken; geç Kızıl Khmer kalıntılarını sınır ötesi ülkelerde eğitip besleyen ABD bu faaliyetleri ile eleştirilmiştir.

Eleştirileri derlemek gerekirse; ABD, totaliter tavır sergileyen UNITA lideri Savimbi’yi, Taliban ve El Kaide’nin erken formları olan Mücahitleri, savaş suçlarıyla nam yapmış Kontralar’ı, Renamo’yu ve toplu katliamlara sebep olmuş Kızıl Khmer’leri destekleyerek yürüttüğü 80’ler dış politikasıyla bu grupların güçlenmesine sebep olmuştur. Ayrıca Nikaragua ve Angola gibi örneklerde hem iç savaşın boyutunun büyümesine hem de yüz binlerce insanın ölmesine sebep olan tahrip gücü yüksek grupların türemesine sebep olmuştur. Bu açıdan değerlendirildiğinde, bu grupların Soğuk Savaş sonrası ABD kontrolünden çıktığı görülür. Kontrolde çıkan ve artık eğitilmiş olan bu gruplar hem ülkelerinde hem de

uluslararası arenada ciddi sorunlara sebep olmuşlardır. Bunun en iyi örneklerinden biri Afganistan'daki Mücahitlerin Taliban ve El Kaide'ye dönüşmesidir. Fakat her şeye rağmen bu politika ortaya çıkış amacına ulaşmıştır. Politikaları savunanlar, Sovyet tiranlığının her zaman daha büyük bir tehlike olduğunu vurgulamışlardır. Bu yapılan politikalar neticesinde ortaya çıkan tablo bir açıdan Amerikan çıkarlarına da hizmet etmiştir. Kendi yarattığı kontrolsüz radikal grupların faaliyetlerini 11 Eylül Saldırısı'ndan sonra müdahale sebebi olarak gösteren ABD, Ortadoğu'daki operasyonlarına yeni bir ahlaki zemin bulmuştur. Örneğin, ABD'nin Afganistan'da Sovyetlere karşı bizzat eğitip, silahlandırıp örgütlediği gruplar ABD için Afganistan'a müdahale için bir sebep haline dönüşmüştür.

SONUÇ

“*Was the Cold War a Security Dilemma?*” adlı çalışmasında Soğuk Savaş hakkında yazan Gaddis, Sovyetlerin Soğuk Savaştan mağlup çıkmasını Tukididis’in Atinalılar ve Spartalılar arasındaki çatışmanın sonuçlarına yaptığı yorumlardan yola çıkarak değerlendiriyor. Gaddis’e göre tıpkı Tukididis’in incelediği çatışmada Spartalılar ve Atinalılar arasında birbirini dengeleyen bir güç farkı vardı ve bu yüzden birbirlerine saldırmamalıydı. Atinalılar deniz gücü olarak Spartalılardan üstün, Spartalılar ise kara gücü olarak Atinalılardan bir hayli üstündü. Atinalılar bu dengeyi görmezden gelerek savaş açar ve savaş Spartalıların üstünlüğü ile son bulur. Soğuk Savaş yıllarında da, Sovyetler her ne kadar askeri güç ve nükleer güç anlamında Amerika Birleşik Devletleri’ni yakalamış olsa da, böyle bir savaşı kaldıracak ekonomik derinliği inşa etmekte yetersiz kalmışlardır.⁸⁵ Aynı Atinalılar ve Spartalıların savaşında olduğu gibi kendi eksik olduğu alanı geliştirmeden üçüncü dünya ülkelerine yayarak devam ettiren Sovyetlerin sonunu da, Sovyetlerin ekonomik kırılganlığının farkında olan Reagan yönetimi getirmiştir. Sovyet etkisinin yayılma gösterdiği her alanda Sovyetleri püskürtmek ve bu amaç için bu etkinin girdiği veya girmek üzere olduğu Angola, Afganistan, Nikaragua, Mozambik ve Kamboçya gibi ülkelerde Sovyet ideolojisine karşı direnen hükümet dışı aktörlere sistematik ABD yardımlarının temel politika olarak benimsendiği Reagan Doktrini ile rakibinin zayıflığını kullanan Reagan, doktrini ile Soğuk Savaşın ABD zaferi ile sonuçlanmasını sağlamıştır.

Savaşın sonunda Huntington’un “yalnız süper güç” kavramına bürünen Amerika Birleşik Devletleri, aslında Soğuk Savaşın başından beri tek kutuplu dünyayı istiyordu. Aynı şekilde Sovyetler de bunu istiyordu. Fakat Huntington’a göre iki devlet de bu amaçlarını askeri güçle gerçekleştirmek için harekete geçmelerinin küresel yıkıma sebep olacağına bilincindeydiler.⁸⁶ Bu sebeple bu iki devlet, tek süper güç olma yarışını bir konvansiyonel savaşa sebebiyet vermeden gerçekleştirdiler. ABD tek başına süper güç olacağı ve hegemonyasıyla inşa edeceği bir küresel sistem için konvansiyonel savaş dışında her türlü eylemi

⁸⁵ Gaddis, *Grand Strategies in the Cold War*, s. 16.

⁸⁶ Huntington, Samuel P., “The Lonely Superpower”, *Foreign Affairs*, Vol:78, No,2, 1999, s.36.

gerçekleştirebilirdi. Fakat Reagan'a kadar olan süreçte nükleer savaş riski ve küresel yıkım gücü yüksek bir savaştan kaçınmak için ABD, Sovyet politikalarını Reagan'ın politikalarına kıyasla daha 'yumuşak' tutmuştu. Orta Avrupa'dan üçüncü dünya ülkelerine kadar yayılan Sovyet ideolojisi yenilmeden ABD'nin tek başına hegemon güç olduğu bir tek kutuplu dünya mümkün değildi. Bu sebeple, küresel bir yıkıma sebep olabilecek konvansiyonel savaş yerine, 'özgürlük arayışı içinde olan' unsurların olduğu ve bu unsurların mevcut Sovyet yanlısı hükümetlerle savaşılabilecek durumda olduğu ülkelerdeki bu hükümet dışı aktörlere ekonomik, askeri ve diplomatik yardımlar yapmayı kapsayan düşük yoğunluklu çatışma stratejisini dış politikasında ana unsur olarak belirleyen başkan Ronald Reagan, kendi doktrinini bu strateji bağlamında geliştirmiştir. Doktrin mevcut veya olası devrim hareketlerinin olduğu ülkelerde, dünyanın neresinde olursa olsun, bu devrimi geri püskürtmeye gönüllü muhalif grupların desteklenmesi ve bu grupların söz konusu ülkelerdeki hükümetlere karşı giriştiği mücadelenin düşük yoğunluklu çatışmaya dönmesini sağlamaya yönelik politikaların bütünüdür.⁸⁷

Haleflerinin aksine Sovyetlerle birlikte var olunacak bir dünya sistemi yerine Sovyetlerin yok olacağı yani onun deyimiyle "Sovyetlerin kaybedeceği, ABD'nin kazanacağı" bir sistem hayal eden Reagan, realist politikalarıyla bunu başarmıştır. Yumuşama dönemi ABD politikalarını hayalci ve reel-politikten uzak gören Reagan ve ekibi, rollback stratejisini ilk defa sistematik ve başarılı bir şekilde uygulamış ve bu şekilde neredeyse yarım yüzyıldır devam eden iki kutuplu küresel sisteme son vermiştir. Sovyetlerin kaldırabileceği yükten fazlasını yüklenmeye çalıştığını fark eden Reagan, 50 milyar dolara yaklaşmış ekstra Sovyet maliyetlerini 1980 yılından itibaren arttırmaya yönelik politikalar izlemiştir. Bunu doktrininin gizli ekonomik savaşı olarak sayabiliriz. Savaşlar artık sadece silahlı kuvvetler üzerinden değil, ekonomi ve bilgi alanında da gerçekleşiyordu. Bunun da farkında olan ve SDI projesini başlatan Reagan, proje her ne kadar hayal ürünü ve gerçek dışı olarak kabul etse de psikolojik üstünlüğü ele geçirmiştir.

Sonuç olarak, "Sovyet Tiranlığını" yıkmak için mücadele başlatan Reagan, bu amaç uğruna Sovyetlerin yeni yayılma gösterdiği ve karşı devrim hareketleri

⁸⁷ Fred Halliday, "Beyond Irangate: The Reagan Doctrine and the Third World", *Transnational Institute* Amsterdam, 1987.

barındıran ülkelerde Mücahitler, UNITA, Kontralar, ve RENAMO gibi birçok hükümet dışı aktörü, ABD'nin en sofistike silahları, eğitim desteği, örgütlenme ve ekonomik yardımlar ile desteklemiştir. Bu yardımların boyutui desteklenen grupların profili sebebiyle zaman zaman eleştirilmiştir. Özellikle Afganistan'da cihat anlayışı ile organize olan Mücahitler, bir arada bulunmalarının etnik açıdan imkanı olmadığı için dogmatik temellerle inşa edilmişlerdir. Sovyetler Birliği dağıldıktan sonra ABD çıkarlarına olan hizmetlerini tamamlamış olan bu hükümet dışı aktörler, mevcut güçlerini korumak için yeni misyonlar edinmek istediler ve zamanla kontrolden çıktılar. Kaufmann'ın 1996 yılında sorduğu şu soru aslında düşük yoğunluklu çatışma stratejisini ve bu stratejiyi olabileceği en agresif şekliyle kullanan Reagan doktrinini eleştiriyor: “Ya yabancı ülkelerdeki iç savaflara demokratik veya insani sebeplerle müdahale etmek, müdahalesiz seçeneğe göre daha fazla kurban yaratıp daha büyük sorunlara yol açıyorsa?”⁸⁸ ‘Düşük yoğunluklu çatışmanın nasıl küresel terörizme dönüştüğü, desteklenen ‘özgürlük savaşçılarının’ nasıl uluslararası teröristlere dönüştüğü de Afganistan örneğinde açık bir şekilde gözlemlenebilir. Strateji bu bağlamda ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.

Doktrin ile desteklenen ve soğuk savaş sonrası kontrolü kaybeden kontrolsüz grupların birçoğu, çalışmada belirtildiği üzere zamanla amaçlarından sapmış, terör gruplarına dönüşmüşlerdir. Reagan'ın özgürlükleri için savaştıklarını ve Fransız devrimini gerçekleştiren insanlarla aynı amaca hizmet ettiklerini iddia ederek, yardımlar için kongreyi ikna ettiği bu hükümet dışı gruplar zamanla gerçek yüzlerini göstermişlerdir. Muhafiflerini ve ailelerini ortadan kaldıran UNITA lideri Savimbi, sivil halkı katleden ve uyuşturucu ağı kuran Kontralar, radikal İslamcı terör örgütlerine evrimleşen Mücahitler ve yine birçok hukuk dışı uygulamalar yapan RENAMO gibi örnekler, Reagan Doktrininin her ne kadar başarıya ulaşsa da, uzun vadede farklı yıkıcı sonuçlar getirdiğini gözler önüne seriyor. Ancak Ronald Reagan, teflon başkan olması sebebiyle tüm bu eleştirilerden sıyrılmayı başarmıştır. Reagan yönetiminin; Amerika Birleşik Devletleri'nin ambargo uyguladığı İran'a, Suudi Arabistan ve İsrail üzerinden silah satıp, bu silah ticaretinden gelen parayı da Kongre'nin yardımları kestigi ve insani açıdan yasakladığı Kontralar'a gönderdiğinin

⁸⁸ Kaufmann, C., “Intervention in Ethnic and Ideological Civil Wars: Why One Can Be Done and Other Can't”, *Security Studies*, Vol,6, No.1, 1996. s.62.

ortaya çıkması olan İıan-Kontra skandalı gibi bir skandaldan bile söylem gücü ile kurtulabilmiş olması kendisine teflon başkan ünvanını verdirtmiştir.

KAYNAKÇA

- Ambrose, Stephen E., “*Dünya’ya Açılım: 1938’den Günümüze Amerikan Dış Politikası*”, Ruhican Tul (çev.), Dış Politika Enstitüsü, Ankara, 1992.
- Anderson, Perry, *Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri* (Barış Baysal, Çev), NotaBene Yayınları, Ankara, 2015.
- Arnson, Cynthia, “Crossroads: Congress, the President, and Central America: 1976-1993”, Pennsylvania State University Press, 1993.
- Beres , Louis R, “The End of American Foreign Policy”, *Third World Quarterly*, Vol. 8, No. 4, Taylor&Francis, 1986.
- Brands , H.W., “*Presidential Doctrines: An Introduction*”, University of Texas, Austin, 2006.
- Brzezinski, Zgibniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*, Perseus Books Group, New York, 1997.
- Bodenheimer ,T., R. Gould, “*Rollback! Right-wing Power in U.S. Foreign Policy*”, South End Press, Boston, 1989.
- Canfield, Robert L., “*Islamic Sources of Resistance*”, *Orbis* 29, 1985.
- Carpenter, Ted “*Cato Institute Policy Analysis No. 74: U.S. Aid to Anti-Communist Rebels: The Reagan Doctrine and Its Pitfalls*”, Cato Institute, Washington, 1985.
- Cassel, S., “Proxy War or A Struggle for National Liberation: The Ideological Motivations and Human Rights Considerations of the United States-Contra Alliance”, *Independent Study Project (ISP) Collection*, 2012.
- Chomsky, Noam, “Who are the Global Terrorists?”, Ken Booth, *Worlds in Collision: Terror and the Future of Global Order*, Palgrave Macmillan, London, 2002.
- Chomsky, Noam, “The struggle for democracy in the new world order, in Low Intensity Democracy: political power in the new world order”, Barry Gills & Joel Rocamora (ed.), *Transnational Institute and Pluto Press*, forthcoming 1993.

- Edwards, Lee , “*Ronald Reagan and the Fall of Communism*”, The Heritage Foundation, Washington DC, 2010.
- Fisk, Robert, "*Think-Tank Wrap-Up*," *United Press International*, September 15, 2001; "*Public Enemy No. 1, a title he always wanted*," *The Independent*, August 22, 1998.
- Fukuyama, Francis, “The Reagan Doctrine: Gorbachev and the Third World”, *Foreign Affairs*, Vol.64, No: 4, 1986.
- Gaddis, John Lewis, “*Grand Strategies in the Cold Wa’r*”, The Cambridge History of The Cold War, Crises and Detente (ed.) Melvyn P Leffler, Odd Arne Westad, Cambridge University Press, vol.2 2010.
- Gills, B., & Rocamora, J., “Low intensity democracy”, *Third World Quarterly*, Vol. 13, No.3, 1992, pp. 501–523.
- Goodhand ,Jonathan, “Aiding violence or building peace? The Role of International Aid in Afghanistan” *Third World Quarterly*, vol.23 No.5, 25 Ağustos 2010.
- Griffiths, Martin, O’CALLAGHAN, Terry, *International Relations: The Key Concepts*, Routledge, New York, 2004.
- Glazer, Stephen G., “The Brezhnev Doctrine”, *International Lawye*, Vol.5, No.1, 1971, ss.169-179.
- Harms, Jordan, “Reagan’s Inspiring Words on Defense: Peace Through Strength, The Daily Signal, 1 Nisan 2013.
- Higgs, Robert, “Depression, War and Cold War”, *Oxford University Press*, Oxford 2006.
- Hook ,Steven W., Spanier, John, *Amerikan Dış Politikası: İkinci Dünya Savaşından Günümüze*, Çev. Özge Zihinoğlu, İnkilap Kitabevi, İstanbul, 2016.
- Huntington, Samuel P., “The Lonely Superpower”, *Foreign Affairs*, Vol:78, No,2, 1999, ss.35-49.
- Kaufmann, C., “Intervention in Ethnic and Ideological Civil Wars: Why One Can Be Done and Other Can’t”, *Security Studies*, Vol,6, No.1, 1996.

- Kiernan, Ben, "The Cambodian Genocide, 1975-1979", Routledge, London, 2012.
- Kissinger, Henry, *Years of Upheaval*, Boston: Little Brown, 1982.
- Köprülü, Gülşah, "Soğuk Savaş: Reagan'ın Rollback Stratejisi" Çizgi Kitabevi, Şubat 2018, Ankara.
- Langon, Mark, P., "The International System and the Reagan Doctrine: Can Realism Explain Aid to Freedom Fighters?", *British Journal of Political Science*, Vol.22, No.1, Cambridge, 27 Ocak 1992, ss.39-69.
- Michael, McFaul, "Rethinking the Reagan Doctrine in Angola", *International Security*, Sayı:13, Aralık 1989, ss. 99-135.
- Morgenthau, H. J., *Uluslararası Politika*, Baskın Oran ve Ünsal Oskay (çev.), Türk Siyasal İlimler Derneği, Ankara, 1970.
- New York Times, "Evil Scourge of Terrorism" October 18, 1985.
- Pach, Chester. "The Reagan Doctrine: Principle, Pragmatism, and Policy", *Presidential Studies Quarterly*, Vol.36, 2006, ss.77--88
- Pascao, Willam W, "Angola Tests The Reagan Doctrine", The Heritage Foundation, 1985.
- Philips, James A, "Updating U.S Strategy for Helping Afghan Freedom Fighters", The Heritage Foundation, December 1986.
- Reagan,Ronald, "State of the Union Address," *Weekly Compilation of Presidential Documents* 22, Washington, 22 Mart 1986.
- Rubin, Michael. "Who is Responsible for the Taliban?", The Washington Institute, March 2002
- Schweizer, Peter, "Reagan's War, The Epic Story of His Forty-Year Struggle and Final Triumph Over Communism", Anchor Books, Random House, 2003.
- Scott ,James, M., "Interbranch Rivalry and the Reagan Doctrine in Nikaragua", *Political Science Quarterly*, Vol. 112, no.2, 1997, ss.237-260.

Torbjorn L. Kuntsen, "The Reagan Doctrine and the Lessons from the Afghan War.", *Australian Journal of Politics & History*, Sayı: 38, Ağustos 1992, SS.193-205, s.193

UN Security Council, "*IN PRESEDENTIAL STATEMENT ON ANGOLA*", 20 September 2001.

US Army Operational Concept for Terrorism Counteraction, *TRADOC PAMPHLET No.525-37*,1984.

Ayberk Boztepe

ORIJINALLIK RAPORU

%**3**

BENZERLIK ENDEKSI

%**2**

İNTERNET
KAYNAKLARI

%**1**

YAYINLAR

%**3**

ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1

Submitted to Selçuk Üniversitesi

Öğrenci Ödevi

%**1**

2

Submitted to National University of Singapore

Öğrenci Ödevi

<%**1**

3

www.tandfonline.com

İnternet Kaynağı

<%**1**

4

en.wikipedia.org

İnternet Kaynağı

<%**1**

5

Submitted to Kirikkale University

Öğrenci Ödevi

<%**1**

6

addi.ehu.es

İnternet Kaynağı

<%**1**

7

Submitted to Ankara University

Öğrenci Ödevi

<%**1**

8

vpu7.lg.ua

İnternet Kaynağı

<%**1**

9

Submitted to University of Leeds

Öğrenci Ödevi

10	docplayer.net İnternet Kaynağı	<% 1
11	Submitted to Istanbul University Öğrenci Ödevi	<% 1
12	www.minidev.com İnternet Kaynağı	<% 1
13	Submitted to University of Melbourne Öğrenci Ödevi	<% 1
14	Submitted to University of Mosul Öğrenci Ödevi	<% 1
15	www.eurasiareview.com İnternet Kaynağı	<% 1
16	mspace.lib.umanitoba.ca İnternet Kaynağı	<% 1
17	aleps.aleps.paris İnternet Kaynağı	<% 1
18	www.eisa-net.org İnternet Kaynağı	<% 1
19	Submitted to Macquarie University Öğrenci Ödevi	<% 1
20	بركات ، سلطان الكحلوت ، غسان. "دروس مستفادة من تجارب = الإنعاش ما بعد النزاعات المسلحة : نحو عمل عربي موحد Lessons Learned from Post - Conflict Recovery :	<% 1

Towards the Unification of Arab Efforts", Siyāsāt 'Arabīyah, 2018

Yayın

-
21	acikarsiv.ankara.edu.tr
İnternet Kaynağı	<% 1
22	Submitted to Tobb University of Economics & Technology
Öğrenci Ödevi	<% 1
23	tr.sputniknews.com
İnternet Kaynağı	<% 1
24	Submitted to City University
Öğrenci Ödevi	<% 1
25	Submitted to University of Warwick
Öğrenci Ödevi	<% 1
26	www.washingtoninstitute.org
İnternet Kaynağı	<% 1
27	docslide.us
İnternet Kaynağı	<% 1
28	Submitted to Central High School
Öğrenci Ödevi	<% 1
29	Submitted to Universiteit van Amsterdam
Öğrenci Ödevi	<% 1
30	Submitted to Bahcesehir University
Öğrenci Ödevi	<% 1
-

31	Submitted to Kennesaw State University Öğrenci Ödevi	<% 1
32	Submitted to St. Pius X Catholic High School Öğrenci Ödevi	<% 1
33	www.monde-diplomatique.fr İnternet Kaynağı	<% 1
34	www.cato.org İnternet Kaynağı	<% 1
35	Submitted to Liverpool John Moores University Öğrenci Ödevi	<% 1
36	ses.library.usyd.edu.au İnternet Kaynağı	<% 1

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Oğuzhan Ayberk Boztepe

Doğum Yeri ve Tarihi: Erzurum 20.07.1992

Öğrenim Durumu:

DERECE	ALAN	Üniversite	YIL
LİSANS	İletişim ve Tasarım	İ.D Bilkent Üniversitesi	2011-2016
LİSANS	Uluslararası İlişkiler	Anadolu Üniversitesi	2019-Devam Ediyor
YÜKSEK LİSANS	Uluslararası İlişkiler	Atılım Üniversitesi	2018-2020

İş Deneyimi:

Çalıştığı Yer	GÖREV	YIL
Meetling Robotics	Proje Yöneticisi	2017-

Yabancı Diller: İngilizce (İleri Düzey)

E-posta: ayberkboztepe@gmail.com

Telefon: 05442127420

Tarih: 08.01.2020